

VLADIMIR NAZOR
JA VJERUJEM
Poezija religioznog nadahnuća

VLADIMIR NAZOR

JA VJERUJEM

Poezija religioznog nadahnuća

Privedio

NEDJELJKO MIHANOVIĆ

ZAGREB, 2014.

»*Materijalističkom vremenu u prkos!*«

(Vladimir Nazor: motto na rukopisu

Pjesme o četiri arhanđela)

Vladimir Načič

NAZOROVA POEZIJA RELIGIOZNOG NADAHNUĆA

I.

Dok se u prvoj fazi Nazorova pjesničkog stvaranja njegovo doživljavanje svijeta očitivalo u mitskom, legendarnom, epskom, homerskom, dionizijskom osjećanju snage, zdravlja i iskonske prirode, dvadesetih godina 20. stoljeća rađa se u njegovoj svijesti nova inspiracijska obuzetost u imaginaciji zvjezdanog smisla transcencencije. Nazor je u svim svojim stvaralačkim fazama pisao i objavljivao poeziju religioznog nadahnuća, u kojoj se posve jasno očituju temeljne crte njegova religioznog motrenja svijeta. U toj biblijskoj koncepciji čovjeka i umjetnosti on će obnoviti svoj unutarnji život, osvježiti svoje dojmove, uspostaviti sabranost lirskog subjekta, naći nove izvore nadahnuća i nove poetske sadržaje. S retoričko-klasicističke manire prelazi na neposredan izraz unutarnje senzibilnosti, uvjetovan pjesnikovom egzistencijalnom upitnošću i katoličkim pogledom. U pjesmi *Turris eburnea* nalazimo izravnu objavu sublimirane funkcije umjetničkog fenomena kao autonomnoga stvarateljskog čina duha.

Već u *Novim pjesmama* (1913.) Nazora sve očitije napuštaju dionizijski zanos, satirske strasti i mitologijsko-alegorijski prizori koji su utjecali na njegovu stvaralačku imaginaciju. Ostavljaju ga »povorke drevnih boštva i junaka« (*Slavenske legende*, V.), a javljaju se intimni tonovi »unutarnjih ritmova« (*Intima*, 1915.), platonska snatrenja trubadurske ljubavne »vječne ženstvenosti« (*Pjesni ljuvene*, 1915.), sentimentalne nostalgčne

reminiscencije davnih dana (*Niza od koralja*, 1922.), da bi u posljednjoj fazi iskazivanja svojih skrovitih nadahnuća stupio na prag tajnovitog svijeta mistike (*Pjesme o četiri arhandela*, 1927.). Svoju apologiju »čiste« umjetnosti, koju je započeo u zbirci *Lirika* (1910.), doveo je u tim pjesmama do intenzivne duhovne esencije.

U toj lirici suptilne esencije unutarnjeg života Nator nakon silovite subjektivnosti mladenačkih poganskih, ditirambskih uzbuđenja ulazi u tajanstvenu duhovnu smirenost, u kojoj pronalazi magične odraze svojih subjektivnih reakcija. U duhovnoj smirenosti izražen je stav o životu u oštroj suprotnosti spram njegova gledanja svijeta u prvoj legendarno-mitološkoj fazi pjesničkog doživljavanja svijeta. Polazi od Mita k Logosu, od panteističke ideje neprekidnog kretanja i razvoja do egzistencijalnog straha pred ništavilom. To je aristotelsko pročišćavanje dionizijskih zanosa i poganskih strasti. Smiruje se onaj borbeni duh koji se propinjšao u svojim mladenačkim protuberancama naturalističke snage i u iskonskim strastima ekstatične poezije. Žarke boje ispunjene atmosferom silovitih poganskih, herojskih, divovskih, mitskih, ditirambskih i dionizijskih mediteranskih slika, sve jače zasjenjuje magična liriska esencijalnost kršćanskih biblijskih i mističnih motiva.

Poganizam i vitalizam nadvladani su spiritualizmom, koji se uzdizao prema ezoteričnom, mističnom i tajanstvenom životu svemira. Mitološko se preobražava u spiritualno i introspekcijsko. Asiški duh je sve jače prodirao u Natorovu lukrecijevsku i u rousseauovsku prirodu. Slika svijeta je uzdignuta do epifanije nadnaravnoga i Apsolutnoga. Dok su u mitološko-herojskim temama plastične slike bogova-junaka iskazivale silovitu pjesnikovu subjektivnost, ovdje je stvaralački zamah postajao kozmički tajnovit, subliman i eteričan. Njegove opsesivne teme postaju suvremeni egzistencijalni upiti: odnos ljudskog i božanskog, tjelesnog i duhovnog, dihotomija života i smrti, provizornost čovjeka u vremenu, intelektualne dvoj-

be o besmrtnosti i prekogrobnoj tajni. Njegov poetski subjekt traži odgovor i utočište jedino u elevaciji duha i u sublimaciji umjetnosti, koja ovjekovječuje ljudska smrtna bića. Izražaj teži prema tajanstvenom, beskrajnom, kozmičkom, prema religioznoj meditaciji; dobiva smireni ton misaone, tajanstvene produhovljenosti i istančane lirske introspekcije. Prolaznost biva poražena kozmosom.

II.

Kult *Ljepote* je bio jedan od bitnih elemenata u Nazorovu modernističkom poimanju svijeta. I kada je u strahu pred potpunom samoćom pod zvijezdama spoznao da u zemaljskom svijetu apsolutne ljepote nema, obraća se svijetu transcendentnosti. Prateći svojom sviješću protjecanje vremena prema *Vječnosti*, našao se na pragu transcencije. Iz sublimirana unutarnjeg nemira proizlazi njegov planetarni pohod prema nadživljavanju prolaznosti i ništavila. Udaljuje se od svoga dotadanjeg panteističkog zanosa prirodom, da bi na temelju metafizičkog razmišljanja o posljednjim stvarima usmjerio sebe prema vertikalama nadstvarnog i vrhunarnog svijeta stvarnosti.

Da bi shvatili motive te Nazorove mistično-astralne plovidbe, potrebno je spoznati koliko se trudio da se svojom ezoteričnom inspiracijom uzdigne iznad ljudskog iskustva i da vlastitom svjetiljkom imaginacije osvjetli svoja poetska misaona priviđenja. Kao za mnoge velike pjesnike i za Nazora je zvjezdani smisao beskonačnoga svemirskog prostora (te osnovne pretpostavke velikih pjesnika) predstavljao otvaranje čistih poetskih tajanstvenih pojava. Taj kozmički fluid vrhunarnog koeficijenta tajanstvenosti predstavljao je pjesnicima duhovnu hranu stoljećima. Poznati španjolski pjesnik i teoretičar književnosti Dámaso Alonso je kazao: »Sva je poezija religiozna. Ako poezija nije religiozna, nije poezija. Sva poezija

(izravno ili neizravno) traži Boga«. Potrebno je stoga vinuti se u magične poetske krugove što lebde u astralnim koprenama nadnaravnoga i u mističnoj tajni svemira. Da bi doživjeli fluorescentne bljeskove duha, potrebno je osjetiti ono poetsko nadahnuće koje nam govori o ljepoti Nazorove čiste duhovne vizije, obuzete eteričnom simbolikom vječnih tema. A takvu astralnu i vizionarnu spiralu smisla dao nam je u svojoj metafizičkoj koncepciji svijeta u zbirci *Pjesme o četiri arhandela* (1927.).

Ontološke preokupacije javljaju se u Nazora kao novo mišao i pjesničko obzorje, gdje s jednoga višeg i šireg aspekta unutarnjeg života provodi preispitivanje dotadanih vlastitih uspona duha. Protuslovlja života i pojave neminovne prolaznosti čovjeka i materije razmatra s vlastita religioznog horizonta, koji se ukazuje njegovu duhu. Javlja se intimna drama pjesnika prožeta osjećajem nezaustavljive prolaznosti i dubokom slutnjom smrti. Nameće mu se potreba da razmotri svoje filozofske refleksije, da ih usmjeri prema kozmičkoj vertikali i nevidljivom svijetu transcendencije, koji je djelovao na njegovu svijest magično i tajnovito. Iz zemaljskog prostora pjesnik iskoračuje na viši obzor s kojega bi se otvorio svestraniji pogled na eshatološku tajnu života. Takva religiozna svijest otvarala mu je prostore astralnog. To obraćanje astralnoj *Vječnosti* iskazuje Nazorovu težnju, da prevlada ona brojna, nejasna i uznemirujuća pitanja o vječnim temama smrtnosti i prolaznosti »na vratima velike noći« (Kranjčević) i o nadstvarnom promatranju nečega višeg u vrhunaravnoj koordinaciji metafizičkih pojmova i tajanstvenih glasova koji su dolazili iz njegova unutarnjeg života. U njegovu intimnom trenju duha trajno je bio nazočan onaj eshatološki i ontološki: »*Memento mori!*«. Stoga je pokušavao otvoriti neke astralne prostore i stvoriti neki svoj imaginarni, tajanstveni svijet, u kojemu će izvojtiti pobjedu nad prolaznošću i smrtnošću. U tome njegovu razmišljanju o posljednjim stvarima jasno se očituje težnja da doplovi do kontinenta besmrtnosti, do podneblja u kojemu nema prola-

znosti i zaborava. I tu se tajanstvo eshatologije pojavljuje kao lirski zanos duha, kao metaforička simbolika, kao poezija i umjetnost.

Iz Nazorova pjesničkog djela proizlazi misao da je umjetnost trajnija od stvarnosti. U umjetnosti se očituje najviši uspon duha i esencijalnost zbiljskog svijeta. Poeziju uzima kao eolsku harfu u preobrazbi svijeta. U beskrajnim krugovima imaginacije poezija se kao eksteritorijalna duhovna pojava iskazuje na višoj razini od egzaktnih, logičnih formula i matematičkih aksioma, vezanih uz spoznajni proces ljudskog iskustva. Takva apologija umjetnosti dovela je Nazora u jednoj fazi književnog stvaranja (*Pjesme o četiri arhandela*) do njegove gnoseološke i ontološke pozicije promatranja svijeta. Težnja da rasvijetli odnos duha i života odvodi ga prema tajnovitim dubinama transcendentalnosti i mističnosti. Nasuprot materijalističkom nihilizmu zalaže se za apoteozu umjetnosti i ljepote.

III.

Na naslovnoj stranici rukopisa *Pjesme o četiri arhandela* on stavlja motto: »Materijalističkom vremenu u prkos!«. Tom zbirkom pjesama Nazor zatvara vrata materijalizmu i nepomirljivoj agresivnosti revolucije. Za njega je u to vrijeme ideja revolucije ubijala moralni osjećaj kršćanske koncilijantnosti, poticala nasilje, degradirala domoljublje, profanirala svaki oblik unutarnjeg duhovnog života. Stoga odbacuje ne samo materijalizam, nego i revolucionarni duh, kao eksploziju niskih nagona svijesti i provalu nasilja.

Ta Nazorova tadašnja pobuna na postojeće revolucionarno stanje duha (August Cesarec, Miroslav Krleža) nije nepomirljivi ideološki stav, nego koncilijacija, zapravo evanđeoski apostolat. Čitavu tu »plebejsku proletersku pravdu« zasnovanu na ekskluzivnom, revolucionarnom nasilju težio je provesti na humanističkoj osnovi.

Tako Nazor u svome religioznom poetičkom polazištu izgrađuje ne samo svoj poetski svijet, nego i ćudoredni. Nasuprot materijalističko-revolucionarom mehanizmu, javlja se njegov teološki univerzalizam: »*Sensus fidei*« se nije iskazivao *in abstracto*, nego u svom filozofsko-humanističkom sadržaju, u sukcesivnoj formaciji misli čuvstva, ideja, intuicije i ekspresije. U toj ideji se pomiruje religija i filozofija, prošlost i budućnost. Poezija je dobila svoj »cogito« i svoj izražaj koji je nadahnjivao i stimulirao »*sensus fidei*«. Ljepota je našla svoje mjesto pokraj dobre i istine: *Pulchrum, bonum et verum*.

To razdoblje objavljivanja zbirke *Pjesme o četiri arhandela* je Nazorova estetička pjesnička faza, kada fenomen umjetnosti promatra kao autonoman čin duha, kao kristalnu sferu unutarnjeg bitka svijeta koji nas okružuje. Umjetnost postaje najvišom vrijednošću u sveopćoj provizornosti materijalnog svijeta. To protejsko preobražavanje iskazano je na crti njegova najvišeg estetičkog uspona svijesti i otkrivanja vlastite stvaralčke biti. Bila je to težnja da se približi izvorima najviših nadahnuća, da postigne ideal *čiste poezije* i ostvari umjetnost kao kozmičku bit sveukupne pojavnosti.

Skrenuvši fokus svoga duhovnog promatranja prema astralnim prostorima beskonačnoga i nadnaravnoga, Nazor se našao u ozračju čiste imaginacije. U doba kad su rasprave protiv metafizike postale moda znanstvenog deklariranja, on se u lirskom oratoriju *Pjesme o četiri arhandela* predstavlja čitateljima kao lirski subjekt s religioznom ekspresijom, koji u lirici eshatološke kontemplacije otkriva tajanstvene odraze kozmičke biti stvari.

Helenistički poganski svijet prelazi u kršćanski, etički i tajanstveni, a mitološka i dionizijska percepcija ustupa mjesto moralnom osjećaju vrline i kreposti. Zaokret prema religiozno-kršćanskoj koncepciji svijeta značio je premještanje težišta od panteističkog kulta prirode i svjetotvorne imaginacije k transcendentnom svijetu mistike. U tome tajanstvenom svijetu

s kozmičkim alegorijskim idealima, koji u Nazora počinje već s njegovim budnim sanjarenjem u autobiografskoj priči *Andeo u zvoniku* (1926.) očituju se duševni porivi prema zvjezdanom smislu svemirske misaone plovidbe. Nestaje njegova ranijeg svijeta antičke poganske mitologije, a rađa se osjećaj natprirodne i ezoterične kozmičnosti. Nema više poganskih osjećaja iskonskih strasti. Motivi kršćanske duhovnosti i izražajni sakralni rekviziti zastri su eklektični poganski duh i alegorijsku dekoraciju retoričkog sjaja antičke ekspresije. Sve one žarke boje ditirambskog pejzaža ispunile su se čistoćom duha i mekanim sjenama mistike.

Premda je Nazor u ekstatičnom svijetu dionizijskog raspoloženja pronalazio više poetskih privlačnih elemenata nego u pojavama kršćanskog martirologija, svejedno je u spiritualizaciji svoga istinskog misaonog uspona prema transcendentiji snažno oblikovao novu poetsku strukturu i u artikuliranju religioznog nadahnuća moćno ostvario novi lirski senzibilitet.

IV.

U tome svome usmjeravanju prema svemirskom žarištu Nazor je sam zapazio kako raniji njegovi nemiri i uzbuđenja postaju sve »nemoćniji i jaloviji«, a njegova »erotska baza« sve više metafizička, pa zaključuje: »Nisam bez nekoga dubljeg razloga sastavljao 1926., kad mi bijaše 50 godina, *Pjesme o četiri arhandaela*. U njima se moji mladenački i s prirodom često spojeni bogovi preobraziše, produhoviše i premjestiše u više krajeve; a dok se ja približavam k šezdesetoj, kao da oni sve jače odmiču u dubinu neba. Ne mogu ih slijediti, i jedva ih čujem, dok izgubih zbog njih vezu što me spajala s tlom dračavim al i čvrstim.

Solsticije i ekvinocije još uvijek osjećam, ali nemiri što ih nose, sve su nemoćniji i jaloviji. U mojim proljetnim oblacima ne tutnje sada gromovi, i ne padaju iz njih kiše sadilice.

I meni je kao da lebdim u praznini« (*Kristali i sjemenke. Proljetni nemir*, 20. III. 1933.).

Tako se Nazorov helenski antički duh transformira u kršćanski misticizam, a ranija mitološka, poganska, heroička, dionizijska svijest se u alegorijskoj transpoziciji pretvara u magičnim krugovima vlastite oduhovljene svjetlosti u religioznu, eteričnu koncepciju čiste duhovne spoznaje. Pjesnikov *confiteor*, urastao u svijet vjere, svoj smisao nalazi u nadzemaljskom obasjanju života i u meditaciji kojoj je krajnji cilj Bog. Prozor njegova imaginacijskog snatrenja otvoren je na svemir, u kojemu se najviši usponi duha kreću zvjezdanim stazama.

Tri su temeljna poticaja skrenula Nazorov promatrački duh na put religiozne opservacije. U prvom redu je to stvaralačka potreba za novim motivima, u kojima je sferu svoga nadahnuća proširivao i osvježavao. Zaokupljenost metafizičkom idejom, koja je odgojila filozofijsku misao antike i otkrila magično ozračje tajanstvenog svijeta metafizike, pružala je ekstenzivan prostor njegovoj mašti. Vizija kozmosa koja je nadahnjivala klasičnu Grčku, vizija stara koliko i samo čovječanstvo, premještala je pjesnikovu maštu crtom kozmičkog kretanja na jedan dalekosežni horizont, u tajanstveni i beskrajni svijet svemira, u misterij prekogrobne tajne u kojima se mogla bezgranično izživjeti pjesnikova poetska opservacija.

Za Nazora je čin umjetničkoga pjesničkog stvaranja bio ono metafizičko čudo u kojemu se primicao vrhuncu spoznaje izraženoj u orkestralnoj umjetničkoj ekspresiji. Tako je taj tajanstveni svijet u dubinama zvjezdanih prostora postao za nj neiscrpan izvor spoznaje transcendentalne metafizičke stvarnosti, u kojoj mu se objavljivao odraz nadzemaljskog, vrhunarnog i vječnog. Za njega zvjezdano nebo nije kao u Papinija: »Zlokoban zastor, na kojemu svake noći čita osudu svoje bespomoćne ništavnosti«, već eshatološka vizija vječnog života i nada u besmrtnost.

Drugi poticaj koji je Nazora usmjeravao prema tajanstvenom astralnom krugu transcendencije sadržan je u njegovu eshatološkom pitanju o smislu i perspektivama vlastita života. Osjećao je u sebi nemire i duboki doživljaj smrti koji se nije

mogao potisnuti ni objasniti. To su oni nemiri o kojima govori u svojim *Večernjim bilješkama (Proljetni nemir)*, gdje se njegove dionizijske emotivne vibracije u kristijaniziranom obliku preobražavaju u metafizičke. To je ono iskanje Nepoznatog, kojega je evocirao već u prvoj kitici svoje mladenačke bilježnice koju spominje u članku *Dva sastanka*.

U području duhovnog života Nazor osjeća praiskonsko nesuglasje tijela i duha. U unutarnjem dijalogu s vlastitom dušom osjeća prirodenu ideju, da Bog postoji kao predestancijska osnova cjelokupne zbiljnosti, kao stvarateljski uzrok, kao prvo počelo i posljednji cilj (*Nevidljivi*). Na tome putu spoznaje apsolutnog Bitka, duboko u sebi osjeća onaj kantovski kauzalitet i kategorički imperativ o »zvjezdanom nebu nad nama i moralnom zakonu u nama«. Sluša u sebi one tajanstvene glasove što ih je spoznao u susretu s *Anđelom u zvoniku*. Pronalazi toliko božanskih tragova koji ga upućuju na ontički apsolutni Bitak, na transcendentalnost. Osjeća da ga religiozno čuvstvo odvlači u sferu imaginacije i u podneblja tajanstvenog života svemira. U tome neomeđenom svijetu spoznaje izbija njegova vjera, koja mu pomaže u prevladavanju vlastita stanja tjeskobe i da se uzvisi iznad svega što je prolazno i smrtno.

Bio je to bijeg od ništavila, oslobođenje od vremenitosti i uspon prema zenitu Apsolutnoga, prema beskonačnosti i vječnosti. Njegov raniji romantični idealizam pretvarao se u pan-teistički misticizam, poganska misao u kršćansku (*Novi čovjek*).

Lirsko poniranje u područja onostranog svijeta, uzdizanje duha u tajanstvene dubine transcendentne spoznaje, preispitivanje savjesti i obnova unutarnjeg čovjeka, dovelo je Nazora na put koji vodi prema novim horizontima doživljavanja vjere i Boga. Doživljavajući u sebi fundamentalnu spoznaju o tajanstvenom životu svemira i proplamsaj novih zvjezdanih zanoša, pokušava u vjeri naći odgovor na razmišljanje o posljednjim stvarima i o svrhovitosti čovječjeg života u interplanetarnom rasponu svemirskog života (*Novi svijet*). Taj transcendentalni

crescendo produhovljenja prihvaća kao spiralu uzdizanja prema zvjezdanim perspektivama, gdje se na razini božanske ideje i na razini jedinstva pjesnikove misli i poetike afirmira ono što je na kršćanskoj osnovi uzvišeno, moralno i čovječno.

Daljnji poticaj koji je Nazora usmjeravao prema otkrivanju vrijednosti duhovnog sklada spiritualnosti crpio je iz antropološkijske orijentacije, da je bezobzirno otimati životu njegove iluzije i sunovraćati čovjekov duh u ponore ništavila. A budući da objava umjetnosti teži prema beskonačnom, apsolutnom i misterioznom, smatrao je razornim čovjekove eterske uzlete duha lišiti mističnog nadahnuća.

V.

Takva religiozna temperatura u kojoj je Nazor izgrađivao emotivne reakcije svog lirskog subjekta i kontemplativne zanos, držala je, u to doba sve jačega socijalnog aktualiziranja književnosti, rijetke duhove. Liberalno-ljevičarska kritika je izražavala razočaranje nad tim premještanjem težišta Nazorova dionizijskog duha prema unutarnjem religioznom dijalogu duše. Neki su ostali zaprepašteni (Milan Marjanović) što se mistička gotska sjena spušta na arkade panteona Nazorove poganske ditirambske raspjevanosti. Apriorna odbojnost prema svijetu kontemplacije i odsutnost osjećaja za shvaćanje spiritualnosti u njezinom zvjezdanom smislu, uvjetovali su da je jedan dio književne kritike bezrazložno podcjenjivao poetsku elevaciju Nazorova religioznog nadahnuća. Većina prosudbi je iznosila zaključke, da je djelo *Pjesme o četiri arhanđela* bez dinamičnoga stvaralačkog života i da je sve to dalek i apstraktan svijet antropozofske abrakadističke egzaltacije.

Nazorov lirski oratorij *Pjesme o četiri arhanđela* bio je zbog svoje religiozne pjesničke svijesti apriorno u kritici omalovažavan i prešućivan, premda se ta zbirka, nakon *Lirike* i *Novih pjesama*, ističe s najvećim brojem antologijskih pjesama (*Geo-*

karp I–II, Njezin san, Mistični brak, Štap, Jaram). A ugledni njemački ekspresionistički pjesnik Gottfried Benn je kazao: »da i veliki liričari ne ostavljaju više od šest do osam savršenih (antologijskih) pjesama«.

S tom pojavom pomirenja Nazorova poganskog raspoloženja na dionizijskoj osnovi sa zvjezdanim smislom mističnog zanosa mnogi su bili zaprepašteni, premda su se takvi duboki unutarnji glasovi javljali u svim razdobljima njegova pjesničkog stvaranja. Istom manji broj književnih prosudbi prihvaćao je tu sferu Nazorove transcendentne imaginacije. Na načelima svoga kritičkog pristupa o poeziji, koji treba biti idealom istine kao svrhom i ljepote kao sredstvom, Ljubomir Maraković je s posebnim afinitetom u Nazorovu relegioznom nadahnuću istakao njegov izražajni svijet, sadržaj i smisao. Smatrao je zbirku *Pjesme o četiri arhanđela* »jednom od najjačih objava njegova stvaranja« (Ljubomir Maraković: *Vladimir Nazor u magli. »Spremnost«*, br. 149–150, Zagreb 1943.).

Profesor i književni povjesnik Slavko Ježić je u svojoj *Hrvatskoj književnosti* iz godine 1944. posvetio Nazorovoj spiritualnoj poeziji, odnosno *Pjesmama o četiri arhanđela*, nekoliko afirmativnih rečenica, ističući njezinu inspirativnu novost i težnju prema čistoj lirici. Ježić je po tim pjesmama ocijenio Nazora kao pjesnika neiscrpne mašte i izvanredna uma, koji svojim blistavim iluminacijama uzdiže čovjeka prema moralnoj sferi i duhovnoj vertikali.

Antun Barac je u toj Nazorovoj duhovnoj lirici dobro zapazio proširenje vidokruga i sublimno razmicanje unutarnjih međa njegove intimne lirike, pa je istakao: »Njegova *Četiri arhanđela* pokazala su, od koje je fine i zamršene pređe satkan unutarnji svijet, i u kakve se dubine duše i srca on znade zanijeti« (Antun Barac: *O sedamdesetogodišnjici Vladimira Nazora*, »Narodni list«, br. 307, Zagreb, 1946.).

Profesor Ivo Frangeš zbirku *Pjesme o četiri arhanđela* nije u svojoj *Povijesti hrvatske književnosti* (1987.) ni spomenuo.

Dubravko Jelčić je u svojoj *Povijesti hrvatske književnosti* (Zagreb, 2004.) istakao Nazorovo »nezadovoljstvo stvarnošću i pokušaj da se nadvlada ograničenost koja mu se nameće«, te »traženje svjetla, prozračnosti i duhovnog ravnovesja u mističnim zanosima«.

Jedan izbor iz Nazorove poezije religioznog nadahnuća priredio je s bogato interpoliranim umjetničkim ilustracijama i fotografijama don Stanko Jerčić. Knjiga je izašla pod naslovom *S Nazorom u zvoniku. Liturgijski kalendar u stihovima Vladimira Nazora*, Postira, 2007., stranica 152.

Toj duhovnoj poeziji koju je nadahnjivao i rasplamsavao kršćanski duh vjere, marksistička kritika je a priori ideološki poricala svaki umjetnički smisao. Sve pjesnikove vibracije duha koje je obasjavao sjaj tajanstvenosti, materijalističko tumačenje smatralo je »dekadentnim srozavanjem njegova nadahnuća i stvaranja«.

I nakon Nazorove smrti javljali su se ideološki marksističko-materijalistički osporavatelji spiritualizma, koji su političkom logikom i ideološkom intransigentnošću površno obilježavali umjetničku tajnu vrijednosti njegovih religioznih uspona duha. Sva ta osvjetljenja duševnih stanja su promatrana kao »dekadentističko« traženje novog senzibiliteta u osjećajnoj praznini stvaralačkih nemira. Nije bilo spoznajnog ni estetičkog razumijevanja za tu pjesnikovu potrebu za transcendencijom i očitovanjem intimne pjesnikove svijesti.

To je doba kada u nas dolazi do estetskog izobličenja cijeloga našeg kritičkog pogleda na umjetničko stvaranje. Nazorovi motivi s domoljubnom i religioznom inspiracijom bili su od službene dogmatske marksističke kritike valorizirani kao »kontrarevolucionarne« isprazne tlapnje, »hiperbolične, anarhoidne i kaotične slike« (Zdenko Štambuk), te omalovažavani ili prešućivani. Svi poliekspresivni Nazorovi poetski motivi, koji su se približavali lirskoj apstrakciji, bili su generalno marksističkim ideološkim ostracizmom diskvalificirani.

Isticale su se uglavnom njegove alegorijske, praslavenske, heroičke, estradne, programske, didaktičke, neorealističke, borbene teme, o kojima se patetično govorilo i pisalo četrdeset godina.

VI.

Potražimo li prve subjektivne duhovne zanose u Nazora, otkrit ćemo ih već u njegovu ranom neobičnom, dječaćkom priviđenju, koji je doživio u zvoniku svoga rodnog sela u Postirama (*Anđeo u zvoniku*). Taj doživljaj se kasnije u zbirci *Pjesme o četiri arhandela* razvio do snažnog poetskog intenziteta religiozne lirske senzibilnosti. To anđeosko priviđenje pratilo je kao sjena mnoge pjesnikove ekstatične kontemplacije, duhovne predodžbe i magične poetske slike. Ta naivna i auralna priviđenja iz nedostižnog doba djetinjstva razvila su se kasnije u posebnu lirsku kozmogoniju misaonih i umjetničkih refleksija. Taj čudesni postirski toranj simbolizira u sebi dva svijeta: ovozemaljski i nadnaravni astralni. Te prve predodžbe sanjarskog djeteta nam govore o Nazorovoj čudesnoj imaginaliji koja je neprestano obasjavala mnogobrojna mutna pitanja usred beskonačnih svemirskih prostora. Mogli bismo reći, da sva ta duhovna i intimističko-egzistencijalna objavljenja u *Pjesmama o četiri arhandela* proizlaze sa svojim zvjezdanim obrisima i svemirskim usponima iz toga prvobitnog doživljaja u zvoniku. Ta anđeoska pratnja i duhovne spirale trajno će u svijesti i podsvijesti pokretati smionim uranjanjem u nepoznato mnoge Nazorove spoznajne uspone duha, pune ovozemaljskih i nadnaravnih tajanstvenih doživljaja i simbola.

Nazorovu poetsku transpoziciju u sferu mistične duhovnosti treba razmatrati i iz njegove filozofijske optike promatranja tajanstvenog života svemira. U toj fazi njegova stvaranja filozofija postaje temeljni *precedens* umjetnosti, ljepote i pjesničkog oduhovljenja. Piše pjesme u kojima se uzdiže do

filozofskog i sociološkog osmišljavanja temeljnih istina o čovjeku (*Pjesme o bratu Gavanu i o seki Siromaštini (1930 – 1931)*). Unutarnji osjećaj elementarne čovječnosti spontano je prelazio u *sensus fidei*, u stanje refleksije, u filozofski oblik. A bez visoke filozofije, nema ni visoke poezije. Materijalizmu, skepticizmu i senzualizmu suprotstavljao je osjećaj vjere, koja je u skladu s njegovom osobnom vizijom svijeta probuđivala elementarnu čovječnost u susretu s bližnjim. Vjera je postajala ishodište oduhovljenja i dinamika unutarnjeg života. Ovozemaljsku stvarnost spiralno je pokretala duhovna onostranost. Nazorove opsesivne teme postaju svjetonazorska pitanja prožeta snažnim osjećajem simpatije za čovječanstvo. U toj poeziji on je tragač za »unutarnjim čovjekom«. Ta je poezija u to doba predstavljala skretnicu između onih pjesnika, koji su u poniranju duše u astralni prostor spiritualizma naglašavali općeljudske moralne vrijednosti i onih koji su izvikivali društvenu pobunu i poziv na revolucionarnu akciju.

VII.

Nazorovo prevladavanje životnih istina na vatri vlastite savjesti, kretalo se tada u verlaineovskom smislu pretežno u magičnim krugovima njegovih duševnih uzleta i poetskih zanosna, koji su dolazili iz emotivnoga religioznog senzibiliteta njegova lirskog subjekta. Ishodište pjesnikova oduhovljenja treba potražiti i u zagonetki koja je proizlazila iz tajne života i smrti, iz egzistencionalne tjeskobe, koja se javljala u eshatološkom promatranju i naslućivanju vječnosti.

Osjeća se u tim Nazorovim tajanstvenim doživljajima i duh poezije, kakva se tada javljala i u europskim razmjerima. U njegovim literarnim reminiscencijama vidljiva je nazočnost François-a-Rene de Chateaubrianda i misao njegova katoličkog providencijalizma. U filozofskim razmišljanjima i intelektualnim dvojabama o ljudskoj provizornosti i neostvarenim ideali-

ma naziru se filozofski elementi i intimni nemiri Uga Foscola i Antonija Fogazzara. Genezu Nazorova religioznog nadahnuća i poetskog uzdizanja u beskrajne prostore transcendencije, možemo potražiti i kod idejnih strujanja tadanjih europskih neokatolika: Paula Claudela, Francisa Jammesa, Charlesa Péguya, Henrya Gheona, Giovannia Papinija. No i pored tih europskih novih astralnih tendencija i otvaranja novih prostora inspiracije Nazor je sve dosluhe prevladao i uspostavio vlastiti izraz u kojemu je ispovijedaio svoje tjeskobe na dogledu zvizjeda. Mnogi titraji emotivnih nemira u toj lirici su novi i kao autonomni čin duha u religioznoj ekspresiji osobni i izvorni (*Geokar I–II., Via crucis..., Posljednja pomast, Brat mali, Nedostiživisan, Orgulje, Njezin san, Misli, Mistični brak, Novi svijet, Štap, Jaram, Dva mjeseca, Klepsidra, Trag*). Tu se eterična objava religiozne imaginacije pojavljuje izvan pomodnih tendencija novog realizma i objektivizma. Produbljena vizija iz ranijih religioznih motiva se preobražavala u metafizičku spoznaju. Pjesnik se vinuo u astralni prostor, prisluškuje glasove svemirske tajne, koja se u jedinstvu intuicije i ekspresije manifestira kao viši stupanj poetskog uzdignuća, kao metaforična simbolika i eshatološka ekspresija.

VIII.

Francuski pjesnik, simbolist Stéphane Mallarmé je kazao: »Stihovi se ne prave idejama nego riječima«. Prema tome, sav taj Nazorov iskorak u onostrano i težnja da dosegne viziju totaliteta, ostao bi praznim artizmom, da ti smioni uzleti prema religioznoj vertikali nisu rezultirali motivskom inovacijom i umjetničkom ekspresijom. U stihotvornom potencijalu ogleđa se ne samo idejna eksplikacija nego i široka razvojna linija duhovne ekspresije. To nije ideja o svojoj praznoj apstrakciji, nego ekspresija unutarnjeg doživljaja u moćnoj lirskoj sintezi.

Eshatološka ideja, etika i poetika spajaju se u jedinstven umjetnički stupanj izražaja.

U toj poeziji su se javili u funkcionalnoj stilskoj raznovrsnosti novi egzistencijalno-intimistički metonimički simboli, metafore i alegorije. Nazorova enormna tvorbena energija je u jedinstvu misli i poetike otvorila prostor beskrajnih stvaralačkih mogućnosti korištenja jezika. Neka neumorna stvaralačka snaga gonila je njegov lirski subjekt na nova nadahnuća, na nove ideje. Čim bi se iscrpla i smirila jedna težnja, iskrsavala je druga. Takvim novim izražajem integriranim u moderne tokove hrvatske poezije, Nazor je znatno pridonio obnovi poetskoga religioznog nadahnuća. Njegova se religiozna ekspresija spajala s duhovnom metaforom, koja se već profilirala u istančanoj introspekciji Tina Ujevića i Nikole Šopa.

IX.

Nakon ove Nazorove inspirativne elevacije duha nameće se pitanje, što se dogodilo s njegovim pjesničkim stvaralačkim subjektom, nakon što se 29. prosinca 1942. našao u metežu partizanskog rata i u surovom škorpionskom klupku jugoslavenske boljševičke klike u borbi za vlast? Prije svega Nazorov partizanski curriculum nije onakav, kakav se više od 70 godina u njegovoj biografiji iznosi. Nakon što sam u *Hrvatskoj književnoj enciklopediji* (2011.) pročitao natuknicu Zorana Kravara, u kojoj stoji, da su u Nazorov svjetonazor potkraj života »prodirali elementi socijalističkog razumijevanja čovjeka, društva i rada, a s njim i određena primjesa marksističkog materijalizma«, stavio sam sebi u zadatak da iznesem vjernu i javnosti nepoznatu sliku Nazorova odlaska u partizane koje je odredilo konvulzivnu sudbinu njegova života.

Podatak o njegovu odlasku u partizane, koji se ovdje prvi put iznosi, saznao sam prije šezdeset i dvije godine, u kasnu jesen 1952., kada sam zbog reguliranja moga dotadašnjeg sje-

menišnog školovanja razgovarao s monsinjorom Svetozarom Rittigom, predsjednikom Komisije za vjerske poslove, a njegovim posredovanjem i s Nazorovom sestrom, gospođom Irmom, u njezinu stanu u Zagrebu u Gregorijančevoj ulici 36.

U jedno hladno jesensko jutro, krajem mjeseca studenoga, došao sam po dogovoru u crkvu sv. Marka na Gornjem gradu, u kojoj je velečasni Rittig svakog dana u 9 sati služio misu. Kad smo nakon mise izašli iz crkve, bila je obavezna zagrebačka hladna magla. Monsinjur Rittig je predložio da pođemo s njegovim automobilom, u njegov stan u Nazorovoj ulici br. 61. Kola je vozio njegov osobni vozač. Ušli smo u ugodno zagrijani stan, u sobu za blagovanje. Poslije podužeg razgovora o nekim školskim problemima Rittig me je zamolio da obavim jedan razgovar s Nazorovom sestrom Irmom i da ga o tome obavijestim. Predao mi je jedan paket da ga izručim Nazorovoj sestri.

Sutradan sam otišao u vilu u Gregorijančevoj ulici i najavio se gospođi Irmi da dolazim po preporuci velečasnog Rittiga. Predao sam joj od njega paket i gotovo kao da se dugo poznamo otpočeli razgovor. Među nama se ubrzo razvio srdačan odnos, posebice nakon utvrđivanja zajedničkih poljičkih korijena. Monsinjora Rittiga je posebice određeno zanimalo da saznam, kako je došlo do državnog ceremonijala, koji se održao prigodom Nazorova sprovoda. Gospođa Irma se raspricala na dugo i široko, od trenutka odvlačenja njezina brata u partizane do smrti i pokopa. Ograničit ću se ovom prigodom da taj razgovor iznesem ukratko. A najznačajnije je u svemu to, što sam tada saznao u svezi s Nazorovim »odlaskom« u partizane. Do toga je došlo ovako.

Prema izjavi gospođe Irme, njezin brat nije svojevoljno otišao među partizane. On je 29. prosinca 1942. od partizanskog obavještajca aktivista i agenta Agitpropa, Ive Marinkovića lukavo izveden iz stana, ubačen u automobil i bez vlastite pješnikove privole odveden preko Kupe na partizansko područje.

Pričala je: kako je Marinković uvjeravao njezina brata, da je policija ušla u trag njihovom druženju i da moraju biti na oprezu. Uvjeravao ga je, da je najsigurnije da se spusti do automobila, koji čeka pred kućom, pa će obaviti razgovor na nekom tajnom mjestu. Ivan Goran Kovačić je već čekao u automobilu. A bila je snježna mećava.

Gospođa Irma mi je tom prigodom, između ostaloga, kazala: »Dragi Mihanoviću, oteli su mi ga živa, pa su mi ga kad je umro oteli i mrtva«. (Pri tome je ciljala na službeni državni sprovod, koji su partijske vlasti, zbog vanjskog efekta, priredile njezinu bratu. A obiteljski dogovor je bio, da Nazorov sprovod bude obavljen u crkvi sv. Marka u Zagrebu i da obred predvodi monsijor Svetozar Rittig. Rittiga je posebice smetalo, što je Nazor poput D'Annunzija vožen na vojničkom lafetu, kao kondotjer i ratni avanturist. A poznato je, da je D'Annunzio bio osoba kojega je Nazor kao pjesnika najviše cijenio, ali kao čovjeka i fašističkog pripadnika najviše mrzio.)

Za propagandni učinak je Nazorovo sudjelovanje u partizanima bilo mnogo važnije nego Miroslava Krležu, jer je Nazor kao sastavljač školskih čitanki u širokoj javnosti bio poznatiji.

Iz svekolikog pričanja gospođe Irme se spoznavalo, kako je njezinu bratu bilo teško donijeti odluku o odlasku u partizane. To dugoročno nagovaranje mu je toliko zatrovalo život, da je izgubio 17 kilograma na tjelesnoj težini. Teško mu je bilo napustiti udobnost vlastita doma i brižnu skrb svoje sestre. A i njegova pokretljivost, zbog reumatskih smetnja, bila je otežana. Iako je trajao rat, Nazor se mogao posvetiti pisanju i redigiranju svojih *Sabranih djela* koje je Hrvatski izdavački bibliografski zavod u reprezentativnoj opremi izdavao. On nije bio čovjek politike. Prikovan uz radni stol, stajao je po strani od svakog strančarstva i politikanstva, isključivo predan svome literarnom poslu. Profesor Barac je tvrdio da je Nazor u reakcijama svoga senzibiliteta bio »solipsist«, a Ljubomir Maraković da je bio »samotar«.

Svoje *Nove priče o pastiru Lodi* ostavio je u uredništvu Matice hrvatske, čekajući na njihovo redigiranje i objavljivanje. U tome neumornom radu pronalazio je svoj životni smisao.

U temeljnim načelima svoga kršćansko-religioznog osvjeđenja Nazor je u svojoj nutrini ostao trajno vjeran vjerskim i moralnim zasadama svojih mladih dana. Iz elementarne unutarnje tišine religioznog iskustva izbijala su iskrena esencijalna duševna stanja: *Anima humana, naturaliter christiana*. U unutar-njoj sintezi mašte i uma, čuvstva i filozofije ostao je privržen spoznaji, koja je dosegla vrhunac u moćnoj poetskoj introspekciji njegova religioznog nadahnuća, posebice u zbirci *Četiri arhandela*, u kojoj je izrazio jedinstvo čuvstva, misli i poetike.

NEDJELJKO MIHANOVIĆ

LJETOPIS VLADIMIRA NAZORA

1876. Obitelj Nazorovih potječe iz drevne starohrvatske kneževine i Republike Poljica, iz mjesta Jesenice, između Splita i Omiša. U matici rođenih mjesta Bobovišće na Braču prvi put se spominje jedan Nazor kao kum na krštenju godine 1753. s napomenom »Iz Jesenica – Poljica«. Nazor se rodio 30. svibnja, u staroj Tommaseovoj »palači« u Postirima na Braču, gdje mu je otac Petar službovao kao carinski prijamnik. – Rođen je kao peto dijete od šestoro sestara i braće: Irma, Olga, Amelija, Juraj (umro u djetinjskoj dobi), Vladimir i Marko. U knjizi krštenih zaveden je pod imenom: Vladimir Marko, a u krštenici iz 1884.: Vladimir Marko Maria. – Prvo djetinjstvo proživio je u Postirima (iz tog razdoblja potječe doživljaj opisan u lirskoj noveli *Andeo u zvoniku*, a potom u Ložišću i Bobovišću na zapadnoj obali Brača.
1882. Pučku školu počeo pohađati u selu Ložišću, a zatim je ubrzo prešao u novootvorenu »pučku učionu« u Bobovišću. Osnovna škola bijaše na podosta niskoj obrazovnoj razini, pa je mladi Nazor prvu naobrazbu više stjecao u roditeljskoj kući negoli u školi.
1886. Polazi Klasičnu gimnaziju u Splitu. Već u prvim koracima srednjoškolske nastave spotiče se o upoznavanje hrvatskog i latinskog jezika. – U Splitu stanuje kod svoje

tete (očeve sestre) udane Farolfi, u palači Dešković (u ono doba Bajamonti).

1889. Zbog neuspjeha u latinskom jeziku prelazi s Klasične gimnazije na splitsku Veliku realku. Tu se upoznao sa školskim drugom Milanom Begovićem.
1890. Napisao svoju prvu pjesmu *Il primo canto* (Brazza, 14. seti. 1890) na talijanskom jeziku, posvećenu majci Mariji (rođ. Vulić) za njezin rođendan. – U dobro opskrbljenoj očevoj knjižnici čita talijanske klasike (Giosuè Carducci: *Rime nuove*; Ludovico Ariosto: *Orlando furioso*), posebice Homerovu *Ilijadu* u talijanskom prijevodu Vincenza Montija, što će ostaviti neizbrisiv trag u njegovoj dječjoj fantaziji.
1892. U zadarskom »Narodnom listu« javio se pod pseudonimom Kažimir Primorski sa svojom prvom pjesmom *Bečki »Zvonimirci« u Splitu*. Daljnju suradnju u zadarskim listovima »Iskra« i »Narodni list« objavljuje pod pseudonimom Vladimir Primorski.
1894. 28. srpnja maturirao na Velikoj realci u Splitu s odličnim uspjehom. Iste godine odlazi na studij u Graz, gdje na Filozofskom fakultetu upisuje prirodne znanosti: botaniku, zoologiju i minerologiju kao glavne, a matematiku i fiziku kao sporedne predmete. – Objavljuje svoje prve prepjeve s hrvatskog na talijanski jezik: Petar Preradović, August Šenoa, Rikard Jorgovanić, August Harambašić, Milan Begović. – Prvi put se javlja u zadarskoj »Iskri« s pjesmama pod inicijalima imena VI. N., a istom 1896. u zagrebačkom »Viencu« pod punim imenom Vladimir Nazor.
1897. U šestom, ljetnom semestru, studij polazi na Hrvatskom sveučilištu u Zagrebu. – Sve češće se javlja pjesmama u »Iskri«, »Vijencu«, »Lovoru« i sarajevskoj »Nadi«. U jesen se ponovno vraća na Sveučilište u Graz.

1898. U rujnu apsolvirao na Filozofskom fakultetu u Grazu. Imenovan je suplentom na Velikoj realnoj gimnaziji u Splitu, na kojoj predaje prirodopis, matematiku i njemački jezik. – Zaručio se s Ester Ostoić (1879 – 1967), ali se 1899. ta zaručnička veza prekida.
1900. 6. ožujka postavljen je za suplenta na talijanskoj gimnaziji u Zadru. – U tiskarni Vitaliani & sinovi izlazi mu prva knjiga pjesama *Slavenske legende*, posvećene pjesniku Xeresu de la Maraja, tj. Milanu Begoviću.
1901. U jesen prelazi kao suplent s talijanske gimnazije na Veliku državnu hrvatsku gimnaziju u Zadru. Tu se kreće u književnom krugu Jakše Čedomila, Rikarda Katalinića Jeretova i Ive Vojnovića.
1902. U tiskarni Vitaliani & sinovi u Zadru izlazi njegov *Mitički epus u devet pjesama Živana* (1898 – 1901), a u nakladi Rikarda Katalinića Jeretova *Pjesma naroda hrvatskoga* u povodu proslave Marka Marulića, pod pseudonimom Vladimir Primorski. – Dana 22. listopada položio kvalifikacijski diplomski ispit za profesora srednjih škola i gimnazija.
1903. Nastupio na stalno mjesto profesora na Hrvatskoj gimnaziji u Pazinu, koja je utemeljena 1899. – Posjećuje u Opatiji poznatoga hrvatskog domoljuba i književnika Viktora Cara Emina i upoznaje se s književnicima Milanom Marjanovićem i Milutinom Cihlarom Nehajevom.
1904. U izdanju Hrvatske knjižarnice u Zadru objavljuje zbirku pjesama *Knjiga o kraljevima hrvatskijem*.
1905. 15. prosinca potvrđen mu je naslov profesora srednje škole.
1906. 1. rujna stupio na dužnost profesora na hrvatskom odjelu talijansko-slovensko-hrvatsko-njemačke Muške učiteljske škole u Kopru.

1907. Često posjećuje u Trstu književnika i urednika lista »Balkan« Milutina Cihlara Nehajeva, koji mu u tom listu objavljuje 1907. pripovijetku *Veli Jože*.
1908. U rujnu odlazi iz Kopra na Učiteljsku školu u Kastav, gdje će u toj »kuli hrvatstva na Kvarneru« proživjeti kao »kastavski pustinjač« punih deset godina.
1909. U listopadu obavlja dužnost ravnatelja Učiteljske škole u Kastvu. Imenovan je i ravnateljem ispitnoga povjerenstva za pučke i građanske škole u Istri. – Suraduje u listu »Mladi Istranin« (koji sljedeće godine mijenja naziv u »Mladi Hrvat«), što ga u Opatiji uređuje Viktor Car Emin i Rikard Katalinić Jeretov.
1910. U kolovozu je imenovan službenim ravnateljem Učiteljske škole u Kastvu. – U redovitom izdanju Društva hrvatskih književnika izlazi u Zagrebu knjiga pjesama *Lirika*, koja je od kritike dobro ocijenjena.
1911. U ovom razdoblju nastaju *Nove pjesme* kao plod eteričnih vizija i nacionalno-romantičnih zanosa. – Započinje dopisivanje s dr. Brankom Vodnikom oko izdavanja vlastitih djela.
1912. U izdanju Matice hrvatske i Matice dalmatinske izlazi u Zagrebu zbirka povijesno-domoljubnih pjesama *Hrvatski kraljevi*, koju je hrvatsko čitateljstvo s oduševljenjem prihvatilo.
1913. U komisionalnoj nakladi knjižare St. Kuglija izlazi mu zbirka *Nove pjesme*, s perocrtežima Ljube **Babića** mlađeg. – Nastaje snažna ljubavna veza s djevojkom neobične ljepote, s učiteljicom Marijom Parčić (1887 – 1923). Ta će ljubav završiti dramatičnim raskidom i nesretnim završetkom.
1914. U svibnju organizirao posjet polaznika Učiteljske škole, mladih budućih istarskih učitelja u glavni grad Hrvatske, u Zagreb.

1915. Na nagovor hrvatskoga kazališnog redatelja dr. Branka Gavelle radi na prijevodu Shakespeareova *Macbetha*. – U odabranim djelima za školu, u nakladi izdavača i urednika dr. Branka Vodnika objavljuje životinjski ep *Medvjed Brundo*. – U nakladi knjižare St. Kuglija izlaze mu zbirke *Intima* i *Pjesni Ijuvene*.
1916. Na prigovor svog izdavača dr. Branka Vodnika o »pseudomitologičnosti« njegova mitičkog epa *Živana*, Nazor odgovara: »Čega nema, a od potrebe je da bude, treba izmisliti.« Iz Danteove *Božanske komedije* preveo prvi dio *Pakao*.
1917. U izdanju dr. Branka Vodnika objavljuje knjigu proze *Istarske priče*, namijenjene istarskoj hrvatskoj čitateljskoj publici.
1918. Početkom rujna imenovan je profesorom na zagrebačkoj Muškoj učiteljskoj školi i preselio se iz Kastva u Zagreb. – 9. rujna domoljubni istarski narodnjaci i Nazorovi štovatelji iz Rijeke, Sušaka, Opatije i Kastva priređuju mu oproštajni zbor u znak zahvalnosti što se punih petnaest godina borio za hrvatski nacionalni identitet Istre.
1919. U travnju je izabran dopisnim članom tadašnje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu (sada HAZU).
1920. U proljeće, 31. ožujka, preselio se iz Zagreba u Crikvenicu, gdje je imenovan upraviteljem Dječjeg doma. Kao novi upravitelj odmah poziva i zapošljava pet časnih sestara iz Družbe Presvetoga Srca Isusova i povjerava im brigu za odgoj i obrazovanje djece u Domu. One su upravo bile prognane iz Rijeke koju su Talijani okupirali. Tim je činom Nazor spasio i opstanak te mlade i tek novoosnovane hrvatske redovničke zajednice. Suradnja Nazora i sestara Presvetog Srca Isusova nastavljena je i 1931. kada je Nazor premješten u Zagreb i imenovan

ravnateljem Dječjega doma na Josipovcu. On je iste godine i u taj dom doveo sestre Presvetog Srca Isusova jer je veoma cijenio njihov rad. Njegova suradnja sa sestrama trajala je sve do njegova iznenadnog umirovljenja 1936. godine. Međutim, prijateljske veze i kontakti s ovom sestarskom Družbom nastavljeni su sve do kraja Nazorova života. Družba sestra Presvetog Srca Isusova zahvalna je Nazoru što je upravo njegovim zalaganjem uspjela osnovati svoje samostane u Crikvenici, Zagrebu i Slatini. Opširnija dokumentacija o Nazorovim zaslugama za ove sestre Presvetog Srca Isusova nalazi se u knjizi: S. Dobroslava Mlakić, SCJ, *Družba Sestara Presv. Srca Isusova. Povijesni pregled 1899. – 1999.*, Zagreb-Rijeka, 1999., str. 132-142, 194-200, 203. Tu se nalaze i važna svjedočanstva sestara o Nazorovoj religioznosti i kršćanskom svjetonazoru kojemu je ostao vjeran do smrti.

– U listopadu 1920. izvedena je u Zagrebu opera i glazbena vizija *More* skladatelja Frana Lhotke, uglazbljena na Nazorov libreto.

1921. U Crikvenici se mnogo zauzima na uređenju dječjeg doma, staroga pavlinskog samostana, što ga je u XV. stoljeću podigao Nikola Frankopan.
1922. U uredništvu Milana Marjanovića i s ilustracijama Joze Kljakovića izlazi mu antologijski izbor pjesama *Carmen vitae*.
1923. Književna produktivnost u godinama provedenim u Crikvenici ponovno je opsežna. Pored plodna rada u stihu, Nazor neumorno stvara i u prozi.
1924. Sve češće pobolijeva, a u svijesti se javljaju snažne uspomene iz djetinjstva koje književno oblikuje i u izdanju Hrvatskoga štamparskoga zavoda objavljuje pod naslovom *Priče iz djetinjstva*.

1925. Obuzima ga interes za parapsihološke pojave, za okultizam, misticizam i za antropozofsku literaturu. Piše stihove prožete istančanim religioznim nadahnućem.
1926. 29. ožujka odlukom Ministarstva prosvjete prije vremena je umirovljen. Zbog prosvjeda u novinstvu i zauzimanjem tadašnjeg ministra prosvjete dr. Stjepana Radića reaktiviran je i 3. kolovoza imenovan za ravnatelja Ženske realne gimnazije u Sušaku s nastupom službe 1. rujna 1926. No, ipak od 1. rujna 1926. do 2. siječnja 1927. i dalje obnaša dužnost upravitelja Državnoga dječjeg doma u Crikvenici. – Iste godine započinje korespondenciju s dr. Ljubomirom Marakovićem, katoličkim književnim kritičarom, urednikom *Hrvatske Prosvjete*, koji je pratio Nazorova književna ostvarenja. U jedanaest pisama što mu ih je uputio do 1930. Nazor otkriva svoju dušu kao iskreno religiozna čovjeka. Tako u prvom pismu, koje je u izvjesnom smislu njegova ispovijest kršćanske vjere, piše kako „ponovno čita Ispovijesti sv. Augustina“, a u drugom pismu veli: “Ja sam veliki štovatelj sv. Franje Asiškog”. Pisma su pronađena tek 2012. g. u Marakovićevoj ostavštini i objavljena u *Kolu*, časopisu za književnost Matice hrvatske, br. 3-4, 2013., str. 224-241. – Iste godine Nazor je objavio i svoju antologijsku novelu „Anđeo u zvoniku“ koja je ključni tekst za razumijevanje njegove religioznosti.
1927. Nakon primopredaje u dječjem domu u Crikvenici preselio se 2. siječnja u Sušak i preuzeo dužnost ravnatelja Ženske realne gimnazije. – U vlastitoj nakladi objavljuje zbirku religiozne poezije *Pjesme o četiri arhandela*. Knjiga je tiskana kao rukopis u 250 primjeraka i podijeljena prijateljima i znancima.
1928. 10. veljače predaje položaj ravnatelja škole u Sušaku i ponovno se vraća u dječji dom u Crikvenicu kao privre-

meni zamjenik vršitelja dužnosti upravitelja doma. – U ožujku mu je umrla majka, prema kojoj je gajio iskreni kult majčinstva i velike ljubavi. Postao je inozemnim članom Češke akademije znanosti u Pragu.

1929. I nadalje boravi u Crikvenici. Te godine počinje Nazorov intenzivni rad na uređivanju vlastitih *Sabranih djela* u trideset knjiga, što ih je počela između 1929. i 1940. izdavati knjižara Vasića i Horvata u Zagrebu.
1930. Njegov rad na priređivanju vlastitih djela je i nadalje napretnut i savjestan. Piše uvode, pogovore, napomene, komentare i bilješke. Neka je djela kreativno obnavljao, prerađivao i izražajno osvježavao.
1931. Od siječnja obavlja dužnost upravitelja Dječjeg sirotišta na Josipovcu u Zagrebu i na toj dužnosti ostaje do svibnja 1936. Čim je preuzeo dužnost upravitelja Sirotišta Nazor je i u ovaj dom doveo sestre Presvetog Srca Isusova s kojima je surađivao još od 1920. u Crikvenici, a kamo ih je bio također doveo nakon što su sestre bile prognane iz okupirane Rijeke. – Počinje prevoditi »posljednju talijansku trijadu« (Carduccija, Pascolija i D'Annunzija). – U izdanju Jugoslavenskog nakladnog dioničkog društva Obnova u Zagrebu izlazi mu u grafičkoj opremi Ljube Babića zbirka pjesama *Hrvatski kraljevi*. – Na češkom jeziku izlaze mu u Pragu u prijevodu V. Šlosara *Sinovi mora*.
1932. Rješenjem od 26. lipnja premješten je kao ravnatelj s ukinute Ženske realne gimnazije u Sušaku za ravnatelja II. muške realne gimnazije u Zagrebu. No i dalje obavlja dužnost v. d. upravitelja Dječjeg sirotišta na Josipovcu u Zagrebu. – Na poticaj Pen-klubova potpisao s Ivanom Meštrovićem prosvjed »protiv političkih proganjanja književnika«. – Dobio na poklon vlastito poprsje što mu

ga je napravio kipar Ivan Meštrović. Promatrajući sama sebe, zapisao je: »Rekao bih: dva lica i dva podsmijeha jednog istog čovjeka, dva duševna stanja iste osobe.« – U srpnju mu je umro mlađi brat Marko (geodet), koji je s obitelji živio u Sofiji. – 13. studenoga počinje pisati svoj dnevnik pod nazivom »*Večernje bilješke*«, a ispisivat će ih ustrajno do 30. lipnja 1948. – Dovršio gradnju vlastite dvokatnice u Gregorijančevoj ulici broj 36 (danas Grškovićeve) u Zagrebu.

1933. 2. veljače definitivno umirovljen kao ravnatelj II. muške realne gimnazije u Zagrebu, ali i dalje po ugovoru obavlja dužnost upravitelja Sirotišta na Josipovcu. – Početkom svibnja započeo gradnju vlastite vile u Torbarovoj ulici u Zagrebu. – U svibnju boravi na liječenju u Topuskom, gdje počinje pisati knjigu distiha *Topuske elegije*. Zbirku je tiskao u vlastitoj nakladi kao rukopis u 300 primjeraka, a opremio ju je Vladimir Kirin. U lječilištu u Topuskom druži se s Milanom Begovićem koji tu boravi na rehabilitaciji.
1934. Za izvanrednoga pravog člana u Umjetničkom razredu JAZU (HAZU) u Zagrebu izabran je 19. svibnja. Nazor se nerado kretao u književnim i umjetničkim krugovima. Otklanjao je i prisnija poznanstva s pojedincima (*Vuk samac*). Ali se tih godina sve češće pojavljuje na javnim predavanjima i na društvenoj sceni, posebice u Pučkom sveučilištu. Druži se s Ivanom Meštrovićem, Dinikom Šimunovićem, Milanom Begovićem, Vladimirom Kirinom, Jozom Kljakovićem i s Miroslavom Krležom. U svibnju odlazi s Vladimirom Kirinom na izlet u Split i Hvar. Dojmove s putovanja objavljuje u »Hrvatskoj reviji«. – Dovršio izgradnju vile u Torbarovoj ulici.
1935. 30. lipnja odlazi na kružno putovanje u Grčku i Egipat. Dojmove s tog putovanja izrazit će u ciklusu pjesama

Putna kronika i u knjizi *Putopisi*. 16. srpnja vraća se u Split i nakon trideset i sedam godina posjećuje luku svoga djetinjstva na Braču i očev dom u Bobovišću.

1936. U siječnju daje otkaz na dužnost honorarnog upravitelja sirotišta na Josipovcu u Zagrebu. – 28. travnja unajmljuje stan u Splitu; početkom lipnja dolazi u Split, a 4. kolovoza seli se sa sestrom Irmom u »Luku«, u obiteljsku kuću u Bobovišću. – Početkom rujna posjetila ga je prevoditeljica njegovih djela češka književnica Ana Urbanova. Marljivo uređuje zapušteni dom i okoliš oko kuće. Zasađuje boriće, čemprese, tamarise i oleandre. – U Pragu mu izlaze u prijevodu Ane Urbanove *Priče iz djetinjstva*, a u Rimu Bartolomeo Calvi objavljuje prikaz o njegovim *Topuskim elegijama*.
1937. Početkom godine izgrađuje »Hram« (»Tri sestre«) na obronku Kargadura, iznad morskog zaljeva u Bobovišću. U srpnju obilazi, jašući na bračkoj mazgi, otok Brač i mjesta Dračevicu, Donji Humac, Nerežišće, Vidovu Goru, Škrip, Splitsku, Supetar, Mirce i Sutivan. Neposredni dodir s prirodom rodnog otoka i s reminiscencijama davne lektire potakli su ga da napiše roman *Pastir Loda*. – U rujnu ga je posjetio i deset dana ostao kao gost slikar Ljubo Babić. – 30. listopada se vratio sa sestrom Irmom u Zagreb i nastanio u prvom katu svoje dvokatnice u Gregorijančevoj ulici 36 (današnja Grškovićeve).
1938. Nakon povratka u Zagreb i završetka romana o »zgodama i nezgodama bračkog fauna«, sve više se udaljuje od mitoloških i alegorijskih motiva i zanima se za aktualnu socijalnu tematiku. U vlastitoj nakladi u Zagrebu izlazi mu roman *Pastir Loda* (Zagreb, 1938. i 1939). – U kolovozu ponovno boravi sa sestrama na Braču i nakon što je 30. listopada sastavio imovinsku oporuku, početkom mjese-

ca studenoga vraća se u Zagreb. – 11. prosinca izlazi na izbore, na kojima glasuje za listu Vlatka Mačeka.

1939. Pjesnička i prozna produktivnost ponovno je u Nazora bogata. Intenzivno se bavi prevođenjem talijanskih i francuskih pjesnika za Delorkovu i Nizeteovu antologiju *Talijanska lirika* (1939) i Ježićevu antologiju *Francuska lirika* (1941). – Ljeto (srpanj i kolovoz) provodi u Bobovišću, a u rujnu se vratio u Zagreb.
1940. Na glavnoj godišnjoj skupštini od 7. lipnja izabran je za redovitog pravog člana, u Umjetničkom razredu JAZU (HAZU) u Zagrebu. Časti i priznanja ne stvaraju u njega samozadovoljstvo, koje bi umanjilo stvaralačku djelatnost. Mnogo radi na prevođenju hrvatskih pjesnika na talijanski i na redigiranju vlastitih djela.
1941. U kolovozu i rujnu preveo na talijanski svoj ep *Medvjed Brundo* (*L' Orso Brundo*) uz suradnju profesora Massija. Dovršava rukopis prepjeva hrvatske poezije na talijanski jezik za antologiju hrvatske lirike. – Nakon što je 12. srpnja 1941. Sabor Nezavisne Države Hrvatske potvrdio zaključak Skupštine Akademije, da se Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti preimenuje u *Hrvatsku akademiju znanosti i umjetnosti*, Nazor je ostao njezin član i nije se postavljalo pitanje njegova članstva ni nakon »odlaska« u partizane i političkih funkcija koje je obnašao.
1942. Neumorno radi i uz pomoć Gorana Kovačića (zaposlenika HIBZ-a) priređuje svoja *Sabrana djela* koja izlaze u izdanju Hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda, kojemu je ravnatelj dr. Mate Ujević. U ovoj godini izlazi mu u izdanju HIBZ-a sedam knjiga vlastite poezije i proze te četiri knjige prijevoda (*Lirici croati*, *Posljednja trijada*, *L' Orso Brundo* i *Canti popolari lirici croati*). – 24.

veljače imenovan je odlukom Ministarstva bogoštovlja i nastave Nezavisne Države Hrvatske zamjenikom ispitivača talijanskog jezika pri Ispitnom povjerenstvu na stručnim ispitima za osoblje muzeja. – Od 12. ožujka u dosjeu talijanske policije u Splitu i u spisima *Ministero dell' Interno, Direzione generale della pubblica sicurezza di Roma* prikupljaju se podaci i optužbe protiv Nazora kao »vatrenog nacionalista, prototalijanaša i neprijatelja« talijansko-imperijamih pretenzija na hrvatskom Jadranu. – Na Hrvatsko Antunovo 13. lipnja podijeljena mu je (u zajednici s pjesnikom Franom Alfirevićem) Državna nagrada u iznosu od 50.000 kuna za knjige poezije objavljene 1941. – 1942. godine. O toj nagradi u *Večernjim bilješkama* je zapisao: »Sjajno! Ni masna, ni časna; al ipak: prva u mom životu.« – U to vrijeme počinje od strane partizanske ilegalne službe nagovaranje Nazora, posebice od za to zadužena ilegalca Ive Marinkovića, da pristupi partizanskom pokretu. To dugoročno nagovaranje toliko mu je zagorčalo život, da je izgubio 17 kilograma na tjelesnoj težini. Njegovo zdravstveno stanje prati naglašena tjelesna iscrpljenost, opća slabost, depresija, strah i neizvjesnost. – Dana 29. prosinca komunistički obavještajac Ivo Marinković je došao Nazoru u stan u Gregorijančevoj ulici i lažno ga uvjeravao, da je policija ušla u trag njihovom sastajanju te da moraju biti na oprezu. Predložio mu je da se spuste iz stana do automobila, koji čeka pred kućom, pa će razgovor obaviti na nekom tajnom mjestu. Ivan Goran Kovačić je već čekao u automobilu. Ništa maliciozno ne sluteći, Nazor je prihvatio prijedlog i bez pozdrava sa sestrom Irmom izašao iz stana. Bio je uvjeren da će se ubrzo vratiti. Tako je na prevaru izvučen iz stana, ubačen u automobil i po oštroj zimi i snježnoj mećavi prebačen u partizane, najprije do Dubrave pokraj Zagreba. 30. prosinca u pratnji

Ivana Gorana Kovačića i Dragutina Sailija-Konspiratora stigao je u kasnu večer u selo Horvati. Iste večeri (30. XII.) partizanski komandant Franjo Mikulić prevezao ga je preko Kupe u selo Desni Štefanki.

1943. 10. siječnja počinje voditi svoj dnevnik *S partizanima*. Piše svoju ratnu liriku *Hrvatske pjesme partizanke*, koje je 1. X. objavio u izdanju ZAVNOH-a zajedno s pjesmama Ivana Gorana Kovačića. U drugom izdanju atribut »hrvatski« je morao ispustiti. Već u lipnju Nazor je imao dovršen u rukopisu i dnevnik *S partizanima*, koji će s dodatkom *Pahulje i varnice* u sljedećoj godini nešto proširiti. – 14. lipnja izabran je na I. zasjedanju za predsjednika ZAVNOH-a. Od 13. – 15. listopada prisustvuje u Plaškom II. zasjedanju ZAVNOH-a. – U izdanju Matice hrvatske izlazi mu u Zagrebu prijevod Danteova *Pakla*, s napomenama i pogovorom dr. Ive Hergešića.
1944. U noći od 8. – 9. svibnja predsjedava u Topuskom III. zasjedanju ZAVNOH-a. – Od 25. – 27. lipnja sudjeluje također u Topuskom na Kongresu kulturnih radnika Hrvatske. Tu dolazi u ozbiljan sukob s Mošom Pijadom zbog Istre za čije se pripojenje Hrvatskoj i Nazor zalagao dok je Beograd bio protiv, jer su od Istre htjeli načiniti autonomnu pokrajinu kao Vojvodinu. (Vidi: Šime Šimatović, *Večernji list, Obzor*, 21. i 22. 6. 2014.) – Kad je u lipnju počeo teže pobolijevati, prebačen je 3. srpnja engleskim zrakoplovom u bolnicu Grumo Appula, u blizini Barija. Nakon oporavka vraća se 9. rujna na otok Vis, a krajem listopada dolazi u Split, gdje je odsjeo u vili književnika Ante Tresića Pavičića. Dolaskom u Split, zaključuje 29. listopada svoj ratni dnevnik i putopis *Pahulje i varnice*.
1945. 18. veljače dolazi u svojstvu predsjednika ZAVNOH-a u Šibenik; 29. ožujka posjećuje od saveznika razoreni Zadar; 14. travnja prisustvuje u Splitu sjednici na kojoj

je sastavljena i proglašena Prva vlada Narodne Republike Hrvatske. 13. svibnja dolazi u Zagreb. Nekoliko dana smjestio se u svoju kuću (Gregorijančeva ul. 36), ali se prema protokolu morao preseliti u vilu na Tuškancu (sada ulica Ivana Gorana Kovačića 37). Od 24. do 25. srpnja predsjedava IV. i posljednjem zasjedanju ZAVNOH-a, koji se preimenuje u Narodni sabor Hrvatske i na kojemu je izabran za predsjednika Prezidija Sabora Narodne Republike Hrvatske. – U toj godini Nazoru izlazi nekoliko knjiga pjesama i proze.

1946. U povodu 70-godišnjice života i 50. obljetnice književnog rada Akademski senat Sveučilišta u Zagrebu na prijedlog Vijeća Filozofskog fakulteta tajnim glasovanjem donio je 28. svibnja zaključak, da se »Vladimiru Nazoru, zbog velikih zasluga na polju naše književnosti, a napose na području hrvatskog pjesništva podijeli naslov doktora filozofije honoris causa«. Senat Hrvatskog Sveučilišta u Zagrebu podijelio je 31. svibnja Nazoru naslov počasnog doktora filozofijskih znanosti. U lipnju je Nazor postao i članom Bugarske akademije znanosti u Sofiji. – U izdanju Nakladnog zavoda Hrvatske u Zagrebu počinju mu izlaziti *Djela* u I–XV. knjiga, u uredništvu profesora dr. Antuna Barca.
1947. 10. srpnja nastavio zapisivati svoje ratom prekinute *Večernje bilješke*, koje je započeo 13. listopada 1932. – Na Drugom zasjedanju Sabora NR Hrvatske 8. prosinca pozdravio ulazak prvih narodnih zastupnika iz Istre i Rijeke u Hrvatski sabor. – 24. prosinca započeo rad na oblikovanju stihova za zbirku *Himne i ode*. Intenzivno radi s urednikom dr. Antunom Barcem na redigiranju svojih *Djela*, a piše i nove stihove, većim dijelom političke i prigodne.

1948. U dnevniku 12. veljače zapisuje, kako mu u književnom stvaranju opet navire »erupcija stihova«. 13. ožujka dovršio zbirku *Himne i ode* na koju je agitpropovska partijska cenzura stavila ideološke primjedbe zbog utjecaja engleskog književnika i filozofa Thomasa Carlylea, zagovornika individualizma, kulta heroja i religiozne strogosti. Nenaiknut na cenzuru, osjetio se povrijeđen i ozlojađen. Osjeća da »naglo stari«, da ga »izdaju oči« i da »vuče noge«.
1949. 29. siječnja nastupio na govornici JAZU (HAZU) s čitanjem svojih novela iz rukopisa još neobjavljene knjige *U zavičaju*. 11. lipnja napisao oproštajnu pjesmu u povodu smrti pjesnika Otona Župančića: *Sjeni Otona Župančića* (objavljena u »Vjesniku«, br. 1280, 13. lipnja 1949.). – Umro u zoru 19. lipnja pod nerazjašnjenim okolnostima. Na njegovo uporno inzistiranje da mu dovedu u bolnicu sestru, tu želju mu nisu udovoljili. Postoji ozbiljna sumnja da je umro od podmuklog umorstva trovanjem. – Mrtvo tijelo je bilo balzamirano i izloženo u zgradi Hrvatskog sabora na Trgu sv. Marka. S pogrebnom povorkom ispraćen je 21. lipnja iz Sabornice i uz državnu pompu pokopan na zagrebačkom groblju Mirogoj.

N. M.

KNJIGA O KRALJEVIMA
HRVATSKIM

(1904., 1912.)

(Izbor)

GRGUR NINSKI¹

I.

I biskup moli: »Bože, koji pusti
Da vô te rûkom, a crv cikom slavi,
Srđi te – vele – govor mojih usti.
Bože, što slušaš pjev sred zelen-hvoje,
Riku u gori, hrzaj na dnu dola,
Vr'jeđa te – vele – riječ majke moje.
Ti, koji na grm sto usnica stavi
I vodi dade sto jezika da ti
Ljepotu pjeva i dobrotu slavi,
Dao si meni – oni vele – usta
Što poju gâkôm i što mole psikom,
A zatim reče: Umuknite, pusta,
U hramu mom, pred mojim žrtvenikom!«

II.

I biskup moli: »Bože, kome pjeva
Blistavo jato večernjih zvijezda,
Šturak u travi, nad usjevom ševa,
Znam, i r'ječ moja do uha ti stiže,
Kada se tebi molitvi na krilu
Propinje duša i ko talas diže;
I čujem, val taj kad se vraća u me,
Majčinim zborom utjehu mi šapću
Puljci što bruje, i pjene što šume.
Ljudima kad si radosti i muke

¹ Ovu je pjesmu Napor napisao u povodu herojske borbe biskupa Gr-gura Ninskog za obranu glagoljice i uporabu hrvatskog jezika u liturgiji.

D'jelio, kad si nad glavom im sjao,
Ja znadem, Bože: iz pune ti ruke
Biser je zvonki na usne nam pao.«

III.

I biskup moli: »Bože, biser zveči
Na mermer-ploči svetoga oltara.
Ko tamjan mire majčine mi r'ječi.
Duša nam cv'jet je što svojim miriše
Vonjom, a srce vrutak koji svojim
Žuborom pjeva, uzdahom uzdiše.
Poj k tebi leti sa mojih usana;
Jeke mu glasne ne će da rasprše
Olujni vjetar mnogih crnih dana.
Star, iskren, svečan, sve će da nadvlada.
Utajat ljudska vika ga ne može,
Jer ni list s grane bez tebe ne pada.
Jer uv'jek bit će što ti hoćeš, Bože!«

MOLITVA NA MORU

O Bože, koji dade nam u baštinu
Najslađu zemlju i more najgorčije,
Daj nam i milost, da sved mogli budemo
 Tu masnu grudu orati,
 Taj tvrdi kamen lomiti,
 Tim sinjim morem ploviti!

Duboko neka režu naši plugovi,
Visoko nek se dižu naši batovi,
A naša vesla i sidra i jambori
 Nek pljuskaju sve valove,
 Nek stružu svim dubinama.
 Nek strše nad svim morima!

O Bože, daj nam ljutih suza potoke,
Da more naše postane još gorčije
Za tuđa usta, – pa ćemo te slaviti,
 U dane sreće, šuštanjem
 Pješčanih žala, pučinskih
 Oluja divljim pjesmama!

LIRIKA

(1910.)

(Izbor)

AVE MARIA...

Zapada sunce. – Posljednjom je zrakom,
U vale tonuć, zemlju pozdravilo.
Mrak prvi dok se žalovima stere,
Na nebu titra zadnje rumenilo.
Žamore razne u glas jedan slaže
Treptaja puna tiha harmonija.
S malene crkve ozivlja se širom
Ko prigušeni plač: »*Ave Maria!*«

»*Ave Maria!*« – Neko čuvstvo slatko
A nepoznato ganulo je mene.
U duši mojoj sto se slika budi
I oplakane davno uspomene.
Sred ove tihe i tajnene sjete,
Što zemljom vlada, zaplako bih i ja,
Ko negda i sad kleknuti bi' htio
Te nevin opet reć: »*Ave Maria!*«

»*Ave Maria!*« – Ne znam što je meni,
Al zvono to sad u srce me dira,
I ja bih reko, da mi ono veli:
»Onamo gore ima sreće, mira.«
A ja sam jutros govorio da je
Praznina samo sred tih prostorija.
Oh, kako c'jela priroda sad moli,
I slatko bruji zvon: »*Ave Maria!*«

»*Ave Maria!*« – Kad svi tužni mole
Klicao čemu ne bih i ja tako?
Taj usklik svet je svima koji trpe,
A bol ja znam, i mnogo već sam plako.

Ja i sam ne znam što mi don'jet može,
Al od njeg nešto u meni se njiya;
Koljeno hoće da se prigne, usta
Da kažu r'ječi dv'je: »*Ave Maria!*«

»*Ave Maria!*« – Siguran ja nisam,
Ta molba hoće l' mir mi donijeti;
Al srce moje već je nade puno,
I nada ta mi ne će umrijeti.

Na me je neko spustilo se breme,
Pod kojim duša sva se sretna svija.
– Ja dižem ruke prema nebu, molim
Ko negda, žarom svim: »*Ave Maria!*«

Split, 1893.

NEPOZNATO

Ima jedna tajna velja,
Po Svemiru što se stere.
Carstvo joj je bez granica,
Njezina je moć bez mjere.
 Vrutak njen je svagdje: ključa
 I u tebi moje zlato.
 I samo je neki znadu.
 A zove se – Nepoznato.

Kad se dan nad morem gasi,
I ja moram, blijed, stati,
Pa u sunce koje tone,
Sanjâ pun se zagledati,
 Ti ne slutiš što je meni...
 Al dok niče zv'jezda jato,
 U taj čas, pred očma svojim,
 Ko da gledam – Nepoznato.

Bila nojca tiha, b'jela,
Il širila mrak i stravu,
Često – ko da netko zovnu –
S jastuka ja dižem glavu.
 San moj bježi, mir se ruši,
 I sav drščem, djevo, na to,
 Jer se meni tada čini
 Ko da slušam – Nepoznato.

Posljednji će danak doći.
Stvorit ću se prahom skoro.
I nikada doznat ne ću,
Čemu li sam živjet moro.

Sva će zemlja rakom biti,
Pustim grobom, moje zlato,
A tek onda, bez svih vela,
Sjesti na nj će – Nepoznato.

U OGNJICI

I.

Don, Don... To je zvonjava slatka,
To bruj je iz rodnog mi sela.
Mještani, blagdan je, je li?
Eto me, eto me k vama!
Dugo me uzalud zvaste.
Srce mi klikće i raste
Od milja što sam među vama.

Zašto me gledate tako?
U crkvu ću ući – ko negda.
Ko negda ću uz djecu stati,
Gdje oblak se tamjana diže,
Kraj klupe, spram veljeg oltara.
Još pamtim molitvu staru
Što davno me nauči mati.

Zar nitko se ne sjeća mene?
Bio sam veselo d'jete,
Kad selo ostavih svoje.
Tuđinac ja nisam. – Ja hoću
Da umrem na grudi ovoj,
Među vama. – U crkvi toj svojoj
Sve gr'jehe da okajem hoću.

II.

Don... Majko, ti si uza me.
Brujanje velikog zvona,
Ja čujem, u našem selu.

A tko nam to umire danas?
Kao da zvono to plače
Sad bliže, sad dalje: sad jače,
Sad tiše... i plač lije na nas.
Dok umirem, gn'jezda malena
Me sjeća vrh crkvenih vrata:
Gn'jezda u kojem sam cijuk
Ja slušo ko ludo još d'jete
Klečeći tebi do nogu.
Dok ti si se molila Bogu
U klupi kraj Majčice svete.

Dignut se odavle hoću.
I onamo moram sad ići!
To zvono me zove već dugo.
Sjedit ću, mrak dok se hvata,
Pod čempresom napram zvoniku
I slušati čio pa ciku
U gn'jezdu vrh crkvenih vrata.

III.

Čuj! – Sviraju orgulje sada.
Visoke orgulje naše
Crkvice, drevne te c'jevi.
I staroga školnika vidim,
Gdje tipka. – Kandila pale
I tamjan, i svjećice male.
Sve sada iznova vidim.

Stoji na veljem oltaru
Majka od Sedam Žalosti.
(Sedmero najljućih noža
Probilo grudi je njene!)

A sveci vrh mramorne ploče
Sve u me gledaju. Što će
Od mene, od tužne te sjene?

Ko negda puk skrušeno moli.
Usnice tepaju; oči
Gore u zanosu svetom.
Sve slađe orgulje stenju.
O ona starica s'jeda,
Kroz tamjan, uz ljestvice gleda,
Kako se anđeli penju.

Al uv'jek teže je meni.
Ti sveci ko da me kore
Očima, ko da mi vele:
»Makni se«! – Orgulje zbore:
»Otkud si banuo? Tko si?«
– Majko, u duši mi nešto
I posljednju utjehu kosi.

IV.

Ja ne ću, ja ne ću da umrem!
Na zemlji znam da je negdje
Zakutak miran i sretan.
I ja ga promatram sada.
I sve mi je jasniji: – to je
Bijelo mjestašce moje:
Dvorište, masline, stada!

Gledam i kućicu neku
Baš na dnu sela, kraj puta.
Na pragu starica plete.
I vidim: ona je, ona!
Dà, moja dojilja! Sjedi

I plete. – Prami su s'jedi,
U licu je tužna i bona.

Hoću li skočiti do nje?
Hoću l' je pozvati: »Neno!«
Al što ću, kada me vidi
Ovako nesretna, bl'jeda?
Reći će: »Ne znam te. Idi.
Jer ja se još uvijek sjećam
Mog l'jepoga rumenog čeda!«

I nato suza joj pada
Na stare mršave ruke,
I gleda u sutonu tihu
Sjene po gorama tijem.
U licu je tužna i bona,
Jer možda sad osjeća ona,
Da ovdje ja ginem i mrijem.

V.

Majko, pa i on je umr'o:
Ivica, susjedov sinak,
Moj drug, moj prijatelj mali.
Sjećaš se? Dobar je bio,

Al nago. – Mi smo se njega
Bojali. – Uv'jek je htio,
Da sl'jedimo jedino njega.
Vodio on me je često

U šikaru, trnjine brati
I gn'jezda tražiti ptičja.
I on me nauči pračkom
Gađati, konjića jašit,

I gaziti preko bujice,
I žune u šumici plašit.
U grob ga baciše jošte
Zelena, u raku tamnu.
Čujem ga: o ploču lupa
I plače, neprestano kliče
Iz jame: »Poljane moje!«
Da, susjedov Ivica to je;
I »Vlado, pomози mi!« viče.

– »Oh, smiri se, mali moj družе!
Sanjati toli je slatko.
Vani sve drukčije sad je.
Ti u snu promatraš granje,
Gnijezdo i ptičicu laku;
A ja ću pon'jet u raku
Mračne i stravične sanje!«

VI.

Bacite koprenu gustu
Na vjeđe mi! Studen i tamu
U srce bacite moje!
Nek ne vidim ništa, nek ništa
Ne osjećam. – U jaz sam pao.
Sve mrtvo je, spokojno, kao
Kod pusta ognjišta.

Zaprta zlatna su vrata
Djetinjstva. – Prognanik ide
Po pustoši sumornoj, gluhoj.
Ide. Al hoda svog jeke
On ne čuje. Ide ko sjena
Sveđ hladna, sveđ prazna, sveđ n'jema
Put neke magle daleke.

RUTA MOAPKA

I.

Bôz se je vraćao preko zlatnijeh usjeva k tihoj
Zidini Betlema grada.
Šuštale daleke palme. Vonjao cedar i loza.
Vjetrić je klasjem lelujo.
Turoban bio je starac.
Lagano, prignute glave Salmonov išao sin je.
Šaptao: »Žitnice moje pune su zrnja.
Jaganjci i krave gojne u stajama žvaču širòkim.
Pred mojim krovom se njišu u cvjetnome vrtu
Smokavâ grane.«
Tepao: »Svega mi dade Gospod nad vojskama silnim,
Al pusta starost je moja.
Onomádne ja sanjah bregove neke,
Na kojima pjevahu ptice, o žetvi brenčaše pjesma,
Ali se smrznula bješe u koritu voda.
Grobna se stere tišina u mome djedovskom domu;
U vrtu jabuka gnjije na prignutoj grani,
Opada, zemlji se vraća.«
Bôz je išo još dalje kroz usjeve svoje.
Gledo je, kako se s polja Betlemske vraćaju cure:
Suču rukave i kazuju lakte
Iz zdenaca grabeći vodu.
Duva večernji vjetrić sa brda dalekih.
K zapadu sunce se naže i dugo se gasi
Za Betlemom gradom.

II.

Milije puštaju danas mandr̀gore slađani miris.
Moba veselo pjeva i mlati klasje na gumnu.
Pjevajte, Judine kćeri! Hezebonske njive
Rodile nisu jesenas ko poljane vaše.
Skladajte pjesme! Još nikad Jordanu val tekao nije
Zvučnijim šumom, a cedri sred Libanske gore
Nisu još nikada ljepše zašuštali krošnjom.
Nešto se veliko sprema. – Žanjite, žene:
Vedar i miran je dan.

U onu, što za vama ide, nemojte gledati tako,
Jer ona odnosi malo, a sama još ne zna što daje
I nama i gospodaru.
To vam je Moapka Ruta.
Nalik je ona na srnu kad dubravom pase:
Plaha ko grle je mlado, l'jepa ko Jeriška ruža.
Nemojte dirati u nju!
Ljubi je mlađani Dizom, púpak na Ogovu hreku.
Moapska stada zbog Rute on ostavi davno
I Hermonske vepre i lađe rijeke mu rodne,
Al pred njim se Moapka krade,
Kao što gazela bježi od rike lavića gladna.
Nemojte karat je mladu!

III.

– Ja te odavna volim, o mirisna cedrova grano!
Pjevo je Dizom pred vratima njenim.
– Vрати se u zemlju svoju!
Ona za kapljama žedni što Jakoba koritom teku,
Ja sam očiju tvojih, lijepa Moapko, željan.
Vрати se bozima našim! Ogova sjena

Utjehe tada će naći. – Sazdati ja ću šezdeset
Mrkih gradova, na njima zidat ću sedmera vrata.
Postat ćeš kraljicom, dođi! I bit će Iožnica naša
Svilena, mirisna; nebo od skrleta, od srebra kite,
Zavjese od suha zlata.

... Ruto, usne su tvoje ko pehar najslađeg vina,
Ko grozd Jazerski, kao Elealskih vrtova šipak.
Saronska ružo što niknu kraj Nemrimskih voda,
Vlasi su tvoje ko vuna janjeća, dojke ko mramor.
Vrt sam ti sadio, Ruto, gdje grad moj bijeli gleda
U vodi dvorove svoje.

Mirišu narad i šafran, cimet i šipak,
Iđirot i poljsko cv'jeće u onim baštama – dođi!
Voditi ja ću te plodnim po njivama, kadano loza
Vinova ucvala bude.

... Opaši mačem me: Neka iznova Ogova slava
Uskrsne, kraljice moja!
Vrati se rodnome brdu,
Gdje moja čeka te majka, o Libanskih gorica vruće,
Damaški bisere sjajni!
Deder, nek sjedim u hladu tijela tvoga,
Zdence pod paomom kitnom, voće na zelenoj grani:
– Ruto! O mlađana Ruto!

IV.

Boz je ženskinju gleda. – Osjeće miris
Mladog joj tijela; slušo govora njenoga žubor,
Sladak ko mrmor Jordana.
Zborio: »Pabirči jošte po mojim njivama, ženo!
Sama si u tuđem svijetu, al i te nebeske ptice
Gospod nad vojskama hrani.
Moapko, svanut će danak, u koji Izrael ne će

Da više otima drvlje po šumama vašim,
Nego će ložiti svoje oružje bojno.«
Dalje zborio Bôz je. – A ona je mislila mlada:
»Dizomov govor je nalik na vihor u Bazanskoj šumi,
Tvoje su riječi nalik na šumore Jeriških palmi.
Dizomov pogled je vatra što zrele usjeve hara,
Tvoje su oči ko žišci što sam ih vidjela na dnu
Jezera u Hezebonu.
Šikarje brada je tvoja, kad je sve kitno od cvjetnih
V'jenaca bijele loze.
A lice tvoje je nalik na ono bogova naših.«

V.

Rede se stogovi žuti na Betlemskoj njivi.
Žetelske umukle pjesme. – Tamo po gorama tamnim
Plamsaju pastirske vatre. Nojca je topla i tiha.
Bôz je zaspo na stogu.
Osm'jeh blažen tumara po usnama starcu.
Mirišu kupine, trnje i trator uz drumove n'jeme.
Bôzu na grudima leži, nalik na vrbovu granu
Nad mirnim vodama noćnim, Moapka Ruta.
Njemu je sanak zanio dušu.
... Nalazi sad se daleko na morskome žalu
Između Tira i Karmelske gore.
Ide p'jeskom i sluša.
Kako mu vjetar mrmori kroz pram.
Moli: »Digni me, vjetre, na svoja lagana krila!
Iznad me Libana nosi uz jordanske vale
Rodnome Betlemu.« – Munje prasnuše: Ovio oblak
Karmelska b'la. Bojazan i strah
Prignuše koljena Bôzu. I Gospod nad vojskama s visa
Strašnim progovori glasom:
– Salmonov sine, na tebi sazdati svoju ću kuću!

Dvostruke imat će zide i sedmera gvozdena vrata.
– Salmonov sine, iz tvoga će panja da mladica raste
Do mojih strašnih visina, a na njoj će sazreti svijet.
– Salmonov sine, iz tvoga će koljena izbiti vrutak,
A voda će njegova c'jelu poplaviti spasenu zemlju!

Nestade sanki. – Zv'jezde trepnuše živijim sjajem,
Zašumi lahorak noćni cedrovom granom.
rukom drhtavom Ruta Moapka pogladi vlasi
Salmona pobožnog sinu, praocu Davida kralja.

ŽENE GALILEJKE

U cik proljetne zore do pet se penjalo žena
Vrleti strmoga brda.
Sklenicu nosile one mirisa, platno i mirhu.
U srcu prtile žalost ko kamen i nosile suzu
U tužnome oku.

Zborila Marija, l'jepa grešnica, kojoj u grudi
Na pepelu divljijeh strasti tinjala nova je vatra
Prečiste ljubavi: »Seke, suton je bio,
Kada ga sretoh na drumu što k Magdalu vodi.
Pred njim na koljena padoh, i moja su usta
Dotakla tada se skuta njegove halje.
On je položio ruku na glavu moju.
Bijaše sutonsko doba. – O, ovaj mir, ovaj pokoj,
Što otad u mome je srcu!
Što reče, kazati ne znam, al kanuo melem
U sve mi rane.
A sada leži u grobu
Onaj, koji je luto po jezera žal,
Onaj, koji je išo galilejskim selima tihim
O dobroj zboreć nam v'jesti.«

Betanijska mlađana tada Marija, kojoj su vlasi
Vonjale mirisom, reče: »O lijepi dani,
Kada bi Rabi u našem dvorištu sjaho!
Kada bi pod smokvom sio i gledao s one visine
Daleki Jordan!
Ja sam ga čekala ko što djevojka ženika čeka
S malenim žiškom.
Ja sam mu mazala noge, trla ih kosama svojim.
Ja sam ga sl'jedila, kad bi

Prošo kroz usjeve veleć: Ta, vi ste umorni, a moj
Jaram je lagano breme!
Uplela prste sam svoje u njegovu kosu,
I oni vonjaju otad, ko što mi miriše i pram.
A sada leži u grobu.
Međ vlasima krv se već zgruša, krvava pjena
Usne mu ruži. – Ja hoću da prame pogladim one
I kosu razdvojim dugu nad njegovim čelom,
I suzom lice mu mijem!«

A Ivana, Huze družica vjerna,
Kojj su dojke osmero krepke već dojile djece,
Protuži: »Zvao je k sebi dječicu moju
U Kafarnàumu. – Dugo gledahu djetinje oči
U ono lice. Čutjela sva su njegovu ljubav.
Ko da su znala, kako im velju utjehu sprema
Za crne dane života.
Došao uvijek on bi u naše dvore
Praćen dječijom vikom, nalik na jaganjca između
Ljiljana. – Majke su k njemu vodile djecu,
Nosile od srca porod da postavi ruke
Na glave malene. Reče: Nek srce i vama bude
Ko ono u djece ove! – A djeca su finike brala,
Kuda bi prošao Rabi.«
Pričala Saloma, dobrog Zabdije žena:
»Ja ga se djeteta sjećam, kad je u Nazaret-selu
Grabio vodu na zdencu.
Vodila majka je njega u proljetne dane
Davidov u grad po drumu što vodi onuda, gdje se
Svetišta Betelska vide.
Uoči dolaska mi smo u dolu noćivali usku,
Gdje voda s pećina ide i mrmori tužno,
Ko da se nad nekim jada.
Plačevne doline one možda su žamori lili

Nemirne slutnje u djetinje srce.
U zoru zidovi gradski u krilo primahu svoje
Buduću žrtvu. – Ja ga se sjećam,
Kada je kobnoga grada još malen na vratima stajo.
Kasnije dočeka tu ga vjernika mnoštvo
Pružajuć palmine grane, hozana! kličući. – Seke,
U meni srce će pući, kada ga ugledam mrtva
U kamenom grobu.«

Prozbori Suzana, vita ženskinja garave puti:
»Zeleni i jedri sveđ su, a rodni i u starosti
Svi što su zasađeni u njegovu domu!
Kada se umnože brige, i srce drveni naše,
Razgovaraju dušu utjehe njegove; noga
Ne kleca, ne dršće ruka. – Kad bi nam banuo na prag
Rasli su dvorovi naši.
A sad razvališe plote, podgrizao vepar ih gorski.
Kamenje padat će u vrt što na dnu srca ga nama
Njegova posadi riječ.
Muževi tjerat će opet sa trpeze ženu.
Iznova breme će pasti na ova ramena.
Mrtav je, ukočen onaj koji nam proreko sretno
Kraljevstvo: – u njem će žena biti ko rodna
Loza sred vrta, a rod joj ko masline grane
Okolo bogata stola, – u njemu tko s lelekom sije.
Uz pjesmu žanje.«

Tako su tužile žene penjuć se vrletnom stranom
U rani proljetni dan.
Gore, na kamenu grobu, s očima nalik na munju,
S od'jelom b'jelim ko snijeg, najveće pobjede vjesnik,
Čekao nebeski anđel.

PROGNANIK

Vi mene prognaste mlada.
Rekoste: »Što će nam tvoje
Kukanje? Drukčiji mi smo.«
Iz svoga me prognaste pakla,
Iz doca plačevna. – Ljudi,
(Čujte me!) moje se grudi
Čarobna palica takla.

Med vama sam kupio suze
I jadne ozeble nade,
Srušene, prezrene sanje.
Uzeh vam ono što smećem
Vi zvaste, a svojina jeste
Najljepša. – Gle, sretan ja krećem
S tim blagom uz nebeske ceste.

Vi mene prognaste. – Sada
Ja skačem na konja od sanja.
I tjeram, b'jesno, žestoko,
Pomamnog, čarobnog ata
Na mjedenu kulu, visoko,
Gdje vaše ne dopire oko,
I lupam na zaprta vrata.

Lupam svim silama svojim.
A vaše su sanje uza me,
Uza me su sve vaše nade.
»Otvori – vika me stoji –
Jer ljudstvo podivlja jadno.
Srce nam pusto i hladno.
I čovjek se čovjeka boji.«

Lupam bez odmora, dugo.
... A kada će škrinuti brava
I Ona se pokaže, sretne
Ću gledat sve boli vam sjetne;
A ja ću od pogleda njena
Pred vratima onijem pasti,
Al »slava!« će kliknuti zemlja,
A nebo se ozvati: »Slava!«

NOVE PJESME

(1913.)

(Izbor)

PLANINSKE PJESME

Na vrhu

I ja te gazim, gorski vrše
Što u do strmiš tvrd i mrk!
Visoko želje moje strše.
Kula si slavno osvojena.
Tvrđava u prah oborena,
Grad predan, nasip strt.
A mene dalje i uvis još vuče
Kroz sn'jeg što vije, i vjetar što huče,
Moj smjeli noćni trk.

Izranih koljena svoja,
Na krš je briznula krv,
Al udara nogom na prsa tvoja
Taj sitni čovuljak, taj crv.
...Da, laže, tko veli, da priroda majka
Ko mōra nas tišti, dok b'jesi nas biju,
Da za nas je samo raj plavetnih bajka,
Po kojem se utvare viju!
Laž reče, tko vikne: Od maćuhe krij se,
Jer vazda te muči, ko zvjerku te ganja,
I okolo stupa mog ognjenog vij se
Ko bršljan okolo panja!
... O planinski vrše, na koji se digoh
U vijanju sn'jega i vjetra ljutini,
Ja osjećam glavom da u oblak stigoh,
A noge da moje kroz kremeno st'jenje,
Ko stoljetna hrasta još krepko kor'jenje,
Po tvojoj se šire dubljini.

Urliče vjetra huk
Na bilu na visoku,
I tutnji voda buk
Kroz guduru duboku.
Daleko more sinje srditu pjesmu pjeva.
Ore se oko mene usklici puni gnjeva.
...Vi divlji noćni b'jesi, jurite, dođ'te samo,
Pa da se pohrvemo, pa da se ogledamo!
Ja vaše se srdžbe ne bojim,
Jer od vas ću snagu da žile mi piju,
Te usmrtim jednom tu strahotnu zmiju
Što nosim u njedrima svojim.
Visoko se popeh na gorski taj vrh,
Da d'jelimo ljute megdane,
I žile kroz moje da proleti srh,
I vjera mi nanovo plane.

Ja vjerujem, Bože, da čovjek je stvor,
Al tvrđi od gorskoga kama,
I jedriji neg je taj planinski bor
I žarči od sunčeva plama.
... Ja vjerujem, Bože, da vihor i mrak
Kroz nojcu nas tjeraju hudu,
Da sjajniji sine l'jep sunčev nam trak,
A bokovi jači nam budu;
I valova rika i vjetrine gnjev
I srdžba velikih voda
Da čovjeka prate ko okrepni pjev,
Dok tvrdom zemljicom hoda.
Ti kličeš nam: »Dođ'te na gorski taj vrh,
Vi, što vas je pritislo breme!
U hrvanju sa mnom da mine vas trh,
Te iznova vidite mene.
I table mi nove da primite vi

Iz mojih čudotvornih ruku,
Jer otrovni dolje su izvori svi,
I ljutu mi trpite muku.«
... Ja vjerujem, Bože, da čvrsto ću stati
Pred tobom uz pećinu tvrdu,
I zorom da novom ko sunce ću sjati
Na ovome visokom brdu.

Maris stella

Dokonča borba. – Sklopi se vir.
Olujno nebo se vedri.
Na moru pokoj i mir.
...Nevidljiv i gust metulja se roj
Po n'jemim vodama prosu.
Ostrvce blista ko ljubičast cv'jet
Sto čeka večernju rosu.
Po zatonu rujnom i uz dràge sve
Bruj ječi tajnih romona;
Slađano, tiho – a ne znaš, gdje -
Brenčaju srebrna zvona.
... Dokonča borba. Leševi leže
Gore na razboju plavom.
Sunce, što tone, vjenčava čelo
Blistavom, krvavom slavom.
Umiru borci; daleki vjetar
U vječnost nosi ih, gona ...
Slađano, tiho, u vodi, u zraku,
Brenčaju srebrna zvona.
Velebna, sjajna iz morskoga vala,
Sv'jetlo dok večernje mrije,
Očiju punih blistavih suza,
Prosutih kosa, sklopljenih ruku.
Prikaza uvis se vije.
... Diže se, a bojno polje
Blijedi, i krvca tamni.
U tankoj kopreni plavoj
Gase se odsjevi plamni.
Diže se. Tjemenom nebu
Kristalne svodove tiče,

Pod petom mlađak joj sija,
U oku zv'jezda joj niče.
... O kućo zlatna, o zv'jezdo morska,
O kulo bjelokosti,
Ostani burnim nad morem našim.
Ti majko od milosti!
Izmori rat nas, vihor nas skrši,
Slični smo zgaženoj travi.
Sini nad tmorom naših oluja,
Ti majko od ljubavi!
Slađano, tiho – a ne znaš, gdje –
Brenčaju srebrna zvona.
Dubok i tajnen romona sklad
Ječi niz ostrva ona.
Valovi tamne, zv'jezde bliješte,
Mrak pada na bila gorska;
Svjetlosti blage s nebeske ceste
Valovljem pramene baca
Zvijezda blistava morska.

USKRS

Za živom vatrom petsto ljeta plamenih,
Za crnom maglom petsto mračnih jeseni,
Za ljutim mrazom petsto zima ledenih
Hitrinom naglih vjetrova,
Žestinom mladih lavova,
A snagom jedrih vrutaka
U jedan mah pet stotina je proljeća
Iz crne zemlje skočilo:
I sva gnijezda pjevaju po luzima,
I do tri mora zatonima krkoče,
I bezbroj r'jeka grmi niza pragove
Uz šumor granja, uz krik surih orlova,
Uz glas iz raka kojim ploče pucaju:
Hozana na visinama!
Hozana u nizinama!
Hozana, rode moj!

U slavi veljoj, što se k suncu uzn'jela,
I duh se moj do sjajnih zv'jezda propinje.
Ne marim što mi petero još lanaca
Na t'jelu zveči, i sedmero pečata
Na čelu stoji, a dušu mi pritisla
Bremena teških prisega.
I ja sam dosad na stotine proljeća
Sred svoje puste zakopao ledine,
Po kojoj bjesne vjetrovi.
Tu zmajić moj u tamnim čeka spiljama
I sve se hrani krvlju rana mojijeh
I suzama što peku kao žerava,
I onim ml'jekom trpkim, vatrenim,

Što zemlji našoj teče tajnim žilama.
A dan kad svane, pa se ona zaljulja,
Oh, onda, onda iz duboka nanovo
Hitrinom naglih vjetrova,
Žestinom mladih lavova,
A snagom jedrih vrutaka
U jedan mah će osam stotin' proljeća
Iz zemlje naše skočiti:
I sva će srca gorjeti ko buktinje,
I sve će duše planuti ko požari,
I sva će gn'jezda pjevati po luzima
Uz voda šum i buku morskih valova
I uz pjev raka starinskih,
Što dugo, dugo šutjele:
Hozana na visinama!
Hozana u nizinama!
Hozana, rode moj!

Na tvrdoj daski, o koju me vezali,
Već sada pjevam pjesmu svoje pobjede
I gledam: tamo na zreniku olujnom
Planina velja do neba se uzdiže
U sjaju plama sunčeva.
Sa vrha njena teku r'jeke svjetlosti
Po proplancima na dno tamnih gudura,
Gdje još se puši krvca junačka
I dim iz sela gorućih.
I gledam: eto, iz te pare krvave
Hrist ide; na vrh on se golem popeo
I pustom mnoštvu što je preda nj grunulo
Hljeb mira lomi, d'jeli jedro sjemenje
Za ljepše berbe i za žetve slavnije.
A sunce plamsa u visini. Njišu se
Sve zelen-grane jela stoljetnih,

I grme r'jeke ispod nogu Njegovih,
I orli kriče iznad glave Njegove,
I stoji jeka po svoj zemlji spasenoj
Visoko na visinama,
Duboko u nizinama:
Hozana, sine Davidov!
Hozana, rode moj!

ŠUMSKE IDILE

Bog u šumi

Šušti meko cv'jeće rašeljkinih gronja.
Kuca malo srce pupova i klica.
Taknuta vjetrićem punim slatkih vonja
Brecaju sva zvonca bijelih đurđica.
Modrim okom bl'ješti ljubica i viri
 Iz skromnoga grma.
Cjeli gaj se budi, šumori i miri
 Kao smilj i trma.

Jasen, štono dugo suh i jalov dr'jemplje,
Bršljanom se vije, lišajima mladi.
Visoke se jele klanjaju do zemlje,
A bor zlatnim praškom do i goru kadi.
Skladan pjev se diže iz hiljadu gn'jezda,
 Vrutaka i voda.
Ruku punih rose, sjemenja i zv'jezda
 Bog po šumi hoda.

Podizanje

U sredini doca, pod hrastom kraj vrutka,
Stoji malen tempal Gospe Svih Cvjetova:
Zidovi mu jesu lješnjak, dr'jen i zova,
A krov cvjetno pruće bijela skrobotka.
Sunčev tračak banu; prosu sjaj po krovu
I lupnu o vrata.

Din! Don! Njišući se u hram zovu, zovu
Vrelo st'jenjem teče, ko orgulje bruji.
Proljeće u hramu svetu Službu služi.
Oltar cv'jeće kadi, roj metulja kruži.
Pjani od tamjana pjevaju slavuji.

»Golubova ljubo! Hranitelj ko ptica!«

– Nek nas glad ne kosi.

»Ljiljanova seko! Čuvarice klica!«

– Nek nam rosa rosi.

»Jaganjčeva majko! « – Nek nas tvoga sina
Vatra grije. – Cjela šuma slatko stenje.
Hram se širi. Oltar uz nebo se penje.
Misnik sunce diže put modrih visina.
Sve u lugu stade. – I kap čeka, pa se
Ne miče na ploči.

Iz srca ognjenog, što na nebu sja se,
Sveta krv se toči.

KRIJES

Moj krijes plamsa na vrhuncu. – Krilima
Kad vjetar lupne, on mi jače sine:
Duboko u dô roj se iskri prosipa,
Visoko k nebu varnica se vine.

Poda mnom bl'ješte ponorske se klisure,
Nad mojom glavom noći oblak sja.
Kr'jes velji bukti na vrhuncu kamenu,
A s njime plamsa moja duša sva.

I holost moja – deblo duba stoljetna,
I nade moje – zelen-bora granje,
I vrta moga bosilje i šeboji,
I duše moje radosti i sanje:

Sve, sve već gori, praska, iskri, dimi se.
Ko lomača je ovaj oštri vrh.
Al ja ću sada u tu buru vatrenu
Da iz svog srca bacim teži trh!

Podjarit ću je vjetrom gnjeva svojega,
Raspalit ću je mržnjom što me guši.
I tad će bar isplaziti na vidjelo
Čvor zmija što mi stanuju u duši!

Čvor zmija što su u zipku mi bacili,
Dok nevine sam prve snivo sne,
Pa sa mnom rastu, truju moje radosti
I nojcom čine moje sv'jetle dne.

I kriješ bukti na vrhuncu. – Plamsaju
Sve moje mržnje, ljubav, nade jadne.

Ja noćas hoću, da iz ovih njedara
Sve zlo i dobro u taj oganj padne.

Ja hoću, sutra, ispod hrpe pepela
Da čistu nađem jezgru bića svog:
Plam vječni, biser ili blato kaljavo,
Što u prsa mi postavi ga Bog!

STABLO

Ja znam, da krv što iz mog srca istekla
Krv moja nije: u njoj žuč je čaglja
I otrov zmije; u njoj plamen paluca
Što lavovima liva sunce pustinje
U snažne, tromе bokove.

Ja znam, da sve što mojim buci žilama
Od mene nije – to je huka vjetrine,
Glas mora, šumor čempresa
I žalba voda jesenjih
I ševin pjev nad usjevom.
A ja bih htio, da iz duše izažmem
Sok pravi bića svoga.
Pa on da jednom čist mi kane iz srca
Ko kap iz kama gorskoga,
Ko smola s kore borove,
Ko rosa s grane proljetne!

Već dugo, dugo kroz te mračne vjekove
Svom snagom svojom duša mi se propinje
Put vrela vječne svjetlosti;
I ona hoće, da se uvis podigne
Ko stablo koje sa dna mrčave
Sve raste, buja, al procvasti ne može
Na kor'jenju dok b'jeli krin mu ne nikne,
A gord u liku vatre proždorne
Na vršiku, što tvoju slavu šumori,
Ne siđeš s neba, Gospode!

ATLANTIDA

Oh, gdje si, gdje si, plavo morsko ostrvo,
Gdje zemlju grije žarči sunčev plam,
Gdje zlatna krova, veljih vrata mjedenih
Na zelen-humu sja se mermer-hram?

Pod ljutim suncem i pod blagim zv'jezdama
Slobode kruh na ravnom polju zre,
Šatore mira gleda na vrhuncima
Dan što se rađa i dan koji mre.

Kraj l'jepe r'jeke ispred vrata gradskih
Pod lipom v'jeća s'jedih glava zbor.
Na ravni momci konje zaigravaju.
U bašči brenča djevojački hor.

Visoko ispod sunca orô krstari
I u dalj baca veljih krila sjev,
A pod njim ševa što se k nebu vinula,
Na usjev lije zlatnih nada pjev.

Oh, gdje si, gdje si, plavo morsko ostrvo,
Gdje duši mojoj svanu prvi dan?
(Već davno, davno pustinjama vrluda,
A sveđ o tebi l'jep je prati san.)

Zar zbilja tebe neki bog nenavidnik
Iščupa, surva na morsko te dno:
Hram i grad l'jepi zastre šuma haluga,
Stup i prag pade na glibavo tlo.

Muk, mrak, rasulo. – Ali velje orgulje
Koralja rujna podigle se tuj;

I uštap ljetni kada srebrni valove
Kroz mrtve dvore ide svečan bruji:

I sve što dr'jema tad se prene iznova.
I sve što leži diže se. I s dna
Grad drevni niče, ziba se na pučini;
A mermer-tempal pod mjesecom sja.

Oh, gdje si da si, plavo morsko ostrvo,
Ja moram doći svetom hramu tvom
I kleknuti, i ruke opet sklopiti,
I nanovo se moliti Bogu svom!

KUPINA ŠTO GORI

I.

Otkako me noge po toj zemlji nose,
Njivama tumaram, lutam pokraj sela:
Otrova sam srko iz stotinu vrela,
Iz stotinu čaški ja se napih rose.

Skrenuo sam stoput sa svog dugog puta,
Da sred tiha luga slušam ptičji pjev.
Olujine mrke hvato sam se skuta,
Da me uvis digne i njen prodre gnjev.

Gledao sam borbe lavova i mravi,
Jaru dvoje tigra i pir ptica dviju,
I kako se žile prepleću i viju
Oko srca vuku, oko srži travi.

Prošo sam kroz trnje i kroz cvjetne grane;
I u do se spustih, i na vrh se peh.
Na vrhuncu pjevah himne i peane,
A sred tamna klanca zdvajah, plakah, kleh.

Zemlji ispod kore kao zmaj sam prodr'o,
Trag da vatren sl'jedim, uhodim i vrebam;
Al mjesto da nađem ono, čega trebam,
Ja sam dušu svoju o trn oštri odr'o.

Bl'jed i ranjen klonuh. – Al baš sada, ljudi,
Blagoslov će pasti na muke mi sve,
Tek će sada na dnu izmučenih grudi
Kao slatko voće da mi duša zre!

II.

Zre mi duša kao slatko voće ljetno.
Trpkost ošećeri. Med mi je u srcu.
Opet vjetar gorski ziba na mom drvcu
Mladosti mi prve b'jelo granje cvjetno.

Vidim: ja sam istom sada progledao,
Kad oborih oči u taj crni prah.
I mir svoj sam našo, kad sam izderao
Pređu ludih sanja što je dugo tkah.

Plam što tražim otkrih u svom srcu sada:
Uguši ga pepel mojih praznih dana,
Ugasi ga krvca mojih ružnih rana,
S kojih zadnja kaplja u žar novi pada.

Postao sam komet koji opet s'jeva,
Jer kroz oganj prođe rodnog sunca svog,
Kupina što gori, a ne sagor'jeva,
Jer je dahom svojim opet užga Bog.

III.

Plamsa duša moja i sve pjeva: – »Bože
Naših praotaca, Bože oca moga,
Grebene što gradiš bila kamenoga,
Žilice što pleteš crvu ispod kože;

Bože, koji morskim valovima gaziš
I nebo raspinješ, šiješ zv'jezda roj,
Ti, što na šum travin, cijuk ptičji paziš,
Na me se obazri i na vapaj moj!

Čega se najvećma bojah da se taknem,
Postade mi hrana nego otrov ljuća;

Uzdanje mi bješe paukova kuća,
Al ne mogoh da laž sa svog puta maknem.

Zalud pjesmom tvoj sam šapat nadvikivo,
Utaman krv lavsku u svoj pehar žmah:
Žrvanj dlana tvoga satr me u mlivo,
Da u čistu grudu sl'jepi grešni prah.

Ti, nad kojim, onda, kad si stvaru zemlje,
Zapjevale sve su jutarnje zvijezde,
Ti, iz čijeg skuta vjekovi nam jezde,
Ti, u čijem krilu bezbroj klica dr'jemlje,

Ne daj, da me opet strašni vampir mori
I kap zadnju srkne bolnog srca tog!
Pusti, plam nek ovaj i srč mi izgori,
Bože pređa naših, Bože oca mog!«

MEĐU ZVIJEZDAMA

Il se nebo spusti na vrela i gn'jezda,
Il me sila neka dignu iznad gora:
U talas uronih eterskoga mora
Pa svu noć koračam po pučini zv'jezda.

Gazim. Ml'ječnim putem. Sv'jetle sfere tonu
Oceana tamna na dno kolovrata.
Ja sad mrežu bacam u dubinu onu
Pa je dižem punu plamena i zlata.

Nebo s pr'jetnjom gleda. – »O vi zv'jezde sjajne,
Utaman sam dugo od vas pomoć čeko:
Blistavo vam polje, puno hladne tajne,
Sveđ nam osta pusto, jalovo, daleko.

Volove ću Jasne u Plug upregnuti,
Da te njive orem... Onda na nas sve će,
Kad se Velje Biće opet k nam uputi,
S usjeva nebeskih padat sjeme sreće.«

Tako kličem. – Pljušteć niz stube se plave
Kao kiša zlatna zv'jezde prosipaju,
A ko budne straže iznad moje glave
Čupave i plamne repatice sjaju.

INTIMA

(1915.)

(Izbor)

GLAS

Kroz vrtlog života,
Kad vjetar me mota
Po tamnome klancu što ječi,
Glas prati me tanak,
A tih, kroza sanak
Ko zvonce da srebrno zveči.

Il turobno breca,
I cvili i jeca
Ko majka što za sinom plače;
Il u grud mi pane
Ko melem na rane,
I snaga mi bukne još jače.

Zar uv'jek će tako?
A čemu? A kako?
Znam samo da posvud me prati
I zove. Al kamo?
Oh, sada znam samo
Da nikada ne ću tog znati.

Kad borbe se smire,
I grom »Dies irae«
Nad čelom mi blijedim prasne,
O glase, što krećeš me,
Je l', izdati ne ćeš me
Ko i glas iz djetinje basne!?

MOJ SVIJET

Mnogo je otajstva, ljudi,
Od zemlje do dalekih zv'ezda:
U zatišju ptičijih gn'jezda,
U ponoru našijih grudi.

Odiskona sve što nas kruži
Jest obmana; sve što nas boli
Jest varka; krv što je ti proli
Ko trak je, kad sija na ruži.

Niz korita eter se toči.
A goleme gore su te
Ko mreže što pauk ih će
Pod mjesecom aprilske noći.

San puk je ta priroda sva,
Kći, moja što gradi je njega.
U čarnu šarenilu Svega
Što jest, to sam jedino Ja!

I zato sam sazdao sv'jet
Pun cvijeća, radosti, plama:
Bog lebdi vrh blistava kama,
A obvio veo ga svet.

A kada me nestane, doba
Će doći za sjajnije snove.
I drugi će svjetove nove
Vrh mojega stvarati groba.

JA VJERUJEM

I.

Ja vjerujem! Nije
Sv'jet pustinja. Krije
U svemu božanstva se čest.
A nastah od grude,
Bit moja da bude
Sklad duša sveg onog što jest.

Još Zloduh, vit sjenama,
U kobnijem danima
Iz ponora penje se svog,
A s munjam u zjenama
I zv'jezdam na dlanima
S visoka još silazi Bog.

Pa srdžba dok uji
U vječnoj oluji
Što dižu je Dobro i Zlo,
Kroz svemir se bijem:
Sad k nebu se vijem,
Sad padam na ponorsko dno.

Ja vjerujem! Ne će
Me nestati. Sve će
Nadživjeti zalazak moj,
Jer traje u vječnosti
Rat Mraka sa Svjetlosti,
A bjesni zbog mene taj boj.

PASSIFLORA

Sve hitrije čekići biju
(Dlan puče, klin i drvo nače),
I trnova v'jenca sa drače
Sve krupnije kapi se liju.

List, vr'ježa i grane sad kriju
Zlu muku, na mučila tlače;
Pa jedva s cvjetova se sviju
Glas čuje što tužiti zače.

A nojca je čarobna. – Tka
Nit pauk. Krijesnica sja.
Svib cvjeta. Smilj diše sve jače.

Al vjetar se diže. – Grm čeka
Da posvud on prospe, ko nekada,
Bol Boga što nad nama plače.

HRAMOVİ

Hladni su hramovi naši!
Iz očiju svetaca bije
Led planinski: čelo im vije
Gnjev studen što dušu nam plaši.

Tamni su hramovi naši!
Noć sjedi na podu, svrh raka;
Za stupima, krcata mraka,
Sjen šuti i vjernike straši.

Ali – kad nikoga nema
U njima, i mjesec im sine
Na vrata – sve nestaju tmine,
I mistična služba se sprema.

Nevidljivi pao je puk
U klupe. Zašuštala svila.
Šum palmi. Lepetanje krila.
I harfinih žica tih zvuk.

Sjaj. Molitve. Slave i hvale.
Al tihano, tihano. Padaju
Kroz krovove zvjezdice male.
A vani slavuji se jadaju.

Pjevaju: »Prosti im! Prosti!«
Hram prima te vapaje mučne;
Ko bisere runi ih zvučne
Pred Majkom od Sedam Žalosti.

I Gospa s oltara tad silazi.
Na vrat' ma je; sm'ješe se oči.
Sav sjajan iz dna naše noći
Zvijezda roj novi nam izlazi.

PJESNI LJUVENE

(1915.)

(Izbor)

MOLITVA

O ti Milostivna, Majko svih Žalosti,
Usliši! – Bol ljuti sve me žešće bio
Otkada se izvor suza presušio
U ovim očima, tmurnim, bonim dosti.
Barem jedno breme svaliti bih htio
Onog što mi tišti srce, krv i kosti...
I da mi je kao u prvoj mladosti
Zaplakati opet dugo, slatko, ti' o!
Moju dušu jadnu čvorovima veže
I sve jače stiska i sve čvršće steže,
Jaka ko sudbina, neka gvozden-ruka.
Otvori mi vrelo suza, pa nek teku
Na rane mi grdne što, sveđ žedne, peku,
Ti što za bol znadeš, Gospo svijju Muka!

NIZA OD KORALJA

(1922.)

(Izbor)

STUPOVI

Jest Bog u meni! – I sve jače osjećam
Besmrtnost svoju. Ja sam uv'jek živio
I uv'jek nešto gradio. – O gordosti
Mojjih zdanja budućih!

Sve moje zemsko propada, al posljednji
Čas kad mi dođe, ja ću se tek roditi:
Ko prazan hak u mrtvoj neizmjernosti,
Ne, mene ne će nestati.

Duh stvoritelj nebesima ću gaziti,
I punih ruku žive tvari kozmičke
Na rubu ja ću Ml'ječnog puta dignuti
Niz sjajnih vječnih stupova.

METAMORFOZA

Gdje sam? – Kuda gazi
Moja noga? Hoda
Po zvjezdanoj stazi
Ili povrh voda?

Iz dubljine plazi
Ta mistična voda,
Ili u me slazi
S nebeskoga svoda?

Jesam gdje ne bijah.
Kud sada tumaram,
Noga prah ne tiče.

Sijam gdje ne sijah.
Ja se m'jenjam, stvaram
U astralno biće.

UZAŠAŠĆE

Ne znam je l' java il san;
Al noć je ta puna čudesa.
Pod mjesecom srebrn je dan,
A zv'ezda su puna nebesa.

Drhtavog Vegina kr'jesa
Sjaj gledam kroz providni dlan.
Ja nisam od kosti i mesa.
Od nečeg sam drugoga tkan.

Poda mnom zemaljski taj stan
Sad odmiče. – Idem vedrinom
I penjem se, spokojan, sam,

Na visoki eterski prag,
Dok za sobom noćnom modrinom
Ostavljam blistavi trag.

ANGELUS

I.

Mrak večernji pada
Na žale i drume;
Vode tužno šume
Ko bol što se jada;

Val mistični sada
Prosu se niz hume
I prodire u me
Pun mira i sklada.

Angelus. – Oh, ti si,
Moje jezgre prave
Glase iz dubina!

Izdao me nisi
Pred noć moju ... *Ave,*
Stella vespertina!

II.

V'jenac trn ja plela
Za me ljubav žene;
Sjaj je sunca vrela
Ranio mi zjene;

A sad kad i mene
Milost blaga srela,
Iznad ove sjene
Sini, *Maris stella!*

Vode čiste, hladne
Obasjaj mi r'jeku,
Gdje ću jednom moći

Umit bolne oči
I ohladit jadne
Ruke što me peku.

III.

Ja sam gada mnoga
Dlanima se tako,
I gr'jeha sam zloga
Proso raj i pako;

Al iz srca toga,
Sve dok bješe tako,
Lik mog sv'jetlog Boga
Ja nijesam mako.

Pa u ovom času
Lomot krila b'jelih
Čuje se u glasu

Večernje mi žalbe.
*... O Regina coeli,
Spes ultima salve!*

AVE!

I.

Iz mojih je usta
Gromka r'jeka tekla:
Prohujala pusta,
Ništa nije rekla.

U svom toku bučnu
Do zadnjeg joj žala
Nije nikad znala
Za r'ječ malu, zvučnu;

R'ječ kratku ko dašak
Djetinji a vječnu
Kao nada, tečnu

Ko plodovi slave,
Mirisnu ko prašak
Od tamjana: – *Ave!*

II.

U visini breca
Glas srebrnih zvona;
Sred mog srca bona
Nešto slatko jeca.

I sav drhtim... Sjajna
Ko zora kad sviće,
Jedna žena bajna
Iz mog mraka niče;

I gleda me. – *Ave*
Soror alba!... Sini
Niz puste mi žale,

I dušu mi vini
U dvore ti plave,
O Vas spirituale!

III.

Ugledo sam dugu
U duši mi. – Sada
S mene teret pada
Boli, strava, groza.

I ja hoću tugu,
Ko rosu na listu,
I ko tvoja čistu,
Mater dolorosa!

Slomilo se krilo
Svemu što je bilo
Oholost i poza;

Dišu misli moje
Ko latice tvoje,
O mistica rosa!

ČETIRI ARHANĐELA
(1927.)

GRADITELJI

Omnia corporalia reguntur per Angelos.²

Sv. Toma

Così parlar conviensi al nostro ingegno
Perocchè solo da sensato apprende
Ciò che fa poscia d'intelletto degno.³

Dante, Raj, IV.

²

Anđeli ravnaju svim materijalnim stvarima.

³

Ovakav govor za vaš razum vrijedi
što pažnju preko ćutila tek svraća
na ono što tad intelektom sredi.

*

Vjerujem da Zemlju četiri bijela
Arhanđela prate u njezinu letu,
I da neprestance rukama joj pletu
Bît, ko da je ona pređa nekog vela.

I vjerujem jošte da priroda c'jela,
S vodom, s biljem, s rudma na čitavu sv'jetu,
Stvorenje je živo, jer u njenu spletu
Sretaju se duše četir' arhanđela.

Težak kao gvožđe na toj zemlji stojim.
Utaman se mučim dostići ih letom.
Al godišnja doba dok prolaze sv'jetom,

Graditelja rajskih ovjenčanih slavom
Rad ja ipak vidim zemskim očma svojim
Visoko, visoko, u eteru plavom.

Wie alles sich zum Ganzen webt,
Eins in dem andern wirkt und lebt,
Wie Himmelkräfte auf und nieder steigen
Und sich die goldnen Eimer reichen!
Mit segenduftenden Schwingen
Vom Himmel durch die Erde dringen,
Harmonisch all das All durchklingen!⁴

Goethe, Faust, I.

4

Gle, kako tka se u cjelinu sve,
U jednom drugo živi, djeluje!
A sile se nebeske dižu, spuštaju
I zlatna vedra jedna drugoj dodaju!
Na krilima blagoslovenim one
S nebesa stižu, kroz zemlju romone,
I skladno cijelom vasionom zvone.

Goethe, Faust, I. dio tragedije. Noć.

RAFAEL

»Ja sam lijek Gospodinov!«

Videbar quidem vobiscum manducare et bibere: sed ego cibo invisibili et potu, qui ab hominibus videri non potest, utor.⁵

Tobija, XII., 19.

⁵ Sve sam dane dopuštao da me vide vaše oči, ali nisam ni jeo ni pio. Vi ste motrili samo privid jer ja koristim nevidljivu hranu i piće koje ljudi ne mogu vidjeti.

Stari Zavjet, Tobija 12,19

LIJEK GOSPODNJI

I prvog vidim Onoga, što L'jek je
Gospodnji.

Onda, kad se uvis vine
Nad našom glavom, šire se nebesa,
Otvoraju se sva proljetna vrata
Na zemlji, more stišava i bistri.

*

Rafael lebdi. Gore. Na zenitu.

Okrilje svoje kada širi, tama
Nebeska sva se plavi,
I sva se sivost pretvara u srmu
Na rubovima oblačića. Kada
Rasklapa druga, smaragdova, krila,
Cjela se zemlja pod njim zazeleni.
A tek što trećim perjem
Prekrili svod ko kolastom azdijom,
Zatrepeću sve vode
Od kiše zv'jezda što se u njih ruše.

*

Rafael lebdi. Gore. Na zenitu.

Sunčane zrake prolaze
Kroz troja krila njegovu.
Al on ih prije prstima dočekuje,
I raščinja, i tanji.

I suče, mota, vije.
I nešto prede, тка.
– On hvata zraku što će s visa pasti
U časku cv'jeta lipova,
I daha svoga daje joj svu moć.
– On puni svoje dlanove
Atomima sa zv'jezda i planeta
I kroz prste ih sije,
Da svako zrnce padne gdje i mora:
U listak kuša mirisnog,
Na dlaku gorkog pelina,
U cv'jetak blage masline.
– On baca s njiva svemirskih
Sjeme, što dozr'jev na dalekim zv'jezdama,
U nama će da klija.

*

Rafael, Lijek Gospodnji,
U prve dane proljetne
Nad zemljom lebdi.
Dugo sam ga gledao.
I zvao sam ga Momirom.
I zvao sam ga Jarilom.
I mislio sam da ja njega gradim
Od pređe svojih sanja.
A rajskih mezgra on je moć ljekovitu
Kroz biljke i kroz rude
U ove žile točio
Da mladost moja bude zdrava, vesela.
I spremao je sok
Da jednom meni – ko i starom Tobiji –
Izl'ječi njime oči,

Pa iznova da progledam.
I sa mnom on je sjedio za stolom
U liku mladog putnika
I rezo sir i kruh.
Al ja tek sada znam
Odakle meni prilaze ti darovi.
I zašto. I od koga.

*

Ja drukče sada shvaćam radost proljetnu.

Sve što jesen zamrsi,
I zima skruti, on sad mekša, raspliće;
I novo tkivo će.
Sve što je bolno, l'ječi i ozdravljuje.
– A ja se opet osjećam
Svjetlošću zv'jezdâ, sunca i planeta
Okupan, prožet, mit.
Od svake sfere nebeske
Jest opet nešto što mi teče žilama,
I ja sam opet zdrav.
I ja sam opet mlad.

*

Rafael, Lijek Gospodnji,
U prve dane proljetne
nad zemljom lebdi.
Šire se nebesa.
Otvaraju se sva zelena vrata.
A kiša zv'jezdâ rući se nevidljiva
Na kamenje, u lugove,
U dole, legla, gn'jezda,
U moju ljudsku krv.

NEVIDLJIVI

On nije Ja, ni moja duša druga.
U samom sebi ja ga nisam našo.
On bi još bio i kad bih izašo
Iz ovog svoga začaranog kruga.

Ne slutim tko je. Al kakav je, znadem.
I osjećam da on je za me sašo
S visine neke i med trnje zašo.
I od njeg mi je sve što ja imadem.

Genij il demon, on se sa mnom bori.
Njegove ruke zv'jer u meni krote
I velo dižu pred licem Ljepote.

A plamen nečist kada se razgori
U mojoj duši i suklja sve jače,
Čujem ga kako – izvan mene – plače.

GEOKARP

I.

Jest! Trpkim ml'jekom, što ga žile sišu,
Ja stvaram gore na tankome vrhu
Metulje modre što trepću i dišu.

I onim plavim očicama gledam
U b'jeli sv'jet i plačem suze medne,
Da pčelinjem ih žednom rilcu predam.

Prašnici zru. – A kada velji pir se
Proljetni slavi, i peluda zlatnog
Zanjiše val se i zavitla vir se,

Ja drščem sav u pomamnome srhu,
I vlakno svako zabreca u meni...
U jesen rodnu na tankome vrhu

Malen, al sladak, moj se plod crveni.

II.

Al dolje, tiho, ispod crne zemlje,
Dok vani vjenčić kidam, zrnje sipljem,
Čedo mi drugo na koljenu dr'jemlje.

Ne pozna oca, ne vidje ga mati...
Za plod najljepši krvi mi i suza,
Za krunu moju ne će nitko znati.

U zemlji leži zakopano. Veće
Postaje. Klije. I kor'jenje svoje
Hrastova drevnih žilama prepleće.

Sok Zemljin srče i vatru, što gori,
Da na grom, krenem i gvožđe obikne.
A kada mene studen dah umori,
Ono će, jedro, da iz zemlje nikne.

NJEZIN SAN

Ona je htjela u noć tihu, snenu,
Sa šljunka što sav blista od bjeline,
Da odrežera dv'je plahte mjesečine,
Pa da ih stavim na postelju njenu.

I ona htjede, od sunčane trave,
Sa koje sjaj se nije nikad sruno,
Da pravim jastuk mekši nego runo;
Pa da ga metnem ispod njene glave.

Sad spava. Sanja. – A ja dugo stojim
Uza nju. Bl'jedim. Znam čega se bojim.

Oda sna toga kad se ona prene,
Prepoznat nikog ne će. – Pa ni mene,

BIJELE NOĆI

1.

Govori!
... I neka bude tvoj glas
Sve mekši, sve tiši,
Ko velima zastrt, dok dvore
Oblačići grade
Nad pučinom; i noćno more,
Pod uštapom, u srebrn-kiši,
Od igara sv'jetla i sjene,
Trepèrî;
I, prosut niz st'jene,
Mlaz lake se pjene
Bisèrî.

Još nikada nije
Da osjeti duša mi znala,
Ko sada,
Moć muzičkog vala,
Što lije
Iz tvojih se usta od zlata.
Ja ne znam,
Od čega je to što me hvata:
Od tebe il od te b'jele
Magije noćne – al meni je sada
Ko u r'ječ da svaku ti pada
Sa mjeseca trun,
Što srebrno gori,
I sve, što ti ne znaš mi reći,
Tih valova šum
U tvoje se pletući r'ječi
Sad zbori.

2.

Govori!
I r'ječ nek ti bude
Sve mekša, sve tiša.
Da prestane jednom u ušima mojim
Glas jesenjih kiša,
Što biju
Bez prestanka i monotono
U neke mračne šutljive šume
U kojima vukovi viju;
Da ne čujem više
To crno željezno zvono,
Što uv'jek me prati,
A nikada ne ću ja znati
Odakle javlja se ono.
... Govori!
Da ne čujem praskanje vatre,
Što gori
Bez prekida i sve se mota
U vihoru bjesnila zloga
Po vrtima cvjetnim
Mog proljeća, poljima ljetnim
I jesenjim njivama moga
Života.

3.

Ti znaš moju bol.

I moja duša je more,
Iz vimena sv'jetlo što mjesecu pije
Ko ml'jeko;
Al nikada ona sva blistava nije

Treperiti znala
Od jednoga do drugog žala,
Daleko.
I ona je digla iz svojih dubljina
Oblačica stada,
Da kristalnim poljima pasu
Po noći sred plavih vedrina.
Al čarobna grada
Ne sazdah velima Sna,
Visoko, gdje dvore
Oblačići grade
Nad pučinom, onda, kad more
Pod uštapom, u srebrn-kiši,
Od igara sv'jetla i sjene
Trèperî;
U svečanom času,
Kad prosut niz st'jene
Mlaz lake se pjene
Bisèrî.
Moj čarobni grad
Nedograđen u mrak se rasu;
I vjetar sad koprene vuče,
Te lagane blistave sanje,
Po zemlji,
I kidane niti im suče
Kroz dračavo granje.

4.

Al moć tvoga glasa
U b'jeloj toj noći, u magiji slatkoj
Tog časa,
Što ne zna za zemske nam tmuše,

Otvorit će ključem od zlata
Sva vrata,
Što kriju za zidom od sjene
Nikada još otkrivene
Predjele duše.

Govori!
I ono što prenulo nije
Ni hukanje noćno u gori,
Ni žamor pučinske pjene
Kad vjetar valove bije,
U meni će sada da prene
Tvoj glas,
Tvoj tihi i meki glas.
Jer stigo je čas
Zvukova novih i boja
Još bjeljih od sn'jega:
Beskrajna duša me Svega
Već upija u se;
I svaka čestica moja
S njim diše
U sjaju te srebrne kiše,
U bl'ještanju oblačnih dvora,
U nemirnom treptanju mora.

Vidim i čujem sve.

Jer meni je sada
Ko u r'ječ da svaku ti pada
Sa mjeseca trun,
Što srebrno gori;
A sve, što ti ne znaš mi reći,
Tih valova šum,
U tvoje se pletući r'ječi,
Da zbori.

VIA CRUCIS
OMNIUM PECCATORUM MISERRIMI⁶

I.

Suđenje

Dà. Kriv sam. – Ruke, Pilate, ne peri.

Krv moja ne će ostati na tebi.

Svog Judu ja sam nosio u sebi;

A nevjeru u svojoj rađah vjeri.

Na tr'jem, pred narod, ne vodi me. – Sâm,

Kakav sam, što sam, ja već davno znam.

II.

Križ

Nemojte za me križ u šumi sjeći!

Hoću da umre jadna pùt mi ova

Na drvu, što je od mojih gr'jehova

Građeno! Za se hoću jad još veći!

Ja nisam On. – Bol i vaj duše moje

Dat samo može mulj s pličine svoje.

⁶ U svome pismu dr. Ljubomiru Marakoviću od 21. XI. 1927. Nazor ga izvještava kako sastavlja *Križni put* i pita ga za savjet da li ostaviti latinski naziv ili da stavi hrvatski prijevod. Navodimo citat iz toga Nazorova pisma: »Ne znam ne bi li možda bilo bolje dati im hrvatski naslov: *Križni put najjadnijega između svojih grješnika?*« Kasnije se ipak odlučio za latinski naziv. U drugom pismu pismu od 5. 1. 1928. Nazor moli dr. Marakovića za posredovanje kod Ivana Meštrovića jer je želio svoju zbirku pjesama »Četiri arhandela«, u okviru koje je objavljen i njegov *Križni put*, ukrasiti reprodukcijama Meštrovićevih religioznih skulptura.

III.

Prvi put pod križem

Spasenja drvo nosio je Bog
Na Golgotu. – Ja slab sam čovjek koji,
Prteći breme sviju zala svojih,
Ne vidi kraja bolnog puta svog.

Padam. – A ne znam hoću l' se i dići;
Pa na vrh ili u do dublji stići.

IV.

Majka

O majko, grči sva se tvoja put
Gledajuć' muku i krv rana mojih.
Al duša tvoja neka se ne boji.
Ma kakav bio, ja sad znam svoj put:

Ko zv'ezde dv'je, kroz tamu ove noći,
Vode me tvoje rasplakane oči.

V.

Šimun Cirenac

Šimune, križ moj za tebe je lak.
On može tebi samo plòt da reže.
Ti ne znaš bol što do dna duše seže
Pa noge lomi, rađa stud i mrak ...

Čovječe, stani. To mi drvo vrati.
Što trebam, ne će trud mi tvoj sad dati.

VI.

Veronika

O ti, što muke krv i patnje znoj
Laganom rukom otre sa mog čela,
U vodi kojeg sad ćeš prati vrela
Pređu, što na njoj gad je osto moj?

– Dva vrela znam: te tvoje oči dvije.
I tkivo bit će čišće nego prije. –

VII.

Drugi put pod križem

Dajte da ležim gdje i padoh. Prah
Nek zubma grizem. I ko crv nek plazim.
Dostojan nisam stopama da gazim
Njegovim. – Malo ljudima ja dah.

Ni ljubiti znah, ni trpjeti kao Bog.
Prođ'te ko vojska preko t'jela mog!

VIII.

Žene

O vi, što, dobre, nikoste ko cv'jeće
Na kamenju i trnju moga puta,
Ne plačite. – I moja bol će ljuta
U sjajnu zraku stvoriti se sreće,

Kad budete to lice gledat moje
U vedrim očma male djece svoje.

IX.

Treći put pod križem

Poduprite me! Već je blizu vrh.
Šibajte! Snažno! – Bol će t'jelo dići.
I žeđa moja k vrućima će stići
Što duši daju svih blaženstva srh.

Kad tu već stigoh, moram sad i ja
Da ispijem svoj pehar – sve do dnà.

X.

Raspinjanje

Moje su ruke ko dva mrtva krila.
Moje su noge ko dv'je suhe grane.
Bat bije, i klin prodire. Al rane
Ne osjeća ni pùt, ni kost, ni žila.

I bolovi me izdaše već svi.
– Ni trpjet ne znam, Bože, kao ti!

XI.

Napitak

Na križ svoj pribit, žedan viknuh: – Vode!
A spužva nešto izme mi na usta.
Kiselo, gorko to je piće. – Susta Dah.
Na dnu grla ko da trn me bode.

Žuč neku gutam. – Da, to moj je med.
Al stvoren sav u ocat i u jed.

XII.

Smrt

Napokon! – Eto: sad se na me ruši
Nešto ko na žal uzburkani vali.
U rani čavô kao vatra pali.
U t'jelu led; a strah i bol u duši.

O Hriste, u čas zadnjeg hropca mog
Milost mi kapnu: trunak bola tvog.

XIII.

Skidanje s križa

Za t'jelo svoje više ne znam. – Sada
I duši tvrdi čvorovi se dr'ješe.
Sve zlo, što u me usađeno bješe,
Ko suho lišće s mrtve grane pada.

Niz drvo klizim. – Al ja ne znam reći
Da l' mi je u grob il u zipku leći.

XIV.

U grobu

Hriste, sad znam što bješe tvoja žrtva.
Dah tvoj je proso i vrh ljudskih raka.
Istječe sunce iz leda i mraka.
Duh moj se budi, kad je put već mrtva.

Preda mnom nešto lebdi, nešto s'jeva.
Gore, na grobu, Anđel sjedi. – Pjeva.

ORGULJE

Orgulje. – One s kojih ječe
Zatoni naši, i duž sviju žala,
Dok ekvinocij bjesni iznad vala,
Vir huči, pjene šume, hridi zveče.

I volim one što u junsko veče,
Kada je u lug mjesečina pala,
Ko iz dubljina skritih katedrala
Glas daju tih, što poput vode teče.

I duša moja ima svoje dane
Marčane, burne; ima noći kada
Otvoraju se sitni joj registri;

Pa iz nje biju – potok, što niz strane
Huči; nit vode, koja cvileć pada –
Mlazovi, sada mutni, sada bistri.

LEGENDA O OHOLU SRCU

1.

U Asiz poč ću, kad se u njem roje
Vjernici. Pa ću starom samostanu
Do vrata sjest i držati na dlanu,
Samo i golo, ovo srce svoje.

I njeg, po kome i sad ãle plaze
Gordosti mnogih, ispred onog praga,
Bacit ću u prah il u blato, da ga
Hodočasnici zatiru i gaze.

A kad ga vidim svega pogažena,
Posljednji ja ću u dom Svečev ući.
I uz zid ću se sve do ugla vući
Gdje s gubavcima sjede bol i sjena.

2.

Klečat ću dugo u onome kutu,
Dok pjev se stiša, i crkva opusti.
I tada tek će glas iz mojih usi
Šušnut ko vjetar na noćnome putu.

»O Sveče! – Riječ ja sam poslušao.
Srce griješno strgoh iz svog t'jela.
Na nj je, pred pragom hrama ti bijela,
Puk jedan čitav svojom nogom stao.

U grudma ovim sad se ponor krije.
Da njome jaz taj napunim, sa koga
Neba ću zv'jezdu skinuti? ... Bez toga
Dara je meni gore nego prije.«

I dok se mrak po c'jelom hramu hvata,
I jedva trepcu u kandilu zrake,
Pred crkvom čut ću lagane korake.
I sjen će neka banuti na vrata.

K meni će prići. – Razabrat ću samo
Dv'je blage oči i ruku, od koje
Na suhu dlanu stat će srce moje,
Al pogaženo i sve rastrgano.

3.

I čut ću glas što tiho će da šane:
»O jadni brate Vladimire, čemu
To uradi? Ja nađoh baš u njemu
Ono što čekaš da ti s visa pane.

Požude tvoje spavahu na trnju.
Holosti tvoje nemani su bile,
Što iz sto rana krv su svoju lile.
A b'jes ti rado samo bol, sve crnju.

Čemu ga bacat ispod tuđih nogu,
Kad sam si po njem gazio? Noć, što si
Sâm sebi stvaru, u svom krilu nosi
Zvijezdu kakve ja ti dat ne mogu.

Jed svaki nije otrov zmijski. Nisu
Svi gr'jesi djeca iste majke. Braća
Svi bolovi nijesu istog plača.
Ima ih i što izviru na visu

Tražnja ljudskog. – Nemoj da od plahe
Strepnje to srce mrcvariš i šoraš!
Jer ima patnja što baš zbog njih moraš
Zavoljet svoje lave i aždahe.

Gle, ja sam u njih ko u ptičad dunô,
Kad mokra zebu; pogladih im leđa.
Sad im je koža ko od svile pređa,
A griva kao na jagnjetu runo.

Srce ti tvoje, eto, vraćam, da te
I dalje vodi: ono zna kroz koje
Klance put kreće do visine, što je
Stan mira mog, o Vladimire brate!«

4.

I glas će zamr'jet. I ruke će dvije
Dotaknuti me. Sjena će se popet
Uz oltar, nestat. – I ja ću tad opet
Osjetit: nešto puni me i grije.

I ljubav što je dotad nisam znao,
Ljubav pram sebi i jadima svojim,
Prohujati će po žilama mojim
I dignut me baš ondje gdje sam pao.

Iz tog ću kruga sreće i čudesa
Izac – al znajuć da mi krv sad nova
Kroz srce nosi asiških vrtova
Miris i zv'jezde umbrijskih nebesa.

VEČERNJA ZVONA

Čas je kad zvona, kroz večer sve tišu,
Na vâl, u lûg glas šalju; bruj svoj daju.
A od tog zvuka, granama na kraju,
Ptičja se gn'jezda polagano njišu.

Čas je kad kuš i smilj uz drum još znaju
Za se, i u snu svome prvom dišu,
I hoće da sve ceste zamirišu,
Prê no ih zvuci sasvim uspavaju.

O Bože, eto: spopada i mene
Moj prvi san. – A kad će da protekne
I miris moj u moje prve sjene?

O Bože, eto: savio sam i ja
Nešto sred duše: – A kad će da jekne
Glas što će moći da to gn'jezdo njija?

URIEL

»Gospod je moje svjetlo«.
... To Uriel reče.
A njemu tad Gabriel odgovori:
– O uzvišeni među anđelima,
Ne čudim ja se što iz sjajnog kruga
Sunca, gdje tvoji nalaze se dvori,
Vidjeti možeš tako nadaleko
I naširoko ...

Milton: Izg. Raj, IV.

Et ego jejunavi diebus septem ululans et plorans, sicut mihi
mandavit Uriel Angelus.⁷

Ezdra, IV.

⁷ Sedam sam dana postio tugujući i plaćući kao što mi je zapovjedio
anđeo Urijel.

Stari Zavjet-Vulgata, Ezra IV., 27

TKAČ

Zemlja je pusta, ukočena, šutljiva.

Ne drhti, ne trepti kap
Pod suncem podnevnim.
o nije dan.

To nije sjaj u noćni čas.

I nije smrt. I nije san.

Trenutak to je sveti,

Kad duše stvari,

I duše biljkî,

I duše svih životinja,

I duše sviju ljudi

Ljuski se svojoj otimlju zemaljskoj

I slobodne se dižu

Visoko gore, gdje pred Suncem čeka

Uriel, ljetni arhanđel,

Tkač Sv'jetla i Topline.

*

Uspravan stoji pred sunčanim dvorima,

Dok sedmera mu krila

Blistaju širom rasklopljena.

Zna

Arhanđel tkač za duša let

Sa Zemlje k visu Neba.

On njihov vidi sjaj il mrak.

I zna što njima treba.

*

I veli Tkalac Svjetlosti:
– Gospod je moja mudrost.
I pun sam misli njegove,
Pa vidim sve. I sve ja znam.
I htio bih da vama dam
Sve što je s visa kanulo
U moju bît i na moj dlan.
Al vi tu mudrost primiti
Iz nebeskijeh izvora
Još ne možete. Pa ja od nje tkam
Nešto što može kroz oči vam prodr'jeti,
Kroz opna prosjajivati,
Kroz lece vam zablistati:
A to je sv'jetlo sunčevo,
Tijelo Božje mudrosti,
Najljepši za vas dar.
... Ja čêm. A sv'jetlo ulazi
Kroz tvoje oči, Čovječe.
Pa gledaš, vidiš, razabireš, misliš.
Al prvu vodu ne crpaš
Iz bistrog vrela Gospodnjeg:
To nisu zrake koje samo padaju
Sa Sunca. To su niti
Mog tkanja. To je pređa,
Što za te je prepletoh,
Da njome plesti uzmogneš
Još grubo tkivo prvih s v o j i h misli,
Začetke s v o j e mudrosti.

*

I veli Tkač Topline,
Uriel, ljetni arhandel;

– Jest samo jedno što odv'jeka grije
Sav sv'jet: Dobrota Gospodnja.
Ja čêm topline zraku
Od vječne te dobrote;
I ovim lakim prstima
Motam je oko žitke zrake svjetlosti;
I puštam dv'je blizanice
Da putuju kroz prostore,
Da silaze na svjetove
I pasu ko dva laneta,
Dva topla, b'jela laneta,
Po mraku mrzlih dolina.
. . . A kad se prospe sjaj
U ljetni dan, u ovaj čas
Što pun je misli i ljubavi iskonske,
Vi kidate sve spone tjelesne
I dižete se k meni,
Da sami pređu primite
Od koje ćete tkati
Najčišću svoju bît. –

*

Zemlja je pusta, ukočena, šutljiva.
Ne drhti list, ne trepti kap
Pod suncem podnevnim.
Svi žamori se pren'jeli na vrhove
Nebesa. Sve su propjevale zv'jezde
Visoko iznad oblaka,
Što lagani i b'jeli
U vodama se zrcale.
A vali već trepere;
Na stablu dršću peteljke;
I svaka kap u ljudskim teče žilama

Po ritmu r'ječi kojom Sve oživljuje
Uriel, Tkalac Svjetlosti,
Uriel, Tkač Topline.

MISLI

Nešto me drži sve na istom mjestu.
Sveđ isti ugô, gn'jezdo tme i plača.
A ja sam roda onijeh skitača
Što znadu svaki drum i svaku cestu.

Sjedim u docu, a na istom mjestu,
A žudim vrh gdje svjetlost joj najjača;
Živem u kraju kamenja i drača,
A sanjam lug i procvjetalu cestu.

Prikovan tu sam. – Al mi se žilama
Nomadske krvi i sad kaplje bûrê.
A misli moje, mučene šibama

Proljetnih žudnja i mamuzom sanje,
Preko svih plota, kroz trnje i granje,
Ko b'jesni konji po svoj zemlji jure.

MISTIČKI BRAK

Pa što zato ako nikad te ne sretoh
U životu ovom? – Nisu zalud bile
Ni suze, što tvoje oči su ih lile,
Ni dvor, što ga nitma svojih sanja pletoh.

Mi se davno znamo. – Proljeće mi svako
Otkri kakvi bjehu tvoji mladi dani;
A na svakoj ljetnoj i jesenjoj grani
I nešto sam tvoje svojom rukom tako.

Ja već dugo znadem miris tvojih vlasi,
Lupu tvojih nogu, tvoga glasa zvuk.
Radost tvoju zreli šumore mi klasi,
Sjetu tvoju priča jesenji mi muk.

Udaljeni, mi smo ipak uvjek skupa,
Jer ko talas dušu zapljuskuješ moju.
Al si kao voda čarobna, za koju
Ne mogla se jošte naći zlatna kupa.

I ja moram dalje gradit samog sebe,
Sad u tami Dana, sad u svjetlu Noći,
Pa kroz tvoja vrata – kroz tri smrti – doći
U kraj, gdje ću jednom ugledati tebe.

I onda će sve što sapinje i kočī
Iz nas pasti; i sav dignuti se mrak.
Motreći se dugo, rajit ćemo oči.
I tad će se vršit naš mistički brak.

NOVI SVIJET

I ja sam dugo postio i plako
U mraku. – Dok mi glad i studen pili
Krv, svi su moji ditirambi bili
Krikovi, da bih strah iz duše mako.

Al patnju svoju blagoslivam sada.
U prazne žile sa visoka pada

Krv nova. S neba novi sjaj se toči.
I novi sv'jet sad vide moje oči.

ŠTAP

Da imam sina, štap i torbu dao
Jednom bih njemu, pa mu reko: – Idi!
Sav sv'jet obiđi. Što ti oko vidi,
Nek nije duši ostaviti žao.

S dobrima dobar, a ni s kime zao,
Svog srca glasa nikad se ne stidi.
Pusti nek vrcnu ko iz kremen-hridi
Iskre, što prosut ja ih nisam znao.

Kud idah maštom, ti ćeš nogom proći.
Što dirah mišlju, ti ćeš taći rukom.
Što sanjah, ti ćeš i uradit moći.

A kad se vratiš iz daleka sv'jeta,
Dok stablo moje jedva lista s mukom,
I štap će tvoj u ruci da ti cvjeta.

DUHOVI

O Duše Sveti, siđi!

Za one ognje što su dugo gutali
Trnjake mojih strasti;
Za one vatre pastirske
Na vrhovima mojih sanja jutarnjih;
Za kresove i plamene
U moje tihe večeri:
O Duše Sveti, priđi!

Vatre su moje sagorjele. – Vjetrovi
Raspršili su dim.
U duši – prazni ponori.
U ruci – šaka pepela.
Al sad je jaz ko zlatan sud,
A pepel čist ko gorski sn'jeg.
Pa u to ljeto plameno,
Dok drščem sav ko treptav list
Od daha tvoga vjetra,
Što odvijeka prolazi kroz prostore,
A tek ga sada osjećam:
O Duše Sveti, siđi!

*

Rođenja svoja sva ja znam.
I Smrti sve. I sve mi Uskrse.
Al nikad još ne dočekah
I praznik svojih Duhova.
A ja sam željan tvoga plama:
Pa da krv nova sve mi žile napuni.

I jezik moj progovori.
I stvara moja r'ječ.
Ja i sad znam da još sam n'jem
U vječnome govoru
Svih stvari.

R'ječ mi ne može
Da zatitra u grlu,
Da zablista međ jezikom i nepcetom,
Pa izađe iz usta
Ko zv'jezda, koja govori
reptanjem svoje svjetlosti.

*

O Duše Sveti, siđi!

Bez jeke sve su naše r'ječi umukle.
Al uzalud baš nisu
Izgorjeli trnjaci u dolinama,
Utrnule se vatre na vrhuncima,
Ugasila se sva svjetla večernja.

Naš pepel čeka na tvoj silazak.
Zrnašće svako hoće da se prometne
U sjeme; svaka r'ječ
U iskru tvoga plamena:
Pa da ih zemljom rasije
Tvoj vjetar, i sve stvoreno
Da zboreć jednim jezikom
Ko jedna duša klikne:
– Proteče ljuta krv
Što dugo nas je d'jelila!
A, Duha puni, odsad nam je živjeti
U vječnom miru Gospodnjem! –

HOD PO VODI

Koliko puta osjećam da letim,
Ko da me nose dvije snažne ruke!
Poda mnom more, grad široke luke
I lađe s b'jelim jedrom razapetim.

Zatonski luk obilazim s visoka,
Sve rjeđeg t'jela i sve lakše duše;
Jer ko iz mračnog oblaka se ruše
Sva moja zla u morska dna dubòka.

I sjene svoje ne vidim ja više
Na zidu gata, u zrcalu voda.
Noga mi, suha, po valima hoda
U pljusku neke eterične kiše.

A one ruke puštaju me; pa sam
Sam, svoj. Što teži u val, već je palo.
– Po vodi idem, sretan, kao da sam
Dijete što je istom prohodalo.

MOST NAD MOREM

Tamo, međ kopnom i otokom, danas,
Dok sunce sija na zenitu, mlade
Vodene vile od nečega grade
Most, sjajan za njih, jedva vidljiv za nas.

Za me ga dižu. – Jer, kad jutros vjeđe
Otvorih, to je moje teško t'jelo
Lagahno bilo kao kakvo velo,
Nitima tkano neke nove pređe.

I osjetih da nosim u ustima
Plavetnost neba, u očima zv'jezde;
U meni dok se još čudesa gn'jezde,
Što jedino ih gledamo u snima.

Pa sad, iako trh svog ljudskog mesa
Već ćutim, ipak osjećaj mi osta
Da jednom moram preko onog mosta,
Visoko, između vode i nebesa.

BRAZDE

Od čega jutros sve te sv'jetle staze
Pučine morske po zrcalu glatku?
Kakve ih ruke dirnuše da satku
Sag? čije noge još po njima gaze?

Noćas – dok naše ležalo je t'jelo
Ko leš – čest ona, što je jezgra prava
Našega bića i nikad ne spava,
Onamo pođe ko na neko s'jelo.

I uštapovi dok su traci sjali,
Slobodni, sretni, oko zračnih dvora,
Po srebrnoj smo površini mora
Sve one duge brazde izorali.

Sada ih vjetar vrhom noge briše.
Pustoš. – Al ipak, dok će sve da stine,
Danas će nešto iz moje nutrine
Po moru i po mjesecu da diše.

TIJELOVO

1.

Dva i dva, tiho gazeći po travi,
Idemo. Uz pjev korak svoj svak mjeri.
U djetelini rosa se bisèrî,
Mak vjenčić njiše na crvenoj glavi.

Stazom se vukuć, pjesma Boga slavi.
I zove. Breca u sve jačoj vjeri. –
Iz zlata žita nad poljem treperi
Maslina srebro put visina plavih.

I zvona zvone u selima. – Svako
Kucanje klik je: vapeći se diže
K oblačiću što silazi polako.

A zemlja – T'jelo Gospodnje – još šire
Otvara njedra: kroz njih da sve niže
Glas prodre koji nikad ne zamire.

2.

»Od glada, kuge i rata nas spasi,
Gospode!« – Blista ostenzorij. S granja
Crveni cv'jeci trune se mogranja.
Na njivi svuda kleknuli su klasi.

Meni je ko da i o moje vlasi
Kolutić neki, bl'ješteći, prijanja.
Život svih mojih otvara se sanja.
Svi moji n'jemi govore sad glasi.

Maslinâ srebro trepće put visina.
Oblak se b'jeli, silazeći, njija;
A moja c'jela osjeća nutrina,

Da bivam čist i zdrav ko kap od vrela,
Ko vlat od žita, sv'jestan da sam i ja
Čest uv'jek živa Gospodnjega T'jela.

Trsat VI. 1927.

JARAM

Moj bol je blag, i moj je jaram lak.
Kroz usjev svoj kad prolazim, i mene
Različci motre kao modre zjene,
A crven-ustma smije mi se mak.

U meda kap se pretvara i rose
Mog srca jed i moga čela znoj;
Pa dok me noge usjevima nose,
Moj bol je blag, i læk je jaram moj.

MIHAIL

»Tko da je kao Bog?«

Et factum est proelium magnum in coelo: Michael et Angeli ejus proeliabantur cum dracone, et draco pugnabat, et angeli ejus:

Et non valuerunt...⁸

Apokal., XII, 7., 8.

⁸ I nastala rat na nebu: Mihael i njegovi anđeli zarate se sa Zmajem. Zmaj uđe u rat i anđeli njegovi, ali ne nadvlada.

Otkrivenje 12, 7-8

KAPLJA

U mojoj krvi ima jedna kap
Čarobne moći. – Huji, sja i gori.
Kroz sve mi žile zna da zažubori
Ko vode mlaz niz bučni gorski slap.

Kad sav sam mraka pun, njen sjaj i sjèv
U meni blista ko u dúge lûk.
A kad sam n'jem ko grob, gdje vlada muk,
Glas njen je šum, pa zvuk, pa r'ječ, pa pjev.

Ja ne znam otkud meni kaplja ta.
Ko d'jete nisam iz majke je sao.
Zemaljski sok je meni nije dao.
A znam da u njoj snaga mi je sva.

I osjećam da sav moj mali sv'jet:
Dan cv'jećem tkan i puna zv'jezda noć:
Dar jesu, što ga njena stvara moć.
I već zbog njê da ne ću nikad mr'jet.

KĆER

Osjećam: nikad ljubovca il žena
U prošlom žiću ti mi nisi bila.
Med nama veo, čistiji no svila,
Stajao b'jel i šuštao ko pjena.

Ugasila se svaka uspomena.
Al ko da znam mekotu tvoga krila,
Toplinu slatku sviju tvojih žila,
Baršun tvog dlana, sunce tvojih zjena.

Gledam te. Al sad ni prst ruke moje
Taći te ne će. – Ja ću da te pratim
Kroz smrt i život, sve dok mi ko mala

Ne siđeš kćerka s rodne zv'jezde svoje,
Pa da ti, otac tvoj tjelesni, vratim
Svu nježnost što si već mi davno dala.

TUGA

Kada te mori tuga ili gnjev,
Put kakav traži koji u lug vodi.
Tih, malko prignut, samo dalje hodi
Uz granja šum i malih ptica pjev.

Iz sebe sve, pa čak i spomen drag,
Na put svoj bacaj. – Pusti nek za tobom
Sve ono što si nosio sa sobom,
Ko mrtvo lišće, bilježi tvoj trag.

I hodaj, hodaj, uz brdo, niz dol,
Iz duše dok ti, ko iz vrela, teku
Mlazovi mutni: vode koje peku:
Sva srdžba tvoja i sva tvoja bol.

A kad se trgneš i uspraviš gled
Na zadnje sv'jetlo, s kojeg bl'jede luzi,
Vrati se – noseć svojoj novoj tuzi
U ruci cv'jet, a na dnu srca med.

MIHOLJDAN

Od gvožđa zv'jezda, što s nebesa padaju,
U vatri ljeta kovao je mač
Mihail, anđel jesenji.

*

Uriel još je stajao pred Suncem,
Kad djelo svoje on započe.

Oblak

Navuče. Dignu desnicu. Zamahnu.
I prva munja u visini bljesnu.
I prostorima prasnu prvi grom.
A mač svoj sjajni kad dokova, rastrgnu
Oblak. I onda on se nađe sam
Na vrhu neba.

Stajala pod njime

Jesenja Zemlja opasana pašom
Šarenog lišća, ovjenčana dugom;
I vonjala je gljivom, kušom, voćem.
Ko nov je Eden blistala,
U ženidbeno ruho obučena.
Al pogled njegov prodre
Kroz sva joj vela; i što vidje – boru
Ureza njemu nasred čela.

– Sok

Vinove loze stvorio se otrovom.
Uzavreo je med
U košnicama pčelinjim.
A ljubav posta strast
U srcu ljudskom.

Zlato

Darova ljetnih rđa
Drvetima na granama,
Dok ljudsko t'jelo sja
U prvom mraku večernjem
Fosfornim sv'jetlom.

Vidje

Arhanđel opet, da se Davni Dušmanin
Okolo Zemlje ovio;
I da je sve šarenilo
Dolame one, što ju krasi gizdavu,
Od ljuskî što pokrivaju
Golemo t'jelo Zmaj evo.

*

I mač svoj, kovan u sunčanoj vatri
Od gvožđa zv'jezda što s nebesa padaju,
Na dušmanina dignu.
I dugo ljuti bjesnio je boj
U huku vodâ, vjetara i krošanja,
Dok oblaci se rušili
Na gore i u valove.

*

A sad je opet mir.
Magle se vuku, dolje, po zrenicima.
Umrtila se Zemlja.
Ukočila se stabla.
Sve tiše voda nosi lišće uvelo
Dalekom moru olovnom.
I ja sam sada sâm
I go ko ta drveta.

Al mrtav nisam. – Novo čudo nastaje.
Još dublje sada kor'jenje mi prodire
U srce Zemlje, gdje se opet skupile
Sve njene sile najbolje.
I osjećam da sad sam istom slobodan,
I sebe pun, i izvoru
Svom vjeran.

Moji otrovi

U l'jekove se promeću,
I u med trpkost moja,
U ljubav moja strast...
I u krv moju prosulo se željezo
Zvijezdâ, što su sa nebesa padale,
Pa i ja kujem mač
Što Dušmanina u prah crni obara.
– I ja sam istom sada
U zamahu, pun ht'jenja,
Dok čvrstih nogu stojim
Sred gole, mrtve prirode.
I osjećam da teku mezgre proljetne
Venama mojim, i sve zlato ljetno
U mome mozgu sja.

*

Sad znadem zašto moje ljeto stajaše
Međ proljećem i jeseni,
Međ radošću i sjetom,
I zašto, gore, iza sivih oblaka,
Svoj mač je sjajni danas uvis dignuo
Mihail, Zmajev Pobjednik.

SMILJE I TRESLICA

I.

Prvi se mračak već hvata
U docu. Vrbici svi šute,
A plavetne vode se mute
Od daha sa večernjih vrata.

Dršće vrh tanana vlata
Klas tresličin. Uz tihe pute
Na smilju se cvjetovi žute
Ko zv'ezde od treptava zlata.

I za me je stigao čas
Kad sv'jetli moj mrači se sv'jet ...
Pa gledam da l' sad i u meni

Što trepti, u prvoj mi sjeni,
Na smilju ko od zlata cv'jet,
Ko laki na treslici klas.

II.

U meni jest nešto ko cv'jeće
Na tananim dršcima smilja.
Iz skritih dubljina mog žilja
Ko mezgra se blistava kreće

Na vrhove gornje; i ne će
Da nikad mi tamni, jer zbilja
Svih sanja je mojih, mog milja;
I jezgra sve moje je sreće...

I sada, kraj dvorova strtih
Mog dana, dok tamni moj sv'jet
U sumorni večernji čas,

U meni sve sja i sve drhti
Ko zlačani od smilja cv'jet,
Ko lagani tresličin klas.

NOVI ČOVJEK

Dan strašni Gnjeva, Suda i Trpljenja
Čeka na krajnim međama vjekova –
Da sve do zadnjeg ispune se slova:
R'ječ Prorokâ i pr'jetnje Otkrivenja. –

Od želje jedne Svemogućeg Ht'jenja
Nebesa će se raspasti. I nova
Tkiva će presti od tih pramenova
Ruka, što vječno pretvara i m'jenja.

I jer ta sila dalje tka i mota,
Svemir će doći do novog života.
I niknut će iz krila ljepšeg sv'jeta

Nov čovjek: – puk će anđelâ mu oči
Vidat, a uhom slušati će moći
Glas sunca, zv'jezda šum i pjev planetâ.

SIVA PRELJA

Noćas mi uvenu jūka u parku, i l'jepi moj čamac
razlupalo more kraj žala.

Jutros su galebi – noseć sa sobom sve radosti moje –
odletjeli preko kanala.

Na liti pod prozorom mojim, gdje blistavu djevojku ljetos
gradili sunce i pjena,

S kudjeljom nalik na maglu oko preslice crne
siva je sjela sad žena.

I pjeva – dok zvrči vreteno pod suhom joj rukom – more,
hropcima r'ječi joj prati – :

»Hiljadu danas ću žica od povjesma ovoga presti,
al druga će ponjavu tkati.

Hiljadu dugih ću niti da predem; pa doći će ona,
od koje sve tiše se valja

I najjači val. Sve što jeste, tvar za nas je. A ja sam prelja.
A moja sestra je tkalja.«

Magla je na more pala. Mrak i muk. – Al u toj tišini,
nešto se prede i tka.

I osjećam da su to konci što za kraj me neznani vežu
i tkivo mog posljednjeg sna.

POSLJEDNJA POMAST

Iznova k vama ja se vraćam, svete
Masline, što vas sadio moj djedo
I gajio moj otac, a još d'jete –
Pod vama ja sam sanjareći sjedô.

Iz vašeg ploda djed je začin hrani
Sažimô rukom svojijeh težaka,
A otac moj na svakoj vašoj grani
Plamičak brao za dne zimskog mraka.

I vi im daste mast i sv'jetlo: zdravlje
Tijelu, radost očima i duši.
I još ste tu. I sunčevo vas slavlje
Još raji. I vrh vaš se još ne suši.

Sa duga puta ja vam dođoh, svete
Masline, crn i trul ko i panj zimi, –
Jer čas već stiže da i ono d'jete,
Ko djed i otac, od vas dar svoj primi.

Što sada trebam, vi ćete mi dati.
U krevet leć ću što se u njem rodih.
Svoj časak smrtni ja ću dočekati
Na žal, s kojeg jednom i odbrodih.

I hoću da tu jadnu put mi, što je –
Krštena bila vodom iz bunara
Otoka našeg, u čas smrti moje,
Pomaže ulje maslinika stara.

GABRIEL

»Ja sam snaga Gospodnja!«

– Ego sum Gabriel, qui adsto ante Deum et missus sum ad te haec evangelizare.

Luka, I., 19.

– Ave, gratia plena ...

– Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.

Luka, I., 28., 38.

Rorate coeli desuper, et nubes pluant justum, aperiatur terra, et germinet Salvatorem.

Izaija, XLV., 8

VJESNIK⁹

I Vjesnik reče:

– Zdravo!

Ti puna milosti.

Blagoslovljena nek si među ženama,

Ti prva, koja ne će

Zemaljskim ml'jekom dojiti

Onoga što će, u te sišav, nikoniti

Iz tvoga krila.

– Gospodu

Nek sved' je slava!

Njegova ja sam službenica. –

*

– Zdravo!

Ti puna žalosti.

Blagoslovljena nek si među majkama,

Što svoga sina gledaju

⁹ Treća kitica ove pjesme *Vjesnik* (započinje riječima »Zdravo, Ti puna radosti...«) objavljena je u hrvatskom izdanju *Časoslova Božjega naroda* (svećenički brevijar) kao sastavni dio službene liturgijske molitve Katoličke Crkve. Ovi Nazorovi stihovi nalaze se u dijelu *Časoslova* koji nosi naziv »Spomendan Bl. Dj. Marije u subotu« kao himan za Službu čitanja (str. 1289–1290, u 3. i 4. svesku). Ovo je veliko priznanje i čast za jednoga pjesnika da su njegovi stihovi postali dio službene liturgijske molitve Crkve.

Zagrebački biskup Mijo Škvorc (1919–1989), koji je i sam bio također pjesnik, visoko je cijenio Nazorovo pjesničko stvaralaštvo. Dok je još bio profesor na Filozofsko-teološkom institutu D. I. u Zagrebu, biskup Škvorc je često naglašavao kako je ova Nazorova pjesma *Vjesnik* »vrhunac hrvatske religiozne lirike«. Toga se dobro sjeća njegov bivši student p. Alfred Schneider, koji nam je priopćio taj podatak za ovo izdanje Nazorove duhovne lirike.

Gdje luta sam, u crne dne,
Kroz pustinju i ulazi
U lug gdje vije vuk,
U grad gdje vlada B'jes;
I vide ga gdje nosi
U svojim grudima
Sunce što sja, i dobru v'jest na ustima,
Dok jednog dana staračkim ga rukama,
Bijenog, prašnog, krvavog,
Skidaju s križa.

– Gospodu
Sveđ slava! Volja nek se vrši njegova. –

*

– Zdravo!
Ti puna radosti.
Ljudima jednom stajat ćeš pred očima,
Ko mira znak, ko izvor utjehe.
Imat ćeš mjesec pod nogama. Mlado
Sunce će tebi sijati u naručju.
A jutarnje će zv'jezde
Nad tvojom glavom pjevati.
I bit ćeš vez
Što Zemlje dno i Neba vrh
U jedno spaja.
I bïo bit ćeš most,
Od molitava tkan
Od suza mit, i u luk svit,
Nad jazima i crnim vodama,
Što čovjeka će d'jeliti
Od Boga.

– Nek je Gospodu
Slava! Nek volja njegova se vrši. –

*

I alem-krila raširi
Gabriel, Vjesnik Gospodnji.
I poni je ga let
Na gore vrh. I njegov sjaj
Obasja do, i lug, i žal
Na međama najdaljnijim.

*

I Vjesnik kliknu:
– Zdravo!
Ti prva među zemljama,
Što Gospodnja ih ruka rasija
Po prostorima.
Hvaljena nek si među svjetovima,
Što kao roj,
Uz skladan let i blistav sjaj,
Oko Njeg oblijeću!
Kroz grudi jedne žene
I u te On će sići.

I ti ćeš, zrno sićušno
Med svjetovima svemirskim,
Postati rodna sjemenka,
Što jednog dana od nje će da nikne
Najljepše carstvo Gospodnje.
... Svih mezgra sok,
Svih ml'jeka kap, svih ploda med
Odsad će biti drukčiji.

... U mrzle dane oblačne,
Kad svoj ćeš dah
Uvući u se najdublje,
Visoko ja ću iznad tebe stajati
I puštati nek pada
Kroz prste moje hrana Gospodnja,
Da sve ti žile napuni
Za muku tvojih rađanja
U dane ranog proljeća.
... Zdravo!
Ti puna kreposti.
Mezgre se tvoje sada bistre. Sokovi
Pročišćuju se. Ml'jeko ti se mijenja.
A On već silazi,
Ko sunčev trak u mračan jaz,
I u bit tvoju.

*

Arhanđelov glas
Zamuknu. – Zaljulja se
Sva Zemlja.
Šušnu, zašumje
Na moru val, u lugu list.
A kao uzdah radosti,
Ko poklik sreće iza duga čekanja,
Od br'jega, s jednog mora k drugome,
R'ječ jedna tad se prosu
Po c'jeloj Zemlji:
– Hrist!

Crikvenica, 1926.

MIRANDA

Otkad Svemir prozreh i vjerujem opet
Da je naša Zemlja živa jezgra
Svega, Arhanđele gledam iznad svakog br'jega,
I osjećam da sam na vrh neki popet.

Kalibana teškog svlado sam. Cijela
Bit mi dahom diše lakog Ariela.

Al ja sretan nisam. U bolu sve jačem
– Miranda! Miranda! – s visa zovem; plačem.

UZA STUBE

Trsat

Kada će jednom da iz kl'ješta jakih
Mog bola sve se suze oslobode,
I stuba ovih što do Tebe vode,
Po jedna kapne na basámak svaki?

I kad ću moći da hitrih i lakih
Nogu ponese uz to t'jelo svoje
I duh moj k Tebi? – Sve, u njemu što je,
Teško je i pl'jen àlà svakojakih.

Daj da pod stubam tvoje kuće svete
Zaplačem jednom kao ludo d'jete!
Jer tad će netom, meni, u polaku

Hodu što vodi gore u visinu,
Bol jedna sahnut pri svakom koraku,
Cv'jet jedan niknut na svakom skalinu.

KLEČANJE

Vjernici mole. – Riječi im vrele
Na ustma ječe, sad jače, sad tiše,
I na oltaru, gdje smilj i l'jer diše,
Gospi pred slikom roje se ko pčele.

Kroz prozor zraka svjetlosti bijele
Na dva dječaka pada sa visine,
I kolut gradeć oko glave njine
Pravi ih nalik na male anđele.

Sâm, na dnu crkve, ja već dugo stojim
U polutama. – Otići ne mogu,
A bliže poći kao da se bojim.

Mučim se, borim. Natežem se nečim.
I dok bih htio natrag maći nogu,
Koljeno dršće. Sagibam se. Klečim.

ZVIJEZDA MORA

Slutnja te ljudska nije dugo znala.
A ti si, pređom od zvijezda vita,
Već u dan prvi čovječanstvu sjala
Na nebu, još u praskozorje mita.

Bol naš je luto mrakom divljih žala,
Trag da ti nađe i da za te pita;
A ti si davno nad zipkom nam stala,
Sva sjajna, rosom i zrakama mita.

O Zv'jezdo mora, našeg duha oči
I sad te vide samo kad u noći
Života svi smo tamom obaviti;

Dok sveđer ista, sa neba daleka,
Nad nama bdiš i sjaš – jer odvijeka
Bila si, jesi i vječno ćeš biti!

DVA MJESECA

Dva mjeseca jesu. – Onaj zimskih noći
Koji, krut i leden, na vedrome svodu
Sija kao biser kroz najčišću vodu,
A crna mu mreža na srebrnoj ploči.

On s istočne gore niz golet i šume
Ne silazi nikad docu do potoka
Il do vala morskog. Hladan, sa visoka,
Obasjava groblja, pustoši i drume.

Al ima i drugi. – Židak, crven, topal,
On silazi niz br'jeg da se čitav prospe
U bezbroj iskara, pa da lug se ospe
Kapljama što bl'ješte ko duga i opal.

Kroz oblake lake sjaj mu svjetlomrca.
T'jelo mu se prazni, jer sva mu je duša
Dolje: u mirisu metvice i kuša,
U drhtanju lista, u nemiru srca.

SVEČEV CJELOV

I.

Med vama njemu blistaše na čelu
Oreol onih što su tu da trpe.
On – i obučen u prnje i krpe –
Nosaaše zv'jezde u svom odijelu.

Slab, pognut, sâm i siv u tome b'jelu
Sv'jetu, ko oni što znadu da strpe,
Stajaše iznad gomile i hrpe
Visoko ... svoje b'jede na propelu.

Vi ste se digli u dan kad i vuci
Od zime dršću, protiv nevoljnika ...
No kad iz grada prognaste ga svoga,

On osjeti na svojoj mrzloj ruci
Poljubac topli Sveca asiškoga,
Tog oca b'jednih, tog brata pjesnikâ.

II.

I on tad reče: – Ne vidim te, brate
Frančesko! Al te osjećam kraj sebe.
I moje srce ne preda. Ne zebe
Ruka. Sve moje naslanja se na te.

Ja više ne znam što je stolnjak, ćebe
I topli prsluk; al su mi još date
Misli zbog kojih i drugi se pate ...
Ubog i duhom bit ću tek uz tebe.

Prebogat ja sam. – Previše mi daše
Dani i noći. Sveg me omotaše
Sni, pređe r'ječi, parčad snova strtih.

Pa sad, pred tobom, ja se, eto, stidim,
Jer pravog lica ne mogu da vidim
Bratu Životu i sestri nam Smrti.

III.

Oče Frančesko, ti me sada vodi
Po b'jelom polju našeg brata Sn'jega.
I tog me trha oslobodi svega,
Nek sam ko d'jete što se jedva rodi.

Povedi sad me k bistroj sestri Vodi
Što, da se smrzne, čeka studen dašak.
Nek budem i ja pravi siromašak,
Gô prut što hoće da iznova rodi.

Kad mi već dođe, pusti nek te prate
Te noge moje. Uvedi me u taj
Kraj čist i bio! O Frančesko brate..

Al on se trgnu. – O rame ga taknu
Surova ruka. Glas redarev graknu:
– Gle. Vlak već ide. Odrpanče, stupaj!

BRAT MALI

Pod tiskom bola i srdžbe sve jače,
Ja ću sve laži, kao paučine,
Razderat, s lica bacit obrazine,
Pa ù prosjake poč i u skitače.

Hoću da sve što sad u meni plače
I bjesni, iz te skućene nutrine
Izađe! Hoću da bijeda skine
S mene prokletstva, što me tru i tlače!

Živjet ću – zemljom dok me noge nose –
Od mrvica, od sunca i od rose,
Ko biljka poljska i ptičad nebeska.

Oh, postat jednom svoj! I ostaviti
Za sobom sve! I, ničeg željan, biti
Brat, makar mali, Svetoga Frančeska!

BOŽIĆ

Koliko puta ti se za me rodio,
O malo d'jete Isuse!
Al zv'ezda k tebi mene nije vodila.
I ja sam tebe tražio
Po vrtovima, štono sam ih sadio
Uz moje r'jeke proljetne,
U zlatnom dvoru, štono sam ga gradio
Na vrhu gore jesenje.
A kada vidjeh da se rađaš samo
Sred tame mrzle ponoći,
U spiljama i stajama,
I ja sam za te takav konak spremio
Na mome polju zimskome.
Al u noć onu najdužu
Po mojoj stazi šetali se vihori,
Po mojoj njivi valjali se smetovi,
A vukovi su sjedjeli
Na pragu moje pećine.

Koliko puta ti se za me rodio,
O malo d'jete Isuse!
Al nisam znao da, sin sunčev, silaziš
U tamnu jezgru zemljinu.
Da u njoj rasteš, da je griješ, oživiš,
Dok jednog dana iz svih pora njezinih
Ne izbiješ u liku prvih pupaka
Na lozi, prvih listića
Na smokvi, prvih mirisa
Nad svježom vodom proljetnom,
I prvih slatkih kucaja

Mog srca, i svih nemira
Što nosim ih u žilama
U rosne dane aprilske.
Ja nisam dosad znao
Da Isus, malo d'jete,
Uv'jek se rađo i uv'jek će se rađati
Sred moje noći najduže
U t'jesnoj crnoj izbici,
Što na dnu duše nosim je i zatvaram
Pred mjesečevim tracima,
Pred žamorima ljudskim,
Pa stoji, tiha, šutljiva,
U biću mom najtajnijem.

Al noćas ja te osjećam u sebi,
O malo d'jete Isuse!
Na dvoru noć je najcrnja.
I smetovi se valjaju
Po mojoj stazi. Vihori
Po mojoj njivi šetaju se. Vukovi
Pred mojim pragom sjedaju.
Al na dnu moje duše
U onoj tihoj izbici,
Što zatvorena stoji
Pred mjesečevim tracima,
Pred žamorima ljudskim,
Maleno sv'jetlo sja;
I ulaze tri sjene,
Tri stara gorda putnika
Što čitav sv'jet su obašli:
Car mojih sanja proljetnih,
Kralj mojih ljetnih zanosa,
Knez mojih tuga jesenjih.
I prostrijevši na tlo

Najljepše svoje darove,
Na koljena se spuštaju,
I ko tri gipka jablana
Pred onim sitnim, što se netom rodilo,
Do zemlje se prigibaju.

I prvi put se sva nutrinja sja
Mog krutog bića zimskoga,
O iskro Sunca Vječnoga,
O malo d'jete Isuse!

Crikvenica, prosinac 1926.

AUTOBIOGRAFIJA

Sveđ tih i miran, i naoko mlitav,
Moj život teče. U njem sivo sve je.
Al ipak, na dnu dok se trzo čitav,
Prohujale su kroza nj epopeje.

Slavne sam borbe vodio. I sto sam
Sunašca sjajnih iznio iz mraka.
So, med i tečnost još u ustma nosam
Hiljadu mora, saća i vrutaka.

Ja nemam svoje pov'jesti. – A znam:
Sv'jet jedan čitav diše, stvara, trpi
U biću mom. I nisam ko u hrpi
Kamenja mrtvog siv i hladan kam.

Bez šake i bez grla kakvog Vođe,
Svoj život živem nekom maglom vit.
Al za sve ono što kroza me prođe,
Iz jezgra mog će jednom nići mit.

TRAG

Ja nikad nisam stud i tamu slao
U tuđu baštu – pa ni na zid njen.
I nikad nisam ispred sv'jetla stao
Da iza sebe bacim dugu sjen.

Između Sunca nađoh se i ljudi,
Kada se pređa, što sam od nje tkan,
Sva protanji, pa iz tme mojih grudi,
Ko leptir l'jep se iščahuri san.

Sa dna sam i ja punog blata došo
Na vrh sve viši, na sve čišći prag.
A sada gledam: – stazom kud sam prošo
Bl'ješti se i sja mojih nogu trag.

OČE NAŠ,
KOJI JESI NA NEBESI

Sic ergo vos orabit:
Pater noster, qui es in coelis ...¹⁰

Matej, VI., 9

¹⁰ Vi, dakle, ovako molite: Oče naš, koji jesi na nebesima!

Matej 6, 9

OČE NAŠ, KOJI JESI NA NEBESI!

Sveto nek Ime je tvoje!
– U njemu, jer sva su imena
Stvari što tvoja ih r'ječ
Iz bića svog stvorila
Na izvoru vremena;
U njemu, jer sviju stvari
Nazivi iskonski,
Što sam si ih kazo
U Edenu prvom čovjeku,
Ko d'jete ga vodeć
Od rude do rude,
Od biljke do biljke,
Od jedne životinje k drugoj;
Al nama od svega ne osta
No dio, no samo toliko
Da složiti u jednu r'ječ
Još možemo slova
Tajanstvenog imena tvog.

*

Da priđe Kraljevstvo tvoje!
– Da priđe i uv'jek da prilazi
Iz izvora tvoga
Noseći r'jeke zvijezda
Nebesima, lišće
I oblake peluda šumi,
I jata selica ptica
Trščacima, morima ribe,
I kremenca zrnca

U t'jelo litica gorskih!
– Da priđe s visoka
Iz vrela tvog vječnog,
Dajući stvarima svima
Oblik i zakon, i smiso
Svakome imenu tvome
Na zv'jezdi,
Na suncu,
Na zemlji!

*

I tvoja Volja nek bude!
– Jer ona je stvorila sve.
I stvara. I stvarat će uv'jek.
Jer sav si neiscrpno ht'jenje,
Što nikad istrošit se ne će,
Iako se troši
Bez stanke,
Bez kraja,
Dok svjetovi nastaju od njegov.
– A ja sam kapljica jedna
U moru tvog ht'jenja;
Pa i ja mogu da stvaram
Svoj maleni sv'jet
I sebe na njemu da trošim,
Dok u njem ne ugledam tebe
I u val narastem
Neizmjerne pučine Volje,
Što, šireći kraljevstva tvojih
Iménâ, nek vjekovma bude
Na zemlji ko i na nebu!

*

Kruh naš nam svagdanji daj!
— Jer ti si nam dao to t'jelo,
To smrtno al l'jepo nam t'jelo,
Kroz koje se rasiplje – kao
Kroz kapljicu rose trak sunčev
U sedmero duginih boja –
Najtoplija zraka tvog srca
U sedmero tajnih darova.
– Jer ti si posadio u nj
Glad i žeđ, da doznamo što je
Gladovat i žednjet;
Pa da budemo uv'jek željni
Kruha sa dlanova tvojih,
Vode sa izvora tvog.

*

Praštaj nam dugove naše,
Kao što praštamo i mi
Dužnicima!
— Ja znam
Da biljka samonikla nisam
U tvom vrtu; da nikoh
Iz nekoga panja; da nosim
Na podnožju mladike i ja,
I krv da moja je sok
Što teče i po drugim žilama.
Al daj neka znadem
Što dugujem i sad
Svom panju,
Svom sjemenju!
Ne daj

Da zašuti nikad
U žilama smrtnog mi t'jela
Te ljudske krvi mi glas!

*

I ne uvedi nas, Oče,
U napast!
– Jest nešto što nosim
Na vršiki svojega stabla,
A moje je, samo je moje.
To plavi je cv'jet,
Što davno ga gradim
Svim mezgrama svoje nutrinje.
– Ne daj da budem mu sâm
Krvnikom, da uvene, divan,
U vjetrima mojijeh strasti,
U ognjima mojega žara,
U kišama mojijeh suza.

*

I od Zla nas izbavi!
– Stablo
Jer od Zla i Dobra još stoji
Pred nama, na dohvat. Još se
Oko njeg ovija zmija.
I naša srca se ljudska
Nadimlju; a što su šira,
To manje primaju tebe.
I mi već ne znamo tko smo
I čiji smo.
– Čuvaj nas od zla,

Dok iduć na tvoje vrhunce,
Noseć ti sve svoje plode
Sa ovih njiva zemaljskih,
U tebe nas nestane.
– Amen!

NEDOSTIŽIVI SAN

Sve roj za rojem sni se gase moji,
Al ima jedan što nikad ne trne.
Čvrst ko i zv'jezda polarnica, broji
Treptanjem čase moje noći crne.

Snovi se moji rasiplju, kud koji,
Niz nove klance, kad mi život grne
Ko plaha voda; samo jedan stoji
I sa svog puta ne može da svrne.

Uz moje staze, i danju i noću,
Sad, bliz, mi blista; sad mi, dalek, sine,
Mameć me sjajem hiljadu iskara;

No, kad ga, željan, dohvatiti hoću,
Pred mojom rukom ni u što se stvara,
Pred mojim okom ko oblačić plînê.

MRTVE STVARI

Ja jednom znah što mrtve stvari zbore.
Njine sam tajne odgoneto lako.
I kad bih samo pogledom ih tako,
One su znale da mi progovore.

I jednom imah zlatni ključ, što svako
Svetište tajno otvara i dvore,
Gdje mrtve stvari ko da nečim gore
I nešto šapću, tiho i polako.

Al moć mi ona postaje sve tanja.
Što znadoh, pada u jaz uvjek dublji.
Izgubih sve; a gdje to ne znam i sam.

A bez tog ključa i bez toga znanja
Svjet ćjeli za me postaje sve grublji.
I osjećam da više pjesnik nisam.

ŽALOST

U svom životu ja sam samo plako.
Al bi moj plač šum vode, što se bori
Uz mračno grlo, dok ne zažubori
Niz kam, što s grotla napokon se mako.

Sav život moj bi samo jad i pako.
Al sivi dim iz duše, koja gori,
U oblak zlatni pod nebom se stvori,
Kad sunčev tračak rubove mu tako.

Još nikad svoje ne zatajih boli.
I kriv ja nisam što je sjala dúga
U suzama, što oko mi ih proli.

Sveđ meni vjerna, u čas vječne tame
I vječne šutnje, ko posljednja druga,
Žalost će moja zaspati uza me.

JESENJA ŠUMA

Još nikad duže agonije gorâ
Pod suncem, što svjetlost na nju liva,
Ni ljepših boja posljednjih odora,
Ni jače duhe lišaja i gljiva.

Miris se trava i smrekovih kora
Na takav način s vlažnim vonjem sliva
Zemlje, da misliš, tamo ispod borâ
Nago i mlado ženskinje se skriva.

Miriše šuma kao žena, što je,
Uplevši u pram junskih duga boje,
Prožela kožu aprilskim vonjama.

Ja po njoj idem. Tražim. – Zalud hladi
Vetric mi čelo. Drhteć nozdrvama
Omamljen ričem kao jelen mladi.

KLEPSIDRA

Noć je. – Klepsidra na mom stolu stoji.
Mlaz žuta p'jeska, sve zrno po zrno,
Trokuta donjeg pada na dno crno
I moga bd'jenja duge čase broji.

Koliko puta noćas sam prevrno
Tu čudnu spravu? Jesu l' časi, koji
Teku, trenuci il stoljeća? – Mojih
Sanja grad sjajni u mrak je posrno.

Noć je bez konca. Bd'jenje vječno. Peče
Rana me stara. Sv'jeća drhti, trne ...
Zebnja. Tjeskoba. Dodir neke hidre.

I ne znam šum taj usred šutnje crne
Je l' od krvi, što iz rane mi teče,
Il glas je p'jeska kroz grlo klepsidre.

DESETERCI

(1930.)

(Izbor)

KULA SANJA

Dvore dižem. Al ne gradim da me
Od studeni i od kiše brane.
Sv'jet će drugi da im na prag pane.
To što zidam ne će biti za me.

Ovila je grana bršljanova
Dom mog oca. Pa u mrzle dane,
Kad života počnu zepsti grane,
Bez svoga sam ognjišta i krova.

Nemam dvora ni kućice. – Ali
Imam nešto što još uv'jek stoji
Nalik na hram sav od bjelokosti.

Vjera moja u njem tamjan pali.
I v'jencima zadnjih mi radosti
Kulu krunim b'jelih sanja svojih.

KULE NA OBLAKU

Najteže se one kule grade
Što na b'jelim stoje oblacima,
I do kojih puta ne imade
No duge po tankim lukovima.

Od čega su zidane, ne znade
Onaj koji pred oč'ma ih ima;
I ne sluti napore i jade
Sakrivene u tim temeljima.

On ih gleda, lagane i sjajne,
Pred zastorom crnim vječne tajne
I osjeća da mu čar taj treba

Ispred vrata zatvorenog neba,
Gdje sva sreća njegova je skriva.
I on drugo ne zna. – I ne pita.

MISAO O SMRTI

Onda, kad sumnja i strepnja stoje
Pred vratma duše, i svrdlom vrti
Rak koji grize to meso moje,
Diže se u me (ne znam iz koje
Dubine mračne) misô o Smrti.

I ja, što bijah lud za životom,
Hvatam se za nju; pa je ko ženu
Tetošim, dok je svu obučenu
Ne vidim nekom čudnom milotom
I prsten stavljam na ruku njenu.

I tada, u tom mističnom času,
Dok su mi nervi ko rastrgnuti,
Sve slađi grcaj u mom je glasu;
I čini mi se sve blaži da su
Strah moje duše, bol moje puti.

PJESME O BRATU GAVANU I
O SEKI SIROMAŠTINI

(1931.)

(Izbor)

U BOŽJEM SNU

I sâm ja znam, da ne znam kuda
To idem. – Lutam onkraj plota.
I brazda moja sad krivuda
Čak i po ravnom tlu života.
A kakvi bili ht'jenje, znanje,
I pravac moj, i moja meta:
Tajne su mi sve putanje
Ko i hod zv'jezda i kometa.
... Zaluto sam u carstvo Sanje,
Pa nigdje njive da dovedem
Svoj plug, pa da je orem, šijem.
I nigdje vode da je pijem.
I nigdje hljeba da ga jedem.
Otvorili su za me vrata
Vrt svjetlosti i grad oblaka;
Al ruka nema što da hvata,
A ispod mojih koraka
Ne tutnji bāt po čvrstu tlu
Da osjetim: jest, ja sam tu!

I sam ja znam da to što radim
Usrećit ne će čak ni mene.
Od bojâ vrt, a dvore gradim
Od zraka, svjetlosti i sjene.
Šarenu laž Fatamorgane
Pred očma pletem karavane
Što ide, ide pustinjama
Života žednim s kamilama,
A svuda žar pješćanih staza,
A nigdje zdenac il oaza ...

I dok sam dosad samo tkao
San l'jep, ja nisam kopat znao
Da otmem tlu što ljudma treba:
Kap vode bar, bar mrvu hljeba!
I vidim. – Dok sam budan spavo,
Tuđ meni rad je život davo.
Obukoše me tuđe ruke,
Nahraniše me tuđe muke.
I dok sam neke v'jence pleo
Sve naviše, nad krugom tmice,
Ko grane biljke nametnice
Uz tuđe sam se deblo peo.

Al sad ću s visa tog da sađem.
Svom hljebu nać ću drugi začin.
I niz put nov, na drugi način,
Prohodat ću ... da sebe nađem.
Sva tkiva svojih praznih sanja
Razderat ću ko paučinu:
Osjetit hoću svu težinu
Tog moga grubog ljudskog zdanja!
I biti čovjek između ljudi!
Znat što su ljudska glad i žeđa,
Bol braće noseć na dnu grudi,
Na leđma gr'jehe svojih pređa!
Osjećat: sitna čest sam samo
Nečega, čemu bit ne znamo!
Al ipak – dok j' u meni skrita
Moć neka – nit sam između nita
U živoj pređi, što je tka
Demijurg – pa se i ja vijam
Kroz Svemir ... živem ... trpim ... sijam
U tkivu vječnog Božjeg Sna!

MOJ ŽUPNIK STARI

Stari je župnik jednom za me reko:
»Ma kud i kako život mu proteko,
U anđele će uv'jek vjerovati
To d'jete. Znat će trpjet i svladati.«

A to i bi. – I ja sam svlado težu
Zemaljsku; pa sve niti što nas vežu
Za mrtve stvari, kidati sam stao.
I do neba sam ljestve podigao,
Na kojima sam, u sve gušćem nizu,
(Još grube one, što su zemlji blizu,
A gornje pak sve lakše i sve tanje)
Ko prečage poredio svoje sanje.
.. 'Pod njima tad sam legao i s kamom
Pod glavom svojom, kao Jakov, čeko
Da niz njih siđe, bl'ješće nadaleko,
Duh jaki što će da se rve sa mnom.
... I velik san je onda sišo na me,
San crn i gluh. Al ja, iz one tame
– Ko ronac biser s mračnog morskog dna
Na sv'jetlo izn'jeh nešto što mi cvjeta,
Al ko da nije od ovoga sv'jeta:
Nešto što sjajem vječnih zv'jezda sja.

Moj župnik stari bio je vidovit
I krstio me čudotvornom vodom.
Doznao ja sam, čime sam to ovit
I tko to sa mnom uv'jek ide hodom
Korakom lakšim no je korak sjene;
I dari mnogi tu su, ispred mene.
Al što ću, kud ću sa tim blagom sada?

Čovjek sam tek, ko luda ptica mlada,
Što krila svoja i l'jep širok sv'jet
Već osjeća... al ne zna još za let.

*

Anđele poznah radosti i tuge.
Sjenama noći i bojama duge
Prsti su njihini moju dušu pleli.
I dani moji – sad crni, sad b'jeli –
Doznaše jade i blaženstva sva;
Pa časak svaki mog života – rođen
U sjeti, kroz bol novoj sreći vođen –
Prolazi kao između dva sna.

Zvijezde gledam što se nebom šeću,
I ruke vidim koje njima kreću.
Otkrivaju se djela i čudesa
U krajevima sedmerih nebesa.
I vidim: sve to – o čemu nam vele,
Da nije nego red i zakon hladan,
Razvitak sl'jep, bez cilja slučaj jadan –
Život je, plod je jedne sv'jesne Želje!
– A kad se nota naslušam što zveče
Svemirom; kada, svega, što se kreće
Nebesima, se nagledam; u dane
Kad lugu, ptici i leptiru svane
Nov sunčev dan... u šikaru ja svrnem.
Na zemlju kleknem i kamen prevrnem.
I gledam – ko i čovjek moje priče –
Stvorenja sitnih gdje se ondje miče
Puk jedan čitav. Gura se i sili
Da k sv'jetlu dođe. Uz prste mi mili;
Na lakat puže. – A ja stojim. Sam.

U šikari. I velim: »Sada znam
Kud ću. I kome. Nije samo za me
To blago što ga iznijeh iz tame
Svog sna, to nešto što sam njime ovit!«

Moj župnik stari bio je vidovit.

KOMET

I mene jednom poveo je Duh
Na br'jeg i reko: »Gledaj. Ja ti
Sv'jet drugi ne ću, nit bih mogo, dati.
Al dajem tebi takav vid i sluh
Da sve će stvari progovorit za te
Otvarajući jaz dubljine svoje,
Gdje leže tajne samo meni znate.
I sve će biti tvoje.«

I tako bi. – I sad sam pun
Darova; gavan nad svim gavanima.
I silan sam međ ljudma i stvarima.
Sv'jet čitav za me biva svaki trun,
Trak sunčev svaka nit.
I svega što se sveđ u meni
Gomila, raste, talasa i pjeni,
Do gađenja sam davno sit.
U punu sv'jetlu nema zv'jezda,
U gromkoj r'ječi nema duše,
U šumi što je bez kiše i tmuše,
Već davno nigdje gn'jezda.
Sam ne znam više kuda da se maknem;
I sve se bojim, kad se nečeg taknem,
Da ne dignem nov zid.
... Oh, čemu takav sluh i takav vid?
Najljepši glas je n'jemi govor šutnje,
Najdraži sjaj je tračak dobre slutnje,
Što tugu našu dočekati znade
Za uglom punim mraka,
A najslađe su ma i sitne nade
Skitača i prosjaka.

Na vrh je br'jega poveo me Duh
I u med stvori sok u mome plodu,
I pretvori u nektar moju vodu,
I u zlato moj kruh;
A ja sam gladan brašna, žedan kapi
Iz vrela, željan soka.
Što Hrist se njega na raspelu napi
Iz spužve; i ja hoću
Mraka, što nosi roj zvijezda noću;
I željan sam praznine,
Kroz koju može da se duša vine
Slobodna, laka. – Lišiti se hoću
Zemaljske sve težine
I istrгнуvši svim se zakonima,
– Ko komet koji luta
Bez t'jela, i bez cilja, i bez puta –
Prošetati se praznim prostorima.

PJESME U ŠIKARI, IZ MOČVARE
I NAD USJEVIMA

(1932.)

(Izbor)

ZVONA

Mrk oblak lebdi iznad Grada. Suton je.
Na zabatima kuća
Krv tamna stoji u znak srdžbe nečije
Što raste uv'jek ljuća.
Grad tone u mrak i u šutnju večernju,
I uv'jek teže diše
Pod morom tmuše što sve crnje aveti
U svome krilu njiše.
I oblak čeka da pod njime zastenje
I zaurla i krikne
To što on tišti: hoće da Grad olujnu
R'ječ svoju kroza nj vikne;
Jer sad su dani l'jepi, ali strahotni
Što gore kao peći,
Kad valja znati čeg si željan, hotjeti
I glad svoj Bogu reći.

*

Mrk oblak lebdi iznad Grada večernjeg
I čeka. – Tornja b'jelih
Iz zvučnih usta zvonjava se prosipa
Pa cvili i cvijeli:
Razblažuje, rastužuje, raznježuje
I dušu našu njiše
Brončane pjesme umjetnim akordima
Što zveče uv'jek tiše ...
A zar je to naš glas u času ovome?
Zar molitva nam to je,
Dok opet Gospod sa nebesa silazi

U šator djece svoje,
Da s njim' se rve, i da vidi jesu li
Od onog i sad praha
Kroz koji on je, dlan svoj spruživ, pustio
Hak snažni svoga daha?

*

Skinite zvona s onih b'jelih tornjeva,
Ta zvučna, skladna zvona,
Što duša nemir u san uljuljavaju
Ko pjesma slatko-bona:
I pokupite našom zemljom željezo
Najteže i najtvrđe,
Ono što nas je najčvršće sputavalo
I sjeklo nas najgrđe,
Pa slijte od njeg nova zvona! – Bacite
U oganj našeg gnjeva
Najjači lanac, batima zamahnite
I, plam dok crven s'jeva,
Vi kujte njima novo klatno! – Što će nam
Te bronze slatka zveka? ...
Gord, strašan, Gospod nad vojskama molitve
Sad od nas druge čeka.

*

O Gospode nad vojskama! O Gospode
Nad srdžbom zemskih vihora!
Ti, koj nas sl'jepi od gline tih livada
I p'jeska ovog mora,
I hranio nas kremenom i željezom,
I pojiо gorčinom, I gole šibo bičem vjetra planinskog,

I vido zmajskom slinom:
Ti, koj si gledao kako mru nam djedovi
Na kolcu, suhe vjeđe,
R'ječ prkosa dok njine usne tepaju
Sve hladnije i bljeđe,
Oh, ne daj da sad (u dan gnjeva tvojega,
Kad opet spuštaš ruke
Da sl'jep pred krvlju, gluh pred plačem, prem'jesiš-
Sve narode i puke),
Moj rod ti cvili med prstima! – Metni nam
U srca gvozden-klatna;
A kada digne tvoj se dlan, zabrenčat će
U nama zvona zlatna.

Zagreb, u julu 1918.

DANTE

Tu mora svaki veslima i jedrima,
Što više može, da brod makne svoj.

Čistilište XII.

I.

Jest, oče Dante! tu bih i ja morao,
Što više mogu, veslima i jedrima
Brod svoj da maknem. Al na vrhu br'jega

Ne čeka na me Beatrice. Raj
Zemaljski nije na vrhuncu našem.
Po njemu cv'jeće ne bere Matelda.

Mi smo bez raja i bez pakla. – Močvarna
Dolina gdje se guramo i glođemo,
Epskih strahota nema tvog Inferna.

U našem paklu gadniji je smrad
I dublja tama, al po njemu ne idu
Uliks s Diomedom, ovijeni plamenom;

Ni kralj Kapanej diže čelo prkosno
U vatren-kiši; ni iz vječne grobnice
Uspravan i gord strši Farinata.

U našem paklu nema ruba ponorskog,
Na kome stoje okovani divovi,
Ni vjetra strasti s kojeg se još čvrstije

Frančeska drži oko vrata draganu.
Crn je naš pako i pun gada svakoga,
Al u njem nema, oče Dante, onoga

Kroz mrak i bol što diže duh u raj.

II.

Mi pakla pravog nemamo. – Naš Lucifer
Ne stoji na dnu troglav, krilat, golem
Hrskajuć zub'ma golo t'jelo Judino;

Naš vrag je malen, siv i žučljiv pakosnik,
I naš je pako blatan brlog čagaljev
Bez jaruga, gdje riče mnoštvo grešnika,

Bez jama, mosta i bez grada Disova,
Što ovit zidom baca crven-odsjeve
Na mračne vode jedne r'jeke sumorne.

Patuljak vrag, a pako naš je jazbina
Malenih zv'jeri koje ne će nikada
Geriona gledat, čuti lavež Kerberov.

U našem paklu ima samo grešnika
Što življahu bez hvale i bez pogrde,
U zlu maleni i u dobru kukavni.

Vukodlaci, zduhači i vjedogonje
Po njemu idu goneć male lupeže
Iz kuta u kut, dok se krdo robova

Po blatu valja što ga sami rigahu
U dane kada, neshvaćena, jalova,
Sloboda prođe povrh njih, ko vjetrina

Peluda puna iznad trulih trstika.

III.

Ne, oče Dante, ne čeka na vratima
Mog čistilišta Katon, uzor građanskih
Vrlina; Sordel ne leži ko lav,

Pun svetog gnjeva, stišćući u pesnici
Najljuće str'jele svog sarkazma. – Okolo
Brijega našeg spasenja ne trepeće

Voda, po kojoj anđel brodar prolazi;
Pod nebom što ga zv'jezdama ne osusmo,
Naš br'jeg je nizak i naš zrak je siv.

Mi raja svoga nemamo da lađici
Razapnem jedra i da uprem veslima,
K visini težeć, gdje ću Boga vidjeti.

Naš Bog se davno raspade i rasplinu.
Il se tek miče iz najtiše tajnosti
Dubijina naših. Il još čeka kada će

Lucifer nov iz našeg zla se roditi
I pako dupsti, pa da On, svemogući
Graditelj, niže iznad jaza mračnijeh

Krugove sjajne novog raja kojemu
Sve zlo će naše, uv'jek čišće, penjat se,
Dok jednog dana, na vrhuncu plavetnu,

Ne sinu i nam oči Beatričine.

BEZ BOGA

Bože čija iskra našim praocima
Blistala u tami zjenice duboke,
Gdje si? – Sad ne grmiš Sinaju niz boke,
Da se preš i rveš s tvojim sinovima.

Htjedoše te speti hladnim dogmatima,
A ti nam se diže u kraje visoke.
Nijem, hladan, dalek od te ljudske stoke,
S krunom zv'jezda ideš mor'ma svemirskima.

Bože naših pređa, kad ti munju živu
Oteše, a poput plašta pređu sivu
Sićušnih taština baciše na leđa,

Ti si od nas pošo preko svih nam međa,
Da od sv'jetlih magli što visoko plove
M'jesiš ljepša sunca, stvaraš zemlje nove.

DVA GLADA

Glade pütiti moje, da te speti mogu.
Ja sam tebi dio ljudske sreće dao,
I, da miran budeš, gladio te kao
Ukročena tigra pokraj svojih nogu.

Proc'jediti kroz bol i kroz tugu mnogu
Nečistu sam vodu tvoga vrela znao,
A kad sam do kraja b'jes ti nad'rvao,
Mogao sam vedar prići svome Bogu.

A ti drugi glade, glade duše ove!
Aždajo i halo nesita! ti snove
Najljepše mi proždre i moju si mladost

Isisao, kao polip, a kraj strtih
Nada i pregnuća, u dan prije smrti
Morat ću ti bacit i posljednju radost.

TRISTIA

Hvala

Sve kad bi i mogla da bude seoba
Naših boli, pa da one jatomice
Iz srca se sele, što ga nemilice
Prokljuvaše, k srcu mlađeg, jačeg doba:

Ja se nadam da bi moje crne ptice
Ostale uza me; drukče bi tjeskoba
Moja veća bila: duša – ko dno groba,
Život – ko kut pusti jesenje živice.

Ničega se nisam bojo no praznine.
Pa kad mi radosti nisi dao, tebi,
Bože, hvala za bol ovaj i gorčine!

Bez njih prolasku mi po svijetu ne bi
Nigdje traga bilo u danima sivim ...
Oh, trpjeti makar, al' osjećat: živim!.

GOSPA SVIJU SANJA

Gospi Sviju Sanja hram sam digo i ja
Na vrhuncu svojih želja i čeznuća;
Moja vjera živa, moja molba vruća
Kleče pred oltarom što vonja i sija.

Orgulje sved bruje. Još dok umiruća
Nada u njim cvili, snažan ko stihija,
Vjesnik nove sreće, što u meni klija,
Kroz sve c'jevi grmi psalam uskrsnuća.

Na oltaru boštvo veljih modrih oči
Gleda gdje se s krova od safira toči
Krv sunčana. Zlatno cv'jeće na nj se truni.

Ekstaza! – A netom nota umiranja
Orguljama jekne, Gospa Sviju Sanja
Jednim novim v'jencem moju vjeru kruni.

SRPANJSKA PJESMA

I.

Usjevi zru i vinogradi zore
Pod ljetnim suncem. – Što je negda bilo,
I sad je. Mir na moru, muk sred gore,

I šum na kršju gdje se voda lije.
Duboko negdje opet pouzdano
Zemlje nam stare vjerno srce bije.

Iznova ritmom toga snažnog bila
Talasaju se valovi, i njišu
Lugovi, trepte latice i krila.

Za ljutim vjetrom sve je ko i prije
Blage su sile u skritoj dubljini
Čekale dugo na taj čas; jer nije

U buri život. Bog je u tišini.

II.

Tišina divna, kad se vlatu svija
Još niže glava! kada pruće nosi
Sve teži grozd! kad sva se šuma njija,

Ljuljana samo trhom svoga roda!
Tišina sveta, kad se sladost kupi
U dušu ljudsku i u jezgru ploda!

O vi, što nakon vjetra koji stade
Još dršćete ko trstika na vodi,
I sanjate nov b'jes i nove jade,

I bojite se još, a ni od česa,
I mučite, a izmučeni svi ste
Tražeći nove znake i čudesa,
– Vi Boga svoga vidjeli još niste.

III.

Usjevi zru i vinogradi zore
Pod suncem. – Laže tko nam veli: Ljeto
Sad plode rađa sitnije i gore.

Prolaze rat i glad i ludost poput
Oblaka tmastih, gradonosnih, što ih
Na bilu gorskom gledasmo već stoput.

Ko sjen nad vodom sve na zemlji mine,
Sve umukne do one lupe mukle,
Što ritmički se glasa iz dubijine;

A u dan ljetni, kad je zrenik ovit
Gorućim zlatom, sred tišine vrele,
Širokih ruku, vukuć plašt zvjezdovit,

Prolazi Bog kroz usjeve nam zrele.

GAVAN

Moj sto je uzak i moj kruh je crn.
Al ja se hranim bolje nego kraljevi
Za koje škriplju plugovi i valjevi;
– Hljeb duha moga nije zemska strn.

Moj dvor je t'jesan, moj je ležaj tvrd.
Al ja vam spavam slađe nego bogovi
Što ispod glave od cv'jeća im stogovi;
– Lik sanja mojih nije nikad grd.

Ja nemam ništa i ja imam – sve,
Pa čak na zlatnu stablu b'jela gavrana.
Do mene nema na svijetu gavana
Ni gorda kralja da se sa mnom pre.

I sve što imam mog je polja rod.
Uz crn je kruh i uz tvrd ležaj nastao.
I ono čim sam jačao i rastao
Još draže mi je no mog truda plod.

Moj dvor je malen, al moj ponos velik.
Na četir' vjetra zastave mi lepeću.
Kad vihor dune stjegovi ne trepeću,
Jer vjera moja tvrđa je no čelik.

VEČERNJE PJESME

Angelus

Da. Onu, što sam tražio
Svoj život c'jeli, al ne nađoh nikada,
U muku ljetne večeri
Na stazi mojoj ja ću sresti samotnoj,
Dok angelus će brujati
Nad mirnim docem gdje je grmlje kleknulo,
A vršike se prignule drvetima
Da šanu tihu molitvu.

I ja ću njojzi tada reći: »Zdravo,
Ti puna svake milosti!
Blagoslovena nek si među onima
Što zahman sam ih ljubio;
Jer duga čežnja zà tobom
Prazninu moju napuni
Najljepšim tvojim darima!
I blagosloven nek je onaj bol
Što šumom stvari i po bučnim stazama
Plahovite mi mladosti
Ko tanak nit me vodio
Po tvojim sv'jetlim stopama!«

Polagano će prosuti se plač
Dalekih zvona u sve tiše uzdahe
Dubljinom doca. – Bit će prvi mrak
Pun pokoja; i čut će gdje se smiruje
Na stablu lišće, a dlan meki spušta se
Na grlo vrela.

Ja ću reći: »Zdravo,

O Prečista i Pretiha!
U suton žića ti si mi se otkrila,
Oluje kad su moje već prohujale,
I sada lutam umoran
U sjeni svoje večeri.
... Ja mišljah da ćeš u moj život banuti
Na kolima od vjetra jutarnjeg
U danak borbe, ovjenčana munjama.
Al ti mi dođe lagana i n'jema
U času onom kad se niti kidaju
Što dušu našu za taj vežu sv'jet,
Pa lišeni zemaljskog bremena
U svetom muku htjeli bismo lutati
Ko sjene među sjenama.
... Nauči ti me kako li ću maknuti
Sa sebe sve što dan mi dade bogati.
Da budem mogo u noć ovu krenuti
Po tragu nogu tvojih!«

Daleko negdje posljednji će zvuk
Ko jeka jeke umr'jeti.
Kraj mene ona lagano će kleknuti
I moje ruke sklopiti
I oči uvis dignuti;
I tad će istom pasti prva r'ječ
Iz njenih usta:
– »Molimo!«

PRAVI GLAS

Duboko negdje na dnu moje duše
Glas neki čeka da r'ječ svoju reče.
Sâm ne znam sila što ga sveder guše;
 Al on je mog života
Jad najveći, jer muk me njegov peče
 Ko krivnja i sramota.

Ja osjećam da, dok on šuti, laže
Moj život sav, i pjev taj moj zvuk da je
Što mnogo buči, ali malo kaže,
 Dok na dnu moga srca
I ljubav pjeva, i b'jes mržnje laje,
 I tuga slatko grca.

Ja ne znam što je – ali nešto jest,
Što nije samo tuđih r'ječi jeka,
I biti moje najbolja je čest;
 Al ne će da se makne,
Već u dubljini ko da šutke čeka
 Da me prst Božji takne,

I podigne se velo što me krije,
I rastrgne se laž koja me ovi,
I nova vatra počne da me bije,
 I pest me jača stisne
U ljućoj borbi, te uz poklik novi
 Nutrinja sva mi vrisne.

Oh, onda! To što sad me samo peče,
Jer prigušeno u srcu mi stoji,
Moj ponos bit će. – Ono će da reče
 Što hoću, i što jesam.
I to će istom biti zvuči moji
 I moje duše pjesan.

KOD FRANJEVACA¹

Oče gvardijane, hoću – Al' dajte, da vrtlarom budem,
I da po selima kruh prosim, i metem vam dvor.
Ispred vrata vaših razderati svoje ću pređe,
Pa da vam dođem go ko novorođenče; sam,
Bez tih sanja, što na me navališe i još me drže,
Bez tih misli, što dar knjiga su, učenja plod.
Al' vi me ne ćete takvog. – I nigdje da odbacim breme,
Što na hrbat ga moj naprti ljuta mi kob.

Hvar, 31. V. 1934.

¹ Ovu pjesmu donosimo prema rukopisnom izvorniku kako ju je Nazor upisao u Spomenicu Franjevačkog samostana u Hvaru prigodom svoga posjeta tome samostanu 31. V. 1934.

K BOGU!

Bože, ja sam uv'jek nosio te živa
Na dnu duše svoje: u burne trenutke
Ob'jesti, i kada c'jelu noć je šutke
Kopala mi srcem sumnja hladna, siva.

Nošah te u sebi i kad sve sam vrutke
Vjeri pečatio, i kvas, što ga liva
Tvoja ljubav u nas, gušio, i tkiva
Nade u glib baco niz drum svoj i putke.

Ja sam se rvao s tobom, velji Bože!
Svladan rukom tvojom, poraza svu sreću
Spoznah, i znam što ti blaga sila može.

I jer borbu s crvom ti prezreo nisi,
Osjećam u duši vjeru uv'jek veću.
I sve biće moje prema tebi klisi.

SVET!

Podne je... svečani čas,
Zemaljski kad stiša se huk,
I svemirom raz'ljeva vas
Sunčani se bijeli muk.
 To čas je kad Bog
 Niz nebeske putove silazi
 I kraljevstva svog
 Po međama donjim obilazi.
I svaka je gora ko žrtvenik; svaki
 Je oblak ko tamjana pram
 Što uvis se dižući s'jeva.
I čitav je svemir ko blistavi hram.
 I duša je svaka ko ševa.
 Visoko,
 Visoko,
Gdje pogledom svojim sve prostore prepleće
 Ko nitima plameno oko,
 Lepeće,
 Trepeće,
 Pjeva:
 »Svet!
 Svet!
 Svet!

Slava ti, Gospode, slava
Za život taj kratki što ti mi ga dade;
 Za sjemenku uzrelih trava
 Što u kljun mi pade;
 Za gn'jezdo,

Za glas,
I za let!

Svet!
Svet!
Svet!

Hvala ti, Gospode, hvala
Za radosti male i roj dugih zala;
Za trnje,
Za listak,
Za cv'jet!
Za kapljice rose; za iskre sunčane;
Za zimske pahuljice b'jele;
Za ruke ti vješte što za me su splele
Ko veliko gn'jezdo
Taj čarobni sv'jet!

Svet!
Svet!
Svet!

Slavim te za draču ljutu
Što na mom je posija putu;
Za vjetar i kišu što ljuto me mlavili;
Za mrak i za maglu što dugo me davili;
Jer sada sam stoprv svjetla tvog žedna
I dostojna tvoga sam dana,
I tvoga sam mira ja vr'jedna.
Bez patnje,
Bez bola,
Bez rana,
Bez krila tih svetih što ti nam ih dade,
Na zemlji bih ležala sade,
U lazur se vinula ne bih...
S tim bremenom uz lagan let,
O Gospode, dolazim k tebi.

Hozana!

Hozana!

Svet!

Svet!«

Podne je – svečani čas,
Na pragu kad stoji nebesa
Bog otac. – A svemir je vaš
Hram blistav, i stabla bez sjene,
I duša bez žuči, i oči bez mreine,
A zemlja je puna čudesa.
čas sveti je to,
Kad osjećam nit što me veže
Za izvor moj vječni, a k uvoru bježe
Sve moje gorčine,
Moj led, moje tmine
I sve moje zlo.

Svet!

Svet!

Svet!

Pjevaju nebeski krugovi
U mojijem žilama, Gospode.
I osjećam, da bivam čist
Ko kristal, i mek kao vosak,
I lagan ko list.
Šum. Glomot. – Sjaj nov dok mi rosi
Na vjeđe, tvoj oro sve niže
Se spušta, sve brže, još bliže.
I hvata me, diže.
I k tebi me uzduhom
Nosi.

PRI KRAJU

Znam da život moj se kraju svom primako;
A kad baš i ne bi bilo uprav tako,
Znam da odsad ja bih bio poput sjene,
Kuju hrane samo sive uspomene.

I tek sada, kad me kobni prst već tako,
Znam da ono za čim ja sam dugo plako
Puka varka bješe, jer su moje zjene
Kroz vela aveti gledale' sved' – mene.

Znam i ljubav da mi bješe samo težnja
Da iz sebe samog maknem se, i čežnja
Ravnu težu naći svome nemiru.

I znam i osjećam da jedino sad ću
Smiriti se sretan, kao magla kad ću
Rasplinut se u tom plavom svemiru.

ZVIJEZDE KOJE PADAJU

*A. Gradniku, aктору
zbirke
»Padajoće zvezde«*

Ja volim zv'jezde što s nebesa padaju.
Izgaraju u našem sivom sutonu
Tužne, a l'jepe.

Ljubav ih je maknula
S visine plave; ljubav ih je užgala.
Da svojim sjajem posljednjim
Toj tuzi našoj vedre staze pokažu
Po kojim će se u dan sreće dignuti
Zvijezde nove, zv'jezde – što ih čekamo.

PLIME I OSEKE

(1942.)

(Izbor)

SVIJEST

Jer tu je, ona bijaše i bit će
I prije zipke i posl'je groba. Smrti
Njoj nema. Os je, što se oko nje vrti
Sve što sad gradi moje zemsko biće.

S postanja sv'jeta, od zrna u kamenu
Do žile u biljci i niti u mozgu mome,
Zar mučila se dugo u hodu svome,
Da utrne i padne u vječnu sjenu?

Što mi je dano, oduzet mi ne će.
Ta iskrica svijetla, kojom kreće
Moj kratki korak kroza stvari drobne,

Raspalit će se kad ću onkraj praga
U Vječnost; – njom će moja ljudska snaga
I prostore rasv'jetlit prekogrobne.

UNIŠTENJE

Na Trsatu, 1927.

Na dvoru, Zemlji, dahtanje se pansko
Stišava uz pjev sutonskih slavuja;
U crkvi, mrakom, razl'ježe se, buja
Pojanje muklo i teško, gregorjansko.

Fratri. Na koru. Mirni i nevidljivi
Pjevaju psalme bola i gnjeva. – Ječe
Utrobe i grla, gvozden-trube zveče,
I k Zadnjem Sudu hrle Mrtvi i Živi.

Koji to Samson trese stupovima
I vrata ruši Paklu i Nebesima?
Tko, silan, ide kroz lom stvari i sjenâ?

Ja padam nice, s čelom na skaline;
A, puna straha, čežnje i miline,
Mre duša moja u prah satrvena.

NAŠ HRIST

Sve niti svojih nagona i ht'jenja
Okolo Boga-Čovjeka smo spleli;
Zarobismo ga, i lik njegov sveli
Na simbol sitnog ljudskog nam trpljenja.

Mi kojim Kob je dala, s mnogo bola,
Prolaznost bube u travi, u vodi puljka,
Od Boga tog smo gradili idola,
Od čovjeka smo stvorili Čovuljka.

Ne digosmo se k njemu; spustismo ga
U kal i blato mračnog dolca svoga,
Mućec ga željam sebičnim i ludim.

Cjelivanje i slavlje – a za Janje
R'ječ svaka nam je Petrovo odricanje,
I svaki cjelov naš je cjelov Judin.

LUCIFEROV PAD

Koliko zv'jezda, on, koliko zv'jezda
Povuko on je sa sobom, u padu!
Koliko sunca i zvjezdanih gn'jezda
Nestade onda Nebeskome Gradu!

I Nebo sad je mračno i daleko,
Zastrto velom Jehovine ljutnje;
I Zemlja stoji, ko prokletstvo neko,
Između dv'je tame, dvije šutnje.

Nedohvatljivo sve nam je. – A koje
On zv'jezde skinu, rasu ih bez traga
U bezdan, onkraj vasijskog praga?

Svemirski strah nad glavom nam se krili.
A, za jad ljući vječne boli svoje,
Ne znamo što smo time izgubili.

OČINSTVO

»Da nema jada, ti ne bi ni znao
Za sreću«. – Otkud moć ta samo Bolu?
I čemu onda i Raj i Pakao?
I njihanje to vječno od pola k polu?

Da nema sreće, ja tad znao ne bi
Ni za jad; loma ne bi bilo za me,
Što ćutim ga u drugim i u sebi,
Tom smjenom Dobra i Zla, Svjetla i Tame.

»U Boga samo Stalnost i Jedinstvo!«
– Al ja sam razdrt i sav raskomadani.
I put je tvrd. I moj je život jadan.

»On gorku čašu daje, a za nju prima
Ko suzu čistu, dušu svoga sina«.
– Oh, strašno li je njegovo Očinstvo!

RUHO

Kad dođe čas da bude i meni ući
Kroz vrata Smrti u Neznano, i t'jelo
Ko dronjci mi se raspadne, u od'jelo
Najljepše dušu svoju ću obući.

Na njem svi znaci nutrašnjeg mi sv'jeta:
Rujnost svih mojih ljutnja; plavetnilo
Zanosa mojih, sanja šarenilo,
I sjaj radosti, sjene svih mi sjeta.

Takav ću doć pred Suca. Ako prime
Ruke me, i prst veo mi raskine,
Dok usta vele: »Zemsko, sitno i sm'ješno!«

Go, ruho novo ja ću odbit; reć ću
Od zlatnog praga odmićući: »Ne ću!
Vrati mi t'jelo moje i bolno i gr'ješno«.

ATOM

Kad njega, sitnog, ljudska miso ovi
Krutosti šutnjom, mrakom tvari spete,
On otkri svoje sunce i planete,
I zasja, i zveknu, i sav se produhovi.

Razbijmo ga da iz grudi uske
Tog novog sv'jeta izbiju još jače
Sve sile koje iz jezgre mu zrače,
Sve moći što mu ključaju iz ljuske.

Pobjedu novu čovjek slavi. – Hrane
Nove će nač za sve mu teže dane,
Glad dok mu biva uv'jek veća i grublja.

Al glada duše nasitit ni tako:
U svjetlu, što sad sv'jetli kojekako,
Svemiru tajna postaje još dublja.

SLOM

Ko negda, davno, bjesni već na Nebu
Anđela rat, na Zemlji buna ljudi,
A kam i biljka sada gore i zebru
Od neke nove vatre i nove studii.

I Kozmos čeka, dok mu osi dršču,
Nov kataklizam da ga ruši i lomi,
I – dok se trza u žestoku grču –
Da raspadnu se zv'ježđa i atomi.

Naš nemir nije samo naš; i nije
Ta patnja samo naša. Sva ta muka
Po Svemiru se širi nedoglednom;

I trajat će do sloma: sve dok jednom,
Preko nebesâ, sakrivena ruka
Razapne dugu nove Iluzije.

MRTVI I ŽIVI

Mrtvaci žive. – Kamo god se mako,
Lutanja tvojih znadu svaku stazu.
Uza te idu; njihov Raj i Pako
Duše je tvoje u vrtu il u jazu.

Živjeli mi smo u njim, odiskona.
S njima smo jedno, sada ko i prije;
Posljednjim zvukom posmrtnog im zvona
Veza se naša prekinula nije.

Trkači nismo koji jedan drugom
Života zublju dajemo na dugom
Putu kroz crnu noć i kroz dan sivi;

S prečke na prečku, kroz zipke i rake,
Nosi nas val gdje vječne sjaju zrake;
Uvijek skupa: i Mrtvi i Živi.

VJERNIK

Što ću kad drugi glad je moj i ponos,
Kad za sv'jet drugi duh mi i sad znade?
Vr'jeme je za me i dandanas – Hronos,
Klisure i biljke – Divovi, Drijade.

I živem kao bog među bogovima
U progonstvu, rasulu, u ledu i tmici,
Bez lista i cv'jeta i ploda na vršici,
No uv'jek živ u svojim kor'jenima.

I čekam. – Znam: kad rasplinu se tmuše
I Sunce grane, bogovi će stari
Imati nova lica i nove duše.

Tkane će biti od drugih pređa stvari.
Na čelu njima nov će pečat sjati.
Al vjernik će ih ipak prepoznati.

ANTISTOIK

Ja stoik nisam. Moja krv je vrela.
Zla mrzim što mi od njih dani pate.
Smiren nijesam, i kada mi cvate
Na ust'ma osm'jeh Marka Aurela.

I živjeti ne mogu bez svog Boga,
Pa s njim se i preti moro; u visini
Lebdjeti ne znam u hladnoj vedrini
Bez žilja i grana, bez vrhunca svoga.

Nek duše vjetar od Udesa; neka
Žila se svaka trza, i listak dršće,
I sve se grane spletu, hvoje zgrče:

Daleko negdje za zrenikom čeka
Proljeće vječno s prstima od zlata,
Da miri i gladi, dr'ješi i razmata.

VARKA

»Obmana sve je. U sjeni straha i tuge
Aveti praznih ti se ludo plašiš,
U dane sv'jetle hoćeš da se mašiš
Magle na vrhu, il luka kakve duge.«

– Jest. Al što strah il bol u sebi krije,
Ko mraz je, u koji ljuti žar svoj bacam,
A bozima sam sličan kad koracam
Po visokome mostu Iluzije.

Od visa k visu što se nečim blista,
Svuda gdje nešto klija i nešto lista,
Preko svih gaza, plotova i jarka,

Penjem se. – A kad stignem do vrhunca,
Pokazat će mi sjaj zv'jezdâ i sunca,
Da sve to ipak nije bila varka.

VRATA SMRTI

O Smrti, o Moći hladna, kruta i jaka.
Ti pl'jen svoj nikad ne pusti iz rukû;
I ne znamo da l' onkraj šutnje i mraka
Radost nam truješ il nam blažiš muku.

Vrata su tvoja čvršća od liti svake.
Al ipak, sve što prije zipke nismo
Doznali, uv'jek nadali se mi smo
Ko jastuk nać u miru svoje rake.

Prilazim; kucam rukom, što ne drhti,
O vratnice ti. Kličem: »Prije smrti
Istroših život. Pa već tu sam«. – N'jema,

Ne zveče vrata od udarca mog zgloba.
Tišina teža i dublja no sred groba...
I zovu mojem odaziva nema.

CVIJET SMRTI

U skritu vrtu raste cv'jet sav bio.
Niti ga pčela obl'jeće nit njiše
Vjetrić – al ipak, iz čaške mu diše
Dah spor a snažan, omamljiv a mio.

I teško onom koji preko plota
Osjeti moć mu. Oko čela vije
Uzalud ruže ljudskoga života.
Sve nešto traži; a živ jest i nije.

To skrito mjesto gluhi vrt je Smrti.
Kad napokon mu sanjar dođe, i skine
Koprene s oči, i – svojoj tvrdoj stazi

Na kraju – on se snađe i preobrazi,
Cvjet se njiše, ko od sreće drhti,
Još bjelji u sjaju neke mjesečine.

STVARANJE

»Ne znaš što hoćeš.« – Možda. Al znam, što ne ću:
Vrtove i njive što ih drugi sade,
Mostove i brane što ih za me grade,
Zastave što se od tuđeg daha kreću.

Bogatstvo moje sad je to što n'ječem.
Zdravlje su moje: udarci i rane
Što bole; a ponos moj su sve te grane
Što gnjile sâm ih na svom stablu s'ječem.

Ne znam što hoću. Al što žudim, jest,
I raste. Sv'jet se u tami i studi stvara
I čeka da prst blag il gruba pest

O nj udari, i klupko se razmota,
I munja s'jevne, i sjaj nov iz žara
Napokon bljesne ljudskog nam života.

NAGRADA

Za ono što mi Rađanje sve dade
Hoće l' na koncu Smrt me odštetiti?
Za breme koje na leđa mi pade
Kakva će skoro nagrada mi biti?

»Bit će ti što si od njeg napravio.«
–Al dar taj kobni tražio ja n'jesam;
A on je mene tesno i gradio
I sazdo me onakvim kakav jesam.

Ja borbe vodih s drugim i sa sobom;
I njega i sebe dizah kol'ko mogoh,
Da vedar stojim s njim pred svojim Bogom;

Pa što će Pravda da mi u dar piše
Za odricanja i za sve što ja smogoh?
– »Nagrada bit će ne nosit ga više.«

JASLE I KRIŽ

Uz miris smreke i smilja i žalve
Novih te vrela prati grgolj. – Ave!
Sa granâ ptice i šturčići iz trave
Glasove slažu u sklad jedan: – Salve!

Dok ideš laka, tiha i bezgrešna,
Sjaj sunca ususret tebi titra i zveči;
Nad glavom tvojom povija se trešnja
U cvatu, a l'jer do l'jera uz stazu kleči.

O vjerenice Duha, koju radost
Javljaš, kad hod se tvoj grmečku bliža
Što pruće mu ko jasle u spletu ruža?

O majko Božja, koju bol i žalost
Slutiš, kad, stojeć, obje ruke pružaš,
Pa sjen ti tanka gradi oblik križa?

SITOST

... i umrije vremenit i sit života...¹¹

St. Zavjet

To sitost nije svog života. – Nema
Posljednje hrane čežnji vječna glada
U biću tvom; a mrtav tek si tada
Kad živeš a bez vrenja i bez m'jenâ.

Vremenit nitko ne umire uz sjetve
Sinova. – Vr'jeme! Samo mjera to je
Za sve ti berbe, kosidbe i žetve
Na poljima i njivam duše tvoje.

Nasitit ništa ne može nas. – Svaka
Zemaljska sitost nov je glad; ne znamo
Ni čemu teži ni tko nam ga šalje;

A on je tu; nama je žurit samo,
Preko svih jaza i onkraj sviju raka,
U vječnost. Samo napr'jed. Samo dalje.

¹¹ Ovaj citat odnosi se na kralja Davida. Suvremeni prijevod glasi:
»Umrije nauživši se života.«

Stari Zavjet, 1Ljet 29, 28

JEHOVA

Jehova strašni što si plamen-mače
Anđela vjernih stvaru u rukama,
Ti Gospode nad vojskama, Oblače
Od vatre, koji vodiš pustinjama

Narode k cilju svome, ti Sudija
S bičem u šaci, Oče bez milosti:
Pred tobom opet duša mi se svija,
Dok srce dršće, i trepeću mi kosti.

Koliko bliži ti si meni od toga
Boštva što sad ga štiju, od novog boga
Hladnog, dalekog, bez duše, bez lika

I bez imena, i suhe misli slika
Još suša! – Oh, imaš iznova me svega,
Ti, biće živo, a ljepše i bolje od njega!

RIJEČI U OLUJI

(1942.)

(Izbor)

NEBESA

Govore nama nebesa
Već davno svim zv'jezdama svojim;
Glup i sl'jep pod njima ja stojim,
Ja, čovjek od krvi i mesa,

Ja, teška životinja koja
Nit čuti nit vidjeti može,
O čemu nam pričaju, o Bože,
Ta usta, pismena ta tvoja;

A tvar kad se razr'jedi gusta
I započne sv'jest mi govoriti,
Tvoja će umuknut usta
I knjigu ćeš svoju zatvoriti.

NEPRAVDA

»Odiskona Nepravda vlada
Na Zemlji i u Kozmosu!« – Al što je
Ta rušiteljica Sklada?
Stvarnost? Il sjen biti moje?

Da l' siđe niz nebesku cestu
Iz Vječnosti? Il nastade sa mnom,
Tu dolje, u stvaranju tamnom,
A u istom trenutku i mjestu?

Da nije plod našega nemira
Ta bolna tragedija Svemira?

SPINOZA

Brusiti leće. Dlan motrit.
Kad prašina hladna ga takla.
– A osjećat Boga što živi
I u svakome zrncu od stakla.

U sobici, pod krovom, sjedit,
Sam, proklet. – A osjećat: Čest
SVEGA, na moru sam Tvari
Živ talas, što nije i jest.

U Zlu što te stisnu i smota,
Oh, divna li, sretna života!

U VIHORU

Zrnce u vihoru! – Kap
U olujnu moru! – Nek bude.
Na stvari se ruši i na ljude
Val Sudbe niz Vremena slap;

Al u njem ja vječnošću ovih
Bit svoju. – To trpe Nebesa
Od rađanja novih čudesa,
Od stvaranja svjetova novih.

Svu baštinu iz drevne davnine,
Sav sjaj što sam sam ga obuko,
Raznesi je, Vjetre sudbine!
Razdri ga, svemoćna Ruko!

DUŠNI DAN

Vele da prazni su grobovi:

Tek šačica praha:

– Mi, na njima, pl'jen smo i robovi

Najdubljeg straha.

Ko led su n'jema im usta.

– Mi nosimo cv'jeće;

Vječna je tama im gusta.

– Mi palimo sv'jeće;

Al nikako r'ječi ugušiti

Što šute... a kriče;

I nikako tamu raspršiti

Što crni se... a sviće.

BLAGOSLIVLJANJE USJEVA

Kad će, ovog ljeta, pop s ljudima poći
K njivi i blagoslivat sijačevu muku
– Dok ću opet imat dječje srce i oči –
Ja ću zvonce uzet ili križ u ruku.

Čovjek međ ljudima, klas međ klasjem, ja ću,
Dok se žito njija
Od vjetra, pod suncem stati, i kazat ću:
»Bože, vlat sam i ja
Iz sjemena tvoga, pa neka dozorim!
Čuvaj i moj rad,
Sve dok jednog dana sav se u kruh stvorim
Za svoj i tuđ glad!«

POSLJEDNJA ŽETVA

(1949.)

(Izbor)

POSLJEDNJA ŽETVA

Posljednja! – Na Zemlji takva riječ što znači
Kad sve hrli samo k svom prvom postanju?
Kad su baš Mrtvacu najbolji orači
Koji vječno siju i vječito žanju?

Posljednje su Stvari sjeme: iz njih zrači
Svijet nov u vazda daljnem mjenjanju;
Sve što niče, buja, u nov lik se oblači,
Mladika je samo na vječnome panju.

Žetva! – Al ja svoju pravu njivu nisam
Još orao. Ne znam gdje je; ne znam ni sam
Kakvim će mi klasjem jednom uroditi.

Kad nastane peto moga žića doba,
Gdje i što ću sijati, žeti i vršiti
Na njivama onkraj zemaljskoga groba?

KADA?

O Brahma! O Buddha! Kazali ste
Već davno bičeve i jarme,
Što od njih, žice u žice vukući
Po zakonima trpim Karme.

Sad rec'te: gr'jeh već zaboravljen,
Okajan, kad će s nas da pane?
Kad će se jednom jad moj smiriti?
U krilu Athme il Nirvane?

U NEKE DANE

Sv'jest moja nije svijest Svemira,
Al ipak bije u mojim žilama
Puls njegov; živem prožet silama
Njegova mira i nemira.

On možda niti ne zna za se:
On – vječit, a ja – efemeran;
Pa stoga katkad ćutim ja se
Božanstven, drevan, neizmjeran.

OPORUKA

Zakopajte me na prastari način,
Pod humak, poljski gdjeno cvate cv'jet,
Na žalu mora il na vrhu br'jega
Otkud je pogled u široki sv'jet.

I hoću stablo iznad svoje glave,
Da kroza nj listam, cvatem i šumorim,
I kor'jenom se rodne zemlje držim,
I vršikom se s vjetrovima borim.

I ne diraj u gn'jezdo na tom granju,
U rupu s medom, u koru gdje crv
Čahuru gradi: ono će da dade
Najljepšu pjesmu, najslađu mi krv.

Zakopajte me tiho, bez op'jela,
U času kad je sunce sred nebesa,
I pustite nek poljubi s visoka
Hrpu tih starih kosti i bolna mesa.

Jest zavjet neki između mene i njega;
A ne znam da li, u taj sveti čas,
Iza tolikih sjetva i žetva, cjelov
Rastanka ili sastanka će past.

Otvorite sve štaglje i žitnice,
Gdje kao mrav sam spremo plijen svoj!
Otvorite sve sude i košnice,
Gdje pelud čuvo mojih pčela roj!

Sve moje čežnje, sve ludosti moje,
Svi l'jepi sni što mojom glavom prošli,
Dajte ih vjetru! Nek ih vitla i nosi,
I svrše ondje, otkud su i došli!

Svejedno, hoće l' spružiti tko ruku
Da nešto od toga ulovi mu dlan!
Svejedno, hoće l' koje d'jete trčat
Za tim leptir'ma u proljetni dan!

I sve što digoh, pustite nek padne!
Najljepšu pov'jest ima u žicu svom
Što nastaje i nestaje, što čeka
Pad s visa svoga i konačni slom.

I nasljednika ne ću. – Valja biti
Sâm sebi otac i sâm sebi sin;
Iz sklopa stvari i ljudi sam izvući
Sanju što hoće da postane čin.

Što rekoh, sa mnom nek zašuti! – Plodan
Muk je kad r'ječi jeknu snaga sva.
Zakopajte me tiho, bez op'jela,
U čas kad sunce na zenitu sja!

Ne tiskajte me u kam i cemenat,
Ne spuštajte me u mumijâ sv'jet!
Zakopajte me na prastari način,
Pod humak, poljski gdjeno sahne cv'jet!

NEUVRŠTENŮ U ZBIRKE

(1892. – 1942.)

(Izbor)

U HRAMU

I ja sam, eto, na koljena pao
Pred tvojom slikom, majko nevoljnika,
I k tebi svoje ruke podigao
Oj, slatka nado tužnih i patnika!
Tiho je, tiho, sred crkvice male
Pri zidu samo lampe zadrhtale,
A bl'jedi sveci kao da mi zbore:
»Kazivaj nama jade što te more!
Mi ćemo tebi, d'jete rastuženo,
Utješit otu nevolju i muku:
Na tvoje srce bolno, izmučeno
Polagat ruku«,

Al ja sam samo usred ovog mira
Oltaru tvome rastužen prion'o,
Oh, tvoja slika u srce me dira!
Oh, tvoj me pogled ganuo, Madonno!
Rekla mi sto put moja dobra mati:
»K njoj, sinko, hrli kad ćeš tugovati!«
Rekla mi sto put moja majka mila:
»Ona nas sviju pod krilo primila.«
I ja sam doš'o, utjeho smrtnika,
Za kojom jošter mnoga srca gore
Da vidiš kakvi mene nesretnika
Čemeri more.

Ja tebe gledam kako vrh oltara
Nad čedom tvojim prignula si glavu,
I k'o vrh mene moja majka stara
Pomislila si na njegovu slavu.
Pomislila si: I njeg nešto čeka,

I dok ti sancu pred tobom se nižu
Ne viđaš sinka propeta na križu,
Ne viđaš kako na proroka gleda
I kletvama se b'jesna rulja baca,
A njemu mirnom samo lice bl'jedi
Ko u mrtvaca...

Oh, nijedna se do sad majka nije
Na takav način prevariti dala
Nijednu stisla muke užasnije,
Nijednu slična tuga iskušala!
Al' od tada kad čemeri nas tlače
Pred tobom samo čovječanstvo plače,

Kad nitko neće da nam čuje glasa
Ti si nam izvor mira, izvor spasa.
I prozvasmo Te, nado pritištenih!
I prozvasmo Te, spase slabijeg stvora!
I tješilice bolnih, zapuštenih!
I zv'jezdo mora!

Pak i ja dođoh da ti kažem kako
I ja sam jadan otkinuta grana,
I da ti pričam zašto sam zaplak'o
Baš pri granuću mlađanijeh dana.
U mome srcu zadnja iskra mrije
Baš ko i žižak sa lampada tije'.
Iz mora vaju gdje sam sad zaron'o
Oh, ti me mladog izvuci, Madonno!
Prokletstvo neko ko da sa mnom vlada
Pak zalud bjež'o preko b'jelog sv'jeta,
Oh, izbavi me iz tolikog jada,
Madonno sveta!

Al, gle, ko da su one mirne grudi
Životom tajnim sada oživile,

I onaj djetić kao da se budi
Dok se Madonni usne nasm'ješile.
Al onaj posmjeh kao da mi veli:
»I meni takov bio život c'jeli!
Zalud je tebi proti Sudbi stati:
Moraš se nadat, trpit i mučati! ...«
U maloj crkvi sve je mirno, ti'o,
A vani negdje zabrecalo zvono,
Oh, ja sam posmjeh otaj razumio
Tužna Madonno!

NEVIDLJIVI SVIJET

1. Mreža

R'ječ pravu reče princ od Danske. – Ima
između neba i te zemlje nešto,
Što sved nas kruži. Al taj sv'jet se vješto
Pred našim grubim krade sjetilima.

U svojim katkad ja mu vidim snima
Najnižih međa rubove; i sve što
Na njima trepće, ispred mene često
U odsjevima blista fosfornima,

I gradi lik, što ne znam reći, što je,
Al jest, i gustoj u mreži me drži
Od koje svi su konci prepleteni

Na takav način s predom biti moje,
Da kad ih kidam, rana je u meni;
I gubim sok najčistije mi srži.

3. Tajne

U mene i sad djetinje su oči,
Što čudom motre zagonetku Svega.
I život volim i sve one moći,
Što kao vode izviru iz njega.

Ne pitam zašto na vrhuncu br'jega
Grom o hrast bije, i zašto u noći
Smrzava cvjetak, a čak i na ploči
Sunčanoj stoje sjene nekih pjega.

Između Smrti i Života hodam
Ko tajna neka između tajna dviju
I stado slutnja na pašnjake vodam

Pred procvjetale plote, iza kojih
Znam da se svemu odgonetke kriju
I svijet žive vedrih sanja mojih.

SONETI

1. Dah

Staza, što vodi preko kamenjaka
K crkvi staroj sred lipovih grana,
Vijugava je i sva izlizana
Od nogu djece, staraca i baka.

Onud i mene – dok se ljetnjeg dana
Posljednja gasi na valima zraka –
Ruka ko sjen nevidljiva i laka
Do vrata vodi onog svetog stana.

Sam i tih, dugo na tom pragu sjedim.
I dok poda mnom zemlja u mrak tone,
Na nebu zv'jezde uv'jek veće gledim.

I osjećam: dok sve se zemske spona
Kidaju, i dah neki s visa hače,
U meni duša od miline plače.

CRKVICA¹²

Sagradit ću, za tornjem, iznad luke,
Crkvicu. – Bit će malena i b'jela.
Oltarić. Na njem sklopljene će ruke,
Valove gledeć, držat Maris Stella.

A njoj do nogu sam ću kopat jamu
Dva metra dugu: pa nek ondje spavam
Svoj vječni san u kršu kojem davam
Posljednju svoju snagu i osamu.

U zimske dne i noći pune straha
Ležat ću mirno. Ali, kad se vrati
Proljeće, kad će smreka da se zlati
Peludom, i pun svježeg slanog daha

Zrak morski uđe da sa suncem baci
Plašt nov na leđa Majci svih Milosti,
Do nogu njenih, u onoj će raci,
Zatreptjet ko nov list sve moje kosti.

¹² Ovu je pjesmu Nabor napisao na Braču, u Luci Bobovišća, u studenom 1936. Objavio ju je u *Camilla Lucerna*, Zagreb, 1938., str. 123.

VJEČNO DISANJE

Kad izdiše, do posljednje ograde
Svemira, iz njeg, prosiplje se sjeme
I biva Tvar, i Prostor, i Vrijeme,
I nastaju svjetova mirijade;

Kad udiše, sve što se vrti i mota
U nj pada, hladno i kruto, s međa sviju,
Da iz njeg opet dahne, i izbiju
Žar, sjaj i novi ciklusi života.

Od ritmična tog disanja se zbiva
I njiše Svemir. Studen i toplina.
Mrak i svijetlo. Osjeka i plima.

A u tom moru i bláženstva i stra',
Sad građeno, sad razgrađeno, pliva
Zvijezde, Sunce, i moje sitno Ja.

SVIBANJ

Svibnju, u tebi rodih se, a s tobom
I umirem. – Da; moja poezija
U moru samo tvojih čarolija
Započe zipkom i svršava grobom.

Sunce je tvoje, i dah s cvjetnih gruda,
Cjelivalo mi dječju kožu nagu;
A ruke moje, starosti na pragu,
Pune su tvojih latica i peluda.

Mjesece Gospe, vrela, ptica i ruža,
Moć se je sterala i pruža
I sad se iznad svih mi zdanja strtih

Od Zimâ; sudba moga zemskog v'jeka
Bi sretna; i znam, da me sad ne čeka
Grobova stud, no vječno ljeto Mrtvih.

POSTHUMA

(1890. – 1942.)

(Izbor)

MOLITVA

Otvori prozor na nebu,
O Bože – nek znamo da l' jesi
Još tu! Boljem Sv'jetu mijesi
Mulj nov, i nov kvas našem hljebu!

Pres'jeci te krvave pute,
Oče, što vjerujem u te!

ČOVJEK

Ne! Nema zadnjeg Adama; a nije
Bilo ni prvog. Čovjek je u Bogu
Ko kaplja u moru, kao zrno u stogu,
Ko žar u vatri, s koje iskra bije.

Prvi i zadnji Adam: dv'je bez daha
Aveti iz sna mučna, sjene dvije
Na pragu dvojih vrata, dv'je vizije
Od pređe tkane nemoći i straha!

Da. Kap još mutna, nemirna i luda
U moru Svega; al vječno i odsvuda
Moći joj teku, od kojih snagu crpe;

Kap bolna, zrno kobno, iskra sl'jepa ...
Dan tek se rađa Sv'jeta skladna i l'jepa,
Pa Stvor i Tvorac i sad skupa trpe.

ANTIHRIST

Vidljiv od súnca, što se gasi i dimi,
Stat će na pragu svemirskih vrata
I Zemlju htjet za stožera da primi,
Al imat ne će da se za što hvata.

Tvar rasu, Duh se oslobodi; Sjaju
Zvijezde nove nad pobjedom Smrti;
Što bi s početka i bit će na kraju
U novim već se vrtlozima vrti.

I lik se grdni nad ponorom naže.
Sve mu se crte, nestajući, crne.
Pa, u toj noći bez iskre i zuke,

Vidjet je samo dv'je goleme ruke
Gdje, teške, u praznini, nešto traže,
Crvene od Súnca, što, sve bljeđe, trne.

LUCIFER

Mefisto i Satan nisu moja braća.
Gnjev, Jal i Zloba preda mnom ne laju.
Ja bl'ještım u visini, u svom sjaju,
Dok Vječnost sa mnom uspored koràča.

Buntovnik uv'jek, izdajica nikad,
S grobova ploče dižem, svjetlost lijem
U Tajnu, i ako ne znam, da l' ću ikad
Jezgru joj mračnu jednom da razbijem.

Gospodar moj je Onaj, koji ključ
Svemira drži, a otvara mi samo
Vrata, što vode iz Danas u Juče.

Al ja sam gord i znanja gladan.
Plaha R'jeka me nosi; i sam ne znam, kamo
To hitam, a pun nada i boli i straha.

P. M. S.¹³

Sam ne znam gdje i kada
Drukčiji ćemo biti:
Dva stvora će se mlada
U jedno biće sliti.

Zid tijela sav će nestati;
Eteričke će pređe
Prevladat; jad će prestati
Te ljute ljudske žeđe;

Pa, jedno u drugome,
U milju slasti nove
Slobodni ćemo leb[d]jeti
Kroz prostor i vjekove.

¹³ Nazor nije ostavio tumačenje ove kratice. Prema sadržaju pjesme zaključuje se da su ta tri slova kratice od tri riječi: Poslije Moje Smrti.

LJUBAV

Ja ljubim Boga, čovjeka i Ženu,
U lugu hrast, u djetelini kukca;
Kad stavljam dlan na kovinu il stijenu,
Osjećam atom, u njima što kuca.

A od sveg toga jer sam građen, ljubim
I sebe samog; razdrješljiv sam čvor
U vječnom tkanju, – stvaram a i gubim
Pod prstom što sve dira odozgor.

Našli se u meni, u mom tijesnom svijetu,
Svih njiva sok i sviju mora sol.
Plod ljubavi sam, što je skupa pletu
Svemirska radost i svemirski bol.

I. 1945.

ONAMO! ...

Sad mi osjećamo u svojoj dubljini
Korijen bića što ga prije znali nismo;
Sada, kad se zemlja uzdrmla cijela,
I svjetlost se iz nje do zvijezda propela,
Vidimo, što jesmo.

Oh, radosti velje dihat punom dušom,
A oči u oči s Udesom! Oh, sreće
Gledat samo ravno pred sobom, dok siva
Povorka se aveti, nijema, žalostiva,
Oko tebe kreće,

I preskočit jednom onaj krug! – Svoj korijen
Mi smo osjetili; i što jesmo, znamo.
Zov novoga svijeta iz daljine stiže,
Duša nam trepeće, krilo nam se diže ...
... Onamo! Onamo!

ANĐEO U ZVONIKU

Na kraju ove knjige Nazorovih pjesama religioznog nadahnuća smatrali smo svakako potrebnim donijeti njegovu autobiografsku novelu »Anđeo u zvoniku« u kojoj je Nazor opisao jedan svoj intenzivan religiozni doživljaj iz djetinjstva kad mu je bilo pet godina.¹⁴ Sadržaj ove novele nastale na temelju istinitog doživljaja jest ključan tekst za razumijevanje svih religijskih elemenata u njegovoj poeziji. Kad ju je napisao, Nazor je već bio u zreloj dobi, imao je pedeset godina ali na početku novele naglašava kako je uspomena na taj događaj još uvijek »potpuna i jasna, sja i sada u mojem pamćenju.« Uz kršćanski odgoj što ga je primio u obitelji, ovaj doživljaj bio je odlučujući za njegova kasnija religiozna stvaralaštva u poeziji, ali i za njegovo religiozno usmjerenje i uvjerenje do kraja života premda ga posljednjih godina nije mogao javno isticati. Veoma je znakovito da ovaj opisani događaj iz djetinjstva Nazor završava proročanskim riječima staroga župnika koji ga je nakon avanture u zvoniku doveo njegovoj majci uz popratne riječi: »Ne bojte se za nj, gospođo. Ma i što se s njim desilo, on će uvijek biti jedan od onih koji vjeruju u Boga i u njegove anđele.«

Koliku je važnost pridavao sam Nazor ovom »proroštvu« svoga staroga župnika pokazuje i činjenica da je 1930., četiri godine nakon što je objavio ovu novelu »Anđeo u zvoniku« napisao i pjesmu »Moj župnik stari« u kojoj se ponovno vraća na taj isti događaj ali i na svoja životna traženja i lutanja te komentirajući proročanske župnikove riječi završava pjesmu riječima: »Moj župnik stari bio je vidovit.«¹⁵

¹⁴ Novelu *Anđeo u zvoniku* Nazor je prvi puta objavio u časopisu za mladež *Mladost*, god. V., br. 1, Zagreb 1926. str. 1-4. Kad je napisao ovu autobiografsku novelu, Nazoru je bilo tada već pedeset godina.

¹⁵ Pjesma *Moj župnik stari* nalazi se u ovoj knjizi na str. 192-193.

I.

Rodih se u gradiću na žalbu morskoga kanala.¹⁶ Pred njime more s jedrenjačama i parobrodima koji prolaze a da – ponajviše – i ne ulaze u pristanište; s one strane vode daleko ljubica-sto kopno s dugom gorskom kosom; za gradićem krševit kraj otočki, našaran zelenilom vinograda i maslinika. Ne vidjeh ga od svoje pete ili šeste godine, ali ga se i sada sjećam. Pamtim i koješta što sam u njemu doživio. Nekoliko osamljenih, ali jasnih slika, nalik na svijetle trenutke mutna poluzaboravljena sna, niču iz moga pamćenja i leže na sivome moru zaboravi kao otočići obasjani suncem. Vidim oleandre u dvorištu pokraj mora, pred starinskom kućom u kojoj sam se rodio, a dijete se u njemu igra. Kupam se, još sitan kao crvić, na igalu »Vrila«, dok me majka gleda s prozora obližnje kuće i viče, ne znam da li ozbiljno ili od šale: »Roni, Vlado! Roni!«

Sjedim u nekoj ovećoj sobi, na klupici, uz drugu čeljad, i zanosim se igrom »marionetta« na maloj pozornici. Arlekin je obukao odijelo sa šarenim kockama, Pantalón nosi na sebi bijel plašt. Kolombina ima dugu plavu kosu i crvene obraščiće, a kad govori, uzdiše, stavljajući ruku na srce. Ali je meni najdraži Frakanapa, čovuljak s krivim nogama i s velikom glavurdom. On miče neprestano nogama, lupajući njima o pod kao kozle papcima. Ruga se zaljubljenoj Kolombini i Pantalónu, zbija svakojake šale s plahovitim no glupim Arlekinom. A kad Frakanapa pripovijeda da mu je đon probušen ali da je on tome jadu doskočio napravivši na đonu i drugi otvor pa mu sada voda kroz jednu rupu ulazi ali kroz drugu odmah i odlazi, ja se tako glasno i od srca smijem da svi ljudi oko mene gledaju više u me no u samog Frakanapu.

A sjećam se i dviju kasnih večeri, vedrih i punih zvijezda ali ipak takvih da sam bio sav prožet zebnjom. Jednog puta

¹⁶ Postira na Braču.

gledamo kako tamo daleko, preko kanala, nešto plamsa u tami. Vele da gori u velikom gradu lijepi, još novi teatar, i da će taj grdni crveni požar zahvatiti možda čitav grad, progutati sve kuće. Vjetar duše, a nama se čak pričinja e je topao od vatre i da nam nosi vonj po dimu i po paljevini.

Druge smo pak večeri promatrali malenu al blistavu repaticu na vedrome noćnom nebu, baš iznad planine s one strane kanala. Ja sam mislio na onu zvijezdu što je vodila tri kralja k malome Isusu. Htio sam se veseliti repatici, ali su svi odrasli oko mene govorili o njoj kao o nečemu što nam naviješta jad i nevolju. Brodovi će nam donijeti kugu s Levanta; skakavci će idućeg proljeća poharati sve usjeve i vinograde pa će nastati glad; Rusija će dignuti silnu vojsku na Turčina i sedam će se careva zaratiti i sve će se majke oviti u crninu. Ja sve to slušam zapravo sve i ne razumijem, ali neki strah prodire u me. Držim se sve čvršće majčina skuta; molim je da pođemo kući iako me ne spopada san. A kad legnem i zaspim, kao da se repatica prometnula pred mojim očima u sablju s koje kapaju krupne krvave kapi.

Takve me uspomene vežu i sada s gradićem gdje sam se rodio. Sve su one nalik na bljeskove u sivoj noći. No ima i jedna koja, potpuna i jasna, sja i sada u mojem pamćenju. I njome hoću da otvorim ovo moje pričanje.

II.

Bilo je to kratko vrijeme prije no smo se preselili odanle u očev zavičaj.¹⁷ Stanovali smo onda nedaleko crkve što je stajala na poljanici iznad place u sredini mjesta. Ja sam često izlazio kradom iz kuće i šuljao se do samotna putića iznad poljanice da gledam zvonik, križ na njegovu vrhu i časovnik sa crnim kazaljka na gornjem dijelu zida. Kroz široke otvore, baš is-

¹⁷ Bobovišće na Braču.

pod krova, vidjela su se zvona koja su se katkad blještala u zrakama sunca na zapadu. Ništa nisam radije slušao do zvonjave tih zvona.

Poznavao sam odmah glas velikoga, srednjega i maloga ili – kako smo ih mi zvali – »Djeda«, »Oca« i »Unuka«. Vidio sam i konope što su micali zvonima, pa i vjerovao da krupnim i teškim »Djedom« zvoni samo neki sijedi starac, »Ocem« čovjek crne brade, a »Unukom« koji dječak, možda mojih godina. Jer ih nisam nikada vidio, ja sam o njima mnogo maštao. Oni ne mogu stanovati ni u crkvi ni u onome tornju bez prozora i bez dimnjaka. Dolaze odnekuda da obave svoj posao, pa da ih opet nestane.

»Unuk« zvoni svake večeri poslije »Oca«. Onaj mali dolazi dakle s bradatim čovjekom da zvone Zdravomariju. Ne boji se on ni kiše ni vjetra. Možda otac nosi malog sina na leđima ili u naručju, pa sve tako ide svojim redom, od dana u dan. Sve me to zanimalo, a nije me više ni čudilo jer mi se barem činilo da sam koješta već doznao.

Ali nešto poče buditi u mene neku radoznalost; nešto o čemu prije nisam nikada mislio jer nisam na to ni pazio. Otkad dokad čuje se kucanje gore u zvoniku, a da se ni jedno od tih zvona ni najmanje ne miče.

– Kuc! Kuc! Kuc!

Kao da klatno udara jedan, ili dva, ili tri, pa čak i do dvanaest puta po »Unuku«. Zvono onoliko puta zvonko zveči, a da se ni konop ni što drugo ni najmanje ne miče. Stojim i čekam. Vrijeme prolazi. Htio bih već otići, kad najednom opet onaj glas:

– Kuc! Kuc!

Silazim pred zvonik, sjedam ispred zatvorenih vrata. Unutra je sve tiho. Ne čujem no žagor ljudi dolje na placi i živkanje vrabaca na crkvenom krovu. Da se ne igram kamenčićima, ja bih tako čekajući i zaspao na onome pragu, kad najedanput iznad moje glave:

– Kuc! Kuc! Kuc!

Hitam natrag. Al zvona opet sva nepomična. I za prvi put u životu osjećam da ima i nešto što nam je u isto vrijeme i čudno i nekako nas plaši.

III.

Pada prvi mrak, a otac je opazio da sam istom stignuo doma.

– Gdje si ti to bio? Marietta, pazi malo na tog skitalicu!

– Tata, kako to da su vrata zvonika zatvorena; i nikoga u njemu nema, i zvona se ne miču, a ipak zvoni?

On me s početka ne razumije.

– Kako to? Zvoni?

– Da. Kuc! Kuc!

– A, da. To ne zvoni. Ure. Ure biju na zvoniku.

– A što su te ure?

I on mi nešto govori o onome crnome krugu na gornjem dijelu zvonikova zida. O kazaljicama ili crnim prstima koji se polagano miču. O minutama, o urama i četvrtima. Al ga ja ne razumijem.

– A tko ono udara zvečkom o »Unuka«?

– Nitko. Mehanizam. Batić. Vidiš ovako: Kuc! Kuc! po zvonu. Svakog idućeg sata po jedan udarac više. A onda 1, 2, 3, 4 udarca svakih 15 minuta. Jednog ćeš dana sve to bolje razumjeti. Ne misli sada na to.

No ja ne mogu da ne mislim. I da ne mislim na svoj način. Od očeva tumačenja ostade mi samo to da neki čekić udara o malo zvono, o »Unuka«, a u to i vjerujem. A tko se to penje u onu visinu s čekićem u ruci? Tko bi to mogao ući kroz zatvorena vrata, penjati se po nekim stubama – ako ih zbilja i ima – u mračnom tijesnom zvoniku, sve do gore, do samog zvona koje visi ispod krova? Takvo što ne može uraditi ni onaj starac, ni

čovjek s crnom bradom a još manje dječak. A ja bih ih kroz one otvore jednom ipak vidio.

– Mama, tko bi to mogao biti?-

– Al' reče ti sinoć tata. Čekić. Mehanizam.

– Mehanizam. A tko je to?-

– Pitaj oca. Ne muči me više time.

A ja idem na putić. Gledam. Čekam. Lijepo je proljetno jutro. Rijetke su voćke još u cvatu po vrtovima. Gradić je tih jer su gotovo svi ljudi u vinogradima ili u pristaništu. Ne čujem drugo no cvrkut ptica sve naokolo i zvižduk parobroda tamo dolje na gatu. Okolo crkve sve mirno. Samo se lastavice užurbale oko vrha zvonika, a preko poljanice lete dva bijela leptira tražeći cvijetak. Ja gledam u nebo. Oblačić lebdi visoko iznad zvonika. Sunce ga obasjava samo s jedne strane pa su mu rubovi kao od zlata. Mijenja se polagano. Postaje dulji; pruža se uvis; sve je više nalik na odrasla dječaka s bijelim krilima.

– Anđeo!

Gledam u nj. A on se spušta naniže, postajući manji i bjelji. Sunce mi udara uoči pa mi smeta gledanju. Ipak vidim da se spustio iza vrha zvonika pa ga ondje i nestalo.

– Kuc! Kuc! Kuc! – odjeknulo je zvonko i veselo u proljetnom jutru i jato je vrabaca pobjeglo s krova. Ovog puta ona tri glasa odjeknuše duboko i u meni. Zakucalo mi nešto u prsima. Poslije čuđenja spopada me zanos i radost. Trčim kući; banem pred majku.

– Mama! Sad znam! Vidio sam sve.

– Što to, sinko?

– Anđela! Silazi u zvonik, udara čekićem po »Unuku«.

– Jesi li baš vidio kako udara?

– Nisam. Al' sam...-

– Šuti. Okani se Anđela i zvonika. Ne skitaj se okolo. Da mi se nisi više ni makao odavle!

Al je majka preveć zaposlena da bi me mogla čuvati, a one njene riječi pobudiše u meni novu želju. E, da. Valjalo bi ga

vidjeti... ali izbliza. Gledati kako udara po zvonu. A kakav je? Jesu li mu vlasi kao plamen? A krila od pravog perja? A onaj njegov čekić je li baš od zlata?

IV.

I ja izlazim kradom iz kuće. Neko vrijeme čekam mirno na putiću. Sve je tiho i pusto. Silazim na poljanicu; prilazim k vratima zvonika, a ona – gle! – pritvorena. Stojim, neodlučan. Al čega bih se bojao? Ta to je anđeo, koga dobri Bog šalje s neba na zemlju. Zar se ne molim svake večeri svome anđelu čuvaru? I mene nije više strah. Šuljam se u zvonik. U njemu je tako mračno da bih htio odmah pobjeći. Ali nešto svjetla pada odozgor i s nekog okna na strani pa već vidim kamene stube što se svijaju vodeći sve naviše. Penjem se hitro prema onoj svjetlosti ostavljajući za sobom tmicu. Sve je tiho; ne čujem no cvrkut lastavica i to baš onda kada prolijeću pred otvorima na vrhu tornja.

Eto me već visoko, na podu od dasaka. Tri debela konopa vise odozgo. E, sad vidim. Dovle se penju Starac, Sin i Dijete pa se laćaju onih konopa i potežu.

A vidim i zvona. Imadu široka okrugla usta sa klatnima što su nalik na debele jezike. Ona se sjaju na suncu dok sam ja još uvijek u polumraku.

– Tik! Tak!... Tik! Tak!

To je ura. Kuca kao i ona u našoj jedaćoj sobi, na zidu, ali mnogo jače i muklije.

A što ću sada?

Čekam mirno dok On dođe. Čut ću šum njegovih krila, vidjeti kao neki plamen, ugledati ga iznad sebe. Sve će se u zvoniku zasjati. I on će me vidjeti. Spustiti se do mene. »Znaš, ja sam onaj mali koji ti se moli svake večeri«.

– »Znam. Dobro si ti dijete. A što bi htio?«

– »Da vidim kako kucaš čekićem od zlata. Da i mama dozna što je i kako je. A i tata...«

Onda će me on uzeti za ruku; dignuti me kao da sam kako pero ili slamčica. Naći ću se pred »Unukom«.

»Drži!« reći će mi On i pružiti čekić. Ja ću ga zapitati: »Smijem li?« On će kimnuti glavom. Dignut ću onda ruku, udariti... Oh, veselja!

Gledao sam uvis, gotovo nestrpljivo, al sav sretan, kad se iznenada trgnuh, prožet strahom.

– Kuc! Kao da je zagrmjelo u onoj polutami. Odjeknuo je gvozden, hrapav glas od kojega se meni pričini da zadrhta čitav toranj.

– Kuc! Kuc!

Htio bih zaplakati, ali je moj strah tako velik da se i toga bojim. Strah me je sići dolje, niz mračne stube, u onu tamu na dnu zvonika. Lastavice opet cvrkuću. I sve se opet smiruje. Duskora je tiše no prije. I moje je srce prestalo da onako lupa. Počinjem iznova misliti. Niti sam vidio Njega, ni On mene. Morao bih se popeti još naviše. Gore! Gdje su zvona i gdje sunce sija! Tražim očima naokolo. Vidim u sjeni, baš uza zid, neke drvene ljestve. Razmaci su na njima nešto previsoki za moje noge, al se držim čvrsto rukama; mučim se i napinjem; dižem se polagano.

Sad su mi zvona još bliža. U mraku sam, ali je preda mnom mnogo svjetlije. Bojim se gledati pod se u ponor nad kojim kao da lebdim. Osjećam da neću dugo izdržati na onim strmim ljestvicama, pa dižem oči i šapćem:

– Anđele! Anđele!

Nešto crno i šutljivo proleti okolo mene; zapišti kao miš. Uznemirio sam crne, malene životinje što se drže zida, iza kojih leđa. Opet su prhnule uz moju glavu; dotaknuše me nečim golim i hladnim. Spopade me strah. Pružam nogu da siđem, ali kao da je razmak postao sada još veći pa ne mogu naći prečku.

– Mama! One gadne ptice lete oko mene a ja više ne mogu ni gore ni dolje. Plač me već guši. Ne znajući više što bih, hvatam se jednom rukom konopa koji visi baš ispred mene, pa drmam i potežem.

A zvono zazvoni.

Glas mu bruji u zvoniku; pričinja mi se i prejak, ali je tako zvonak – a meni i poznat – da mi je odmah nešto lakše.

– Don, don, don – glasa se »Unuk«, a meni je kao da mi veli: »Samo ti tako vuci i poteži, pa ću ti ja već pomoći! Dok ja zvonim, ne može ti nitko ništa.« Ali to mnogo ne potraje. Konop mi se najedanput ote iz ruku i zvonjava prestade.

Neki je čovjek stajao poda mnom, na podiću od dasaka, držao u ruci donji kraj konopa i gledao u me.

–Tko si ti? Što tu radiš? Odmah dolje!

Ja udarih u plač. On se pope na ljestve, skinu me dolje. Stade me koriti i ispitivati. Al ja sam samo grcao. Onda me on dignu u naručaj i ponese napolje. Uze me za ruku. Povede me preko poljanice u jednu od najbližih kuća.

V.

U prizemnoj sobi sjedio je za stolom stari župnik s naočarima na nosu i čitao iz debele knjižice s crnim koricama i s pozlaćenim rubovima.

– Što je to bilo, zvonaru? – upita on gledajući u me.

– Pa eto vidite! Dok sam radio u crkvi, ušuljao se u toranj, popeo se na ljestve i dočepao se konopa malog zvona. Da pade, ubi se.

– A čije je to dijete?

– Ja ga pitam, al' ono samo plače. A i našao sam ga prestrašena. Možda od onih šišmiša.

Župnik me uze k sebi; namjesti me između svojih koljena; pogladi po glavi.

– Umiri se, mali. Ne plači. Gle ove knjige. Sva je zlatna. Pogledaj malo i ove sličice. Tako! Evo još jedna. Bit će ona tvoja. Hoćeš li?

– Hoću.

Onda župnik dignu glas.

– Katina, dođite amo!

Uđe starija žena, čisteći krpicom veliku žlicu.

– Znete li vi ovo dijete?

– Kako ga ne bih znala? Ta krstili ste ga baš vi, Don Rocco, bit će možda pet godina.

– E, kad bih ja pamtio svu djecu što ih krstim! – nasmija se on.

– To vam je šjor-Pijerov sin. Vlado!

I župnik me posadi na svoja koljena.

– A što si ti, sinko, tražio u zvoniku?

Ja sam baš promatrao sličicu nekog anđela s velikim krilima i s plamenim mačem u ruci. Oči su mi bile još pune suza i još sam pokatkad grcao, ali mi je na srcu bilo već lakše. Osjećao sam se sasvim dobro na župnikovim koljenima.

– Anđela – rekoh ja.

– Kakva anđela?

– Onoga koji silazi s neba sa zlatnim čekićem i kuca njime po »Unuku«.

Zvonar i žena udariše u smijeh i navališe na me pitanjima. Ali samo župniku uspije da dozna sve od mene.

– Pa kažite mu od čega to kucanje. Imate novu budilicu sa zvoncetom i s čekićem. Mali će možda razumjeti. Da je done-
sem? – reče žena župniku.

– Ne! – odgovori joj on.

Onda mi reče:

– A jesi li ga i vidio?

– Jesam. Jedanput samo. Izdaleka. Kad je silazio u zvonik. A zašto on dolazi? I zašto kuca?

– Da javi ljudima što im je raditi preko čitavog dana.

– Kako to?

– Eto, sad će doskora podne. On će doći i udariti dvanaest puta zlatnim čekićem o zvonce. I ljudi će znati da je objed gotov. Vratit će se s polja i s pristaništa u kuću. Otac, majka i djeca stajat će oko stola. I pomoliti se Bogu. I objedovati.

– Jest. Tako i mi molimo. Svaki dan.

– A znaš li kako je predvečer?

– E, sad znam. Onda on opet kuca. Pa večeramo i idemo spavati.

– Vidiš, dijete, zato On ono dolazi. I kuca. I sve ide kako dobri Bog hoće.

– A zašto zvone ona druga zvona: ujutro, u podne, predvečer?

– Jer anđeo dolazi i kuca. A ovaj naš zvonar čuje, pa trči i zvoni da zvono javi nadaleko i naširoko što nam je učiniti u taj čas.

– Tako je! To ću ja reći i tati i mami. Sad će vidjeti da imam ja pravo. Nema ništa bez božjih anđela!

A stari se župnik sav raznježi. Dade mi sve sličice što ih je mogao naći, a ona mi žena natrpa nečim džepiće.

– A sada da ga povedem kući? – upita zvonar.

– Ne! Idem ja sam! – odgovori župnik.

I mi iziđosmo.

– Što je to, velečasni, opet uradio? – zapita moja majka netom nas ugleda.

A kad joj on reče što je sve bilo, ona se stade tužiti.

– Čudno vam je to dijete. Sve hoće da vidi i da dozna. I ne igra se bezbrižno kao druga djeca. Sve se bojim da će jednom zastraniti. Vele, da baš takva djeca udare kasnije kojekakvim stranputicama.

A župnik njoj:

– Ne bojte se za nj, gospođo. Ma i što se s njim desilo, on će uvijek biti jedan od onih koji vjeruju u Boga i u njegove anđele.

TEKSTOLOŠKA NAPOMENA

Naslov ovog izbora Nazorove poezije religioznog nadahnuća *Ja vjerujem* uzeo sam prema naslovu jedne njegove pjesme objavljene u zbirci *Intima*, godine 1915. U njoj je izražen pjesnikov *credo*, u kojemu ističe kako se njegovo biće »k nebu vije« i zbog kojega njegova duhovne substancija »ne će nestati« (*Ja vjerujem*). Držim da takve filozofske spoznaje i duhovne vibracije vjerodostojno obilježavaju kreativni proces i ostvarenje njegovih ideala.

Pjesme su u ovome izboru uvrštene kronološkim redom njihova objavljivanja u pojedinim zbirkama, počevši od *Knjige o hrvatskim kraljevima* (1904) odnosno *Hrvatski kraljevi* (1912) do zbirke *Posljednja žetva* (1949). Knjiga pjesama *Pjesme o četiri arhandela* (1927) donosi se u cjelini, jer je čitava zbirka zamišljena kao posebni proplamsaj njegovih religioznih vibracija duha. Nazor je u drugom izdanju tog zbirki izmijenio naslov u *Četiri arhandela* (1942), pa se s takvim skraćanim nazivom i u ovom izdanju donosi.

U ovaj izbor su uvrštene posljednje inačice pjesama koje je auktor za života redigirao i objavio. Uvrštene su i one pjesme koje je auktor objavljivao u periodici, a nije ih uvrstio ni u jednu zbirku. To su pjesme objavljivane od godine 1892. do 1942. Također sam uvrstio i one pjesme, koje nisu nigdje objavljene, a sačuvale su se u pjesnikovoj književnoj ostavštini, koja je pohranjena u Zavodu za književnost i teatrologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Taj izbor pjesama se donosi pod naslovom *Posthuma* (1890–1942).

Svi tekstovi pjesama su preuzeti iz Nazorovih *Sabranih djela*, svezak I–XXI, koja su objavljena u izdanju JAZU (Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti), a priredili su ih članovi Zavoda za književnost i teatrologiju u Zagrebu godine 1977. U

uredničkom postupku su zadržane sve fonološke, morfološke, leksičke i sintaktičke osobitosti Nazorova jezika. Sve slovne pogreške, koje su se u *Sabranim djelima* (1977) potkrale uklonjene su i ispravljene.

N. M.

RAZGOVOR S DR. NEDJELJKOM MIHANOVIĆEM

Razgovor vodio: p. Božidar Nagy, SJ¹⁸

»OTELI SU MI GA ŽIVA I OTELI SU MI GA MRTVA!«

*Kako je Vladimir Nazor »otišao« u partizane
i kako je umro?*

Komunistička jugoslavenska propaganda za vrijeme bivšega režima pokušavala je na sve načine od Vladimira Nazora stvoriti »svoga« pjesnika, književnika i suborca. Procijenili su, da bi Nazorova nazočnost u partizanima bila od široke propagandne važnosti. Željelo se pokazati, kako se prononsirani pjesnik »hrvatskih kraljeva« i hrvatske državotvorne misli opredjeljuje za ideje partizanske revolucije.

Međutim prava istina o Vladimiru Nazoru i njegovu »priključenju« partizanskom pokretu je drukčija i tek sada dolazi na vidjelo. O tome nam daje izvanredno važno svjedočanstvo dr. Nedjeljko Mihanović, koji je punu istinu o Nazorovu »odlasku« u partizane i o njegovoj smrti doznao izravno od njegove sestre Irme. U nastavku donosimo ova njegova sjećanja.

Prije svega prvo pitanje: zašto tek sada, nakon više od šezdeset godina, izlazite s tom istinom o Nazoru u javnost?

Na ovo očitovanje me je potakla natuknica o Vladimiru Nazoru, koju je u *Hrvatskoj književnoj enciklopediji* (2011) na-

¹⁸ Ovaj razgovor objavio je u nešto skraćenom obliku uskrсни broj »Glasa Koncila« br. 16, od 20. 4. 2014. str. 19.

pisao prof. Zoran Kravar. U njoj je decidirano utvrdio, da su u Nazorov svjetonazor potkraj života »prodirali elementi socijalističkog razumijevanja čovjeka, društva i rada, a s njima i određena primjesa marksističkog materijalizma«. Neshvatljivo je da jedan povjesnik književnosti, i to još u ulozi »zamenika glavnog urednika enciklopedije« može u svome dijalektičkom hokus-pokus arbitriranju tako rezolutno i bez ikakve mentalne zadržke odrediti fundamentalno uvjerenje i moralno-filozofski integritet jedne tako intelektualno-moralne složene osobnosti, koja je u svome umjetničkom djelu ostavila toliko kozmičkih spoznaja, reakcija spiritualnosti i uspona duha. Preko te impertinencije nisam mogao prijeći i ostaviti da se takav prizemni marksističko-materijalistički besmisao povlači kroz našu književnu interpretaciju.

Vi ste gotovo slučajno doznali za pravu istinu o Nazorovu »odlasku« u partizane, koja se sve do danas sasvim drukčije prikazivala.

Koncem mjeseca studenog 1952. godine posjetio sam mons. Svetozara Rittiga, koji je u tadašnjoj vladi obnašao dužnost predsjednika Komisije za vjerske poslove. Bio sam kod njega zbog reguliranja moga školovanja i upisa na fakultet. Na kraju razgovora mons. Rittig me zamolio da odnesem jedan paketić za sestru Vladimira Nazora, gospodu Irmu, koja je tada stanovala u Gregorijančevoj ul. 36. (Danas je to Grškovićeve ulica, gdje stanuje kćer Nazorova nećaka, sina od druge njegove sestre. Nazorovi su imali još jednu kuću u Torbarovoj ulici koju su iznajmljivali i od stanarine živjeli.) Usput me mons. Rittig zamolio da na neupadljiv način pokušam tijekom razgovora skrenuti na temu o Nazorovu sprovodu, jer ga je to osobito zanimalo. Inače, za vrijeme Nazorova života mons. Rittig ih je češće posjećivao, jer je prijateljevao s Nazorom, ali poslije njegove smrti nije više dolazio njegovoj sestri. Na kraju je dodao da ga svakako dođem izvijestiti o posjetu i razgovoru.

Tijekom tih tjedana nekoliko sam puta dolazio mons. Rittigu, koji bi me uvijek srdačno primio. Redovito sam k njemu dolazio u sakristiju crkve sv. Marka nakon njegove mise, koju je ondje služio svakoga dana u 9 sati. Potom bi me odveo u svoj stan i zadržao na doručku gdje smo razgovarali.

Nakon prvoga susreta s mons. Rittigom otišao sam istoga dana Nazorovoj sestri Irmu, koja me je srdačno primila, kad je čula da dolazim po preporuci mons. Rittiga. Uvela me u stan i ljubazno ponudila da sjednem. Predao sam joj paketić. Tijekom razgovora naveo sam govor na njezina brata. Njoj je to bilo po volji, pa se raspričala na dugo i široko, počevši od njegova odlaska u partizane pa sve do smrti. Zadržao sam se više od sat i po vremena kod nje. Kad sam spomenuo da je moja obitelj iz Poljica, a odatle su bili podrijetlom i Nazorovi predci, to je još dodatno pridonijelo da je gospođa Irma bila u razgovoru srdačna. I spontano mi je počela pripovijedati, kako je to bilo s odlaskom njezina brata u partizane. Navodim po sjećanju njezine riječi, koje su mi se duboko usjekle u pamćenje pa sam ih upamtio do danas.

I Nazorova sestra Irma, kao neposredni svjedok njegova nestanka iz Zagreba, opširno Vam je opisala što se točno dogodilo toga kobnog 29. prosinca 1942. godine.

»Moj dragi Mihanoviću, bilo vam je to ovako«, započela je gospođa Irma svoje opširno pripovijedanje. Već početkom jeseni 1942. dolazili su tajni zagrebački suradnici partizana mome bratu na razgovor i nagovarali ga da ide u partizane. Bili su to Ivan Goran Kovačić i Ivo Marinković. Moj se brat nije nikako mogao odlučiti. Znala sam koji put i prislušivati njihove razgovore kad su vrata od sobe bila odškrinuta, pa sam tako čula kako su ga upravo ucjenjivali. Prijetili su mu, da kad oni dođu na vlast, da će nam oduzeti kuće, a imali smo dvije kuće, jednu ovu u kojoj živim, a drugu smo iznajmljivali. On se branio i odupirao, da kako će ići kad jedva može hodati, da

mu čak drugi nose tekstove u tiskaru itd. A mene bi stislo u prsima kad bih pomislila da bi on mogao otići; nikad si nije ni jaje skuhao, cijela obitelj se za njega brinula, svi smo ga njegovali, a on sad da ode u šumu gdje se ne bi snašao. A bilo mu je tada već 66 godina! Potom su mu predbacivali što je na Hrvatsko Antunovo 13. lipnja 1942. primio od Pavelića državnu nagradu. Zbog te nagrade Marinković ga je ucjenjivao: na koji način će on to opravdati kad oni dođu u Zagreb. To mu može biti opasno krivično djelo kad dođu na vlast itd. No, moj se brat nije nikako mogao odlučiti. Tih je tjedana u svojim nutarnjim mukama i nedoumicama smršavio čak 17 kilograma!

Onda je ponovno došao Ivo Marinković, ali taj put sam. Bilo je to 29. prosinca 1942. u prijepodnevnim satima. Ja sam pripremala ručak. Nije se dugo zadržao, nego je rekao mome bratu, kako mu se čini da ih slijede, da ih ustaški špijuni uhode, da ovdje nisu sigurni, pa je bolje da izađu nekamo izvan stana na sigurnije mjesto da mogu razgovarati, da auto čeka dolje »pa ćemo u neku gostionicu sjesti i razgovarati.«

Moj Mihanoviću, ništa ne sluteći moj je brat uzeo samo zimski kaput, šešir i šal, čak me nije ni pozdravio, ni poljubio, kako bi to uvijek činio kad je nekamo izlazio iz stana! Bio je uvjeren da će se brzo vratiti, kao što sam i ja mislila da će se vratiti, normalno, na ručak. Da je on odlučio otići, on bi to meni sigurno i rekao, jer ništa preda mnom nije tajio. A kad tamo, on se ne vraća. Prolazi vrijeme ručka, a njega još nema. Veoma sam se zabrinula i nisam znala što da poduzmem. Klopka je bila, međutim, dobro napravljena. Pred kućom je čekao auto u koji je moj brat naivno ušao, ne sluteći što će se dogoditi. I auto ga je odvezao u nepoznato.

Cijelo poslije podne bila sam u velikoj neizvjesnosti što se dogodilo s mojim bratom. Kad ono pred večer dolazi mi susjeda s gornjeg kata i kaže mi: »Je li vi znate što se dogodilo s vašim bratom? Evo, radio javlja da su ga partizani kidnapirali i odveli k sebi...« Skoro sam u nesvijest pala! Ostala sam sva u

šoku, kao da mi je netko nož u srce zabio. Da mi je rekao da odlazi, ja bih mu spremila odjeću i ostale potrepštine. Tek nakon dvadeset dana sam mu mogla poslati paket s rubljem. Međutim taj su mu paket okrali te je dobio samo jednu četvrtinu od onoga što sam poslala – kako mi je javio mnogo kasnije. On je otišao na prevaru. Poslije sam mu preko Marinkovića slala pakete, a on me je od vremena do vremena preko poruka umirivao kako se ne trebam ništa brinuti, kako je on na sigurnom, da se Tito za njega brine itd.« Tim je riječima gospođa Irma opisala Nazorov »odlazak«, tj. njegovu otmicu.

Marinkovića su veoma brzo nakon Nazorove otmice vlasti NDH otkrile, uhapsile i strijeljale, a kad su 1945. došli partizani na vlast proglasili su ga narodnim herojem.

I kako biste Vi sada komentirali taj Nazorov prisilni »odlazak« u partizane, tj. njegovu otmicu?

Naravno, partizanskim komunistima je trebalo jedno takvo ime da njihov pokret zadobije simpatije u narodu. Osim toga, godine 1942. partizanski pokret, a i sami partizani još nisu bili ono što će kasnije postati, kada su s daljnjim pojačanjem represivnog sustava, brojnim ubojstvima, pokoljima i progonima pokazali svoje pravo lice i pravu narav svoga tzv. »oslobodilačkog pokreta«, a posebice kad su 1945. silom osvojili vlast.

Premda se Nazor opirao na sve moguće načine nakon što su ga na prevaru kidnapirali, nije mu preostalo drugo nego se pomiriti sa sudbinom. Shvatio je da mu nema druge nego se prilagoditi situaciji. Svaki otpor tada mogao je biti za njega koban.

Poznato nam je, da imate neke spoznaje o Nazorovu nezadovoljstvu kako su predstavnici komunističkog režima s njime postupali za vrijeme rata i nakon rata, pa se znao i suprotstaviti nekim stavovima tadašnjih komunističkih vlasti.

To je točno, a radi se o ovome. Pripovijedao mi je naš poznati skladatelj Ivo Tijardović jedan događaj iz rata, kojemu je bio svjedok. U lipnju 1944. Nazor je teže obolio, pa su ga 3. srpnja partizani prebacili zrakoplovom na liječenje u Bari. Na povratku s liječenja boravio je na Visu, gdje je tada bio Glavni štab partizanskih odreda. Jednoga dana se razgovaralo u štabu o oficirima jugoslavenske vojske, koji su nakon Hitlerove okupacije Jugoslavije pobjegli u inozemstvo (neki u London, a drugi u Egipat). Nazor nije bio zadovoljan s tretmanom, koji su engleske vlasti primijenjivale u Bariju prema njemu. Srdio se, da su se s više poštovanja ophodili prema srpskim oficirima u izbjeglištvu, nego prema njemu. »I po svemu sudeći, ti uljezi dolaze ovdje u zemlju kao arivisti na gotovo.« Kad je Nazor tu svoju primjedbu izrazio, prisutni partizanski oficir Vladimir Zečević član Glavnog štaba NOO Srbije i povjerenik za unutarnje poslove Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije je izvadio pištolj i uperio u Nazora, grubo ga upitavši: a što on to misli, da oni nemaju tu što tražiti? itd. Nazor je sav protru-
nuo, prestrašio se i zašutio. Evo, tako se s njime postupalo.

Nastojao je biti odlučan u obrani svojih stavova, o čemu govori i ovaj podatak, koji mi je također prenio maestro Ivo Tijardović. Vijesti koje su iz partizanskog štaba godine 1944. išle u javnost bile su na srpskom jeziku, a uređivao ih je ravnatelj Pressbira Srbin Prvoslav Vasiljević. Nazor je ozbiljno prigovorio i zahtijevao da vijesti moraju na teritoriju Republike Hrvatske biti distribuirane na hrvatskom jeziku. To je popratio riječima: »Ne mogu dopustiti da se jezik beogradske čaršije upotrebljava u službenim dokumentima i informacijama, nego to treba biti na čistom hrvatskom jeziku.« Činjenica je da je tijekom rata kad je god mogao naglašavao hrvatsku *državnost* i *državu* Hrvatsku.

Kada je završio rat i došao u Zagreb, odredili su mu da stanuje u vili na Josipovcu, u kojoj je stanovao i djelovao hrvatski književnik Mile Budak, koji je za vrijeme rata (1941.–1945.)

obavljao službu ministra bogoštovlja, nastave i kulture u vladi NDH-a. Kad je Budak otišao, cijela njegova knjižnica je ostala u toj kući, ali su komunisti vrlo brzo izvršili na njoj svoj barbarski autodafe.

Nazor je rado odlazio na šetnju u prirodu. Međutim, kako je nakon rata obavljao državničku službu trajno ga je netko pratio, da ga se tobože »obrani od eventualnih napada ili atentata«, a zapravo su ga kontrolirali, da se ne bi susreo s nekim nepoćudnim iz Društva hrvatskih književnika, ili iz kruga nepodobnih intelektualaca uopće. A ta mu je pratnja – pripovijedao mi je mons. Ritig – grozomorno išla na živce. Zbog te pratnje se osjećao nesretnim. Nedostajala mu je osobna sloboda, pa se srdio: »Nisam navikao da netko ide za mnom, da me netko prati. Želim biti slobodan. Kad idem u prirodu, na šetnju, ja razgovaram s biljkama, sa stablima, s pticama, sa cvijećem, s travama. A ovako kad me prate osjećam se potpuno paraliziran«. Zbog toga je prestao izlaziti u šetnju.

A što je bilo s Nazorovom bolesti i smrti, te njegovim pogrebom? I o tome Vam je Nazorova sestra dala važne informacije koje je završila onim riječima koje smo stavili u naslov ovoga našega razgovora.

U nastavku razgovora s gospođom Irmom spomenuo sam i Nazorov sprovod; neupadljivo sam pitao, kako je to bilo kad je umro. A gospođa Irma je nastavila svoje pripovijedanje: »A što se tiče njegova sprovoda to Vam je bilo ovako. Naš je obiteljski dogovor bio, da kad moj brat umre, da će mu sprovod voditi mons. Rittig. O tome smo ozbiljno razgovarali s Rittigom kad nas je dolazio posjećivati. I da bi sprovodni obredi bili u crkvi sv. Marka. To je bila izričita želja moga brata. Rittig je bio u boljem zdravstvenom stanju od moga brata. No, nažalost dogodilo se drukčije.

Kad su mi javili da je brat u bolnici umro, mislila sam da će odmah doći monsijor Rittig da se dogovorimo za sprovod.

Međutim on se nije pojavljivao. Umjesto njega došla su dva čovjeka u civilu i rekli mi: »Znate, drugarice Irma, sprovod vašega brata bit će državni i vi s time nemate ništa. Mi ćemo sve organizirati.« Rekla sam im da smo se mi u obitelji drukčije dogovorili i da je želja moga brata bila da ima crkveni sprovod i da ga predvodi mons. Rittig. No oni se nisu na to obazirali. I što sam ja sama mogla napraviti – ništa! Ja sam bila sva u magli. Kasnije su mi rekli da me je brat tražio u bolnici, ali mi nisu dopustili da dođem.«

I svoje pripovijedanje o smrti svoga brata gospoda Irma završila je ovim potresnim i istinitim riječima, koje sam dobro zapamtio: »Eto, moj Mihanoviću, ne samo da su mi ga oteli živoga, nego su mi ga oteli i mrtvoga!«

O cijelom tome razgovoru i njegovu sadržaju odmah sam idućih dana izvijestio mons. Rittiga. U razgovoru mi je on, sa svoje strane, iznio negodovanje zbog načina kako su Nazora sahranili, kako su ga vozali na topovskom postolju itd. A on nije bio vojno lice i sigurno je da ne bi prihvatio onakav način sprovoda. Ali komunistima je trebala još i završna manipulacija s Nazorom, pa su nažalost i od njegove smrti i pogreba napravili paradu i bacanje prašine u oči narodu.

Postoje ozbiljne sumnje je li Nazor umro prirodnom smrću. Neki podaci o njegovoj bolesti i posljednjim danima za koje se naknadno doznalo te sumnje samo povećavaju.

A i sama Nazorova smrt 1949. izaziva nedoumice i ostavlja otvorena pitanja. Dobio je grčeve u truhu, pa je bio prevezen u bolnicu i ostao u bolnici do smrti. Ono što najviše izaziva sumnju jest činjenica, da niti njegovoj rođenoj sestri gospođi Irmi nisu dopustili da ga dođe posjetiti, pa je počela ozbiljno sumnjati je li njezin brat normalno završio svoj život.

Prije već dosta vremena susreo sam jednu časnu sestru s Vrhovca, koja je tada još radila u bolnici u kojoj je Nazor bio prije smrti hospitaliziran. Ona mi je u povjerenju rekla: »Pred

zasebnom sobom gdje je Nazor bolovao stajao je stražar i niko-
ga nije puštao unutra. Ja sam prolazila pokraj sobe i čula sam
kako Nazor iz sobe viče: 'Dovedite mi sestru!' Ali se, nažalost,
nitko nije obazirao na njegove vapaje, dapače stražar bi zapri-
ječio svakoga tko bi pokušao ući.«

I sad se čovjek pita: je li se tako postupa s bolesnikom pri-
je smrti, i to još s takvom osobom, koja je svojim književnim
stvaralaštvom neprocjenjivo zadužila hrvatski narod i njegovu
kulturu?! Tako su komunisti svojim brojnim poratnim zločini-
ma možda dodali i ovaj s Nazorom i njegovom smrću. Kad su
ga dobro iskoristili i kad im više nije bio potreban, a počeo im
možda i smetati, onda ga je trebalo ukloniti! Ne zna se od čega
je dobio grčeve. Postoji sasvim ozbiljna sumnja da je Nazor
umro od trovanja. Sa suvremenom medicinskom ekspertizom
to bi se danas lako moglo dokazati, kad bi se uzorak od njego-
vih posmrtnih ostataka dao na analizu.¹⁹

Ovdje bih svakako želio spomenuti još jednu važnu činje-
nicu koju donosi don Stanko Jerčić u knjizi *S Nazorom u zvoniku*
(Postira, 2007.), u kojoj je objavio izbor Nazorovih religioznih
pjesama poredanih prema crkvenom liturgijskom kalendaru.
U *Proslavu* na str. 9–10 don S. Jerčić donosi nekoliko stihova iz
Nazorove dirljive pjesme *Posljednja pomast* u kojoj je pjesnik
izrazio želju da umre u svome zavičaju i da ga tamo gdje je
bio kršten »vodom iz bunara otoka našega« u času njegove
smrti »pomaže ulje maslinika stara«. Nije mu bilo dano da
umre u svome zavičaju, a posljednji sakrament pomazanja bio
mu je nažalost uskraćen, iako se u bolnici »u tome smislu bio
preporučio jednoj redovnici« kako naglašava don Stanko Jer-

¹⁹ Jedna zanimljiva činjenica: 2003. Papa Ivan Pavao II. proglasio je bla-
ženima dvoje slovačkih mučenika: grko-katoličkog biskupa Vasilija Hopka
i č. s. Zdenku Schellingovu. Kao dokaz da je biskup Hopko bio trovan u
zatvoru, od kojih posljedica je umro, bila je analiza njegove kose u kojoj je
pronađen otrov arsen. To je bio dovoljan dokaz da je ubijen trovanjem i pre-
ma tome mučenik, pa je proglašen mučenikom.

čić u svome *Proslavu*. Potom don Stanko donosi ovu važnu rečenicu: »*Našli su ga mrtva okrenutoga prema Kristovu liku na ormariću!*« I zaključuje: »Pa kad se u katoličkom naučavanju govori o 'krštenju željom' kao nadomjestku za prvi sakrament, valjda se ista logika može primijeniti i na posljednji.« Činjenica da je Nazor svoje posljednje časove zemaljskog života završio »okrenut prema Kristovu liku«, što ga je imao na svome ormariću u bolnici, govori nam sve o njegovoj religioznosti koju je na tako uvjerljiv i dirljiv način posvjedočio i na kraju svoga života!

Postoji još nekoliko važnih podataka o tome kako se Nazor odnosio prema komunističkim vlastima koje su ga uspjele upregnuti u svoja kola i koji potvrđuju koliko je on u stvari bio prevaren.

Ima još dosta zanimljivih detalja o Nazorovim privatnim izjavama o komunističkom režimu nakon što se po završetku rata vratio u Zagreb i kad su ga postavili za predsjednika Hrvatskog sabora.

Pripovijedao je isusovac p. Stjepan Šimeta koji je, budući da je i sam pisao pjesme, prijateljevao s Nazorom još prije Drugoga svjetskog rata. Nakon završetka rata susreo je Nazora na Trgu bana Jelačića pa su se srdačno pozdravili i izmijenili nekoliko prijateljskih riječi. Nazor ga je tada povukao malko na stranu i rekao mu potihom, da ga nitko nije mogao čuti: »E, moj padre, nismo se mi za ovo borili!«²⁰

U svome rukopisnom dnevniku *Večernje bilješke* iz godine 1945. Nazor donosi ovaj zapis: »Doduše, dodijeliše mi čast, ali ne i vlast!«

²⁰ Za autentičnost ove Nazorove izjave svjedoči isusovac p. Slavko Pavlin koji danas živi i djeluje u Bazilici Srca Isusova. Njemu je to osobno pripovijedao p. Stjepan Šimeta!

U mojoj knjizi *Književne prosudbe* (Zagreb, 2012) donosim također jedan zanimljiv detalj o Nazorovu stavu prema tadašnjoj vlasti. Dolaskom komunista na vlast godine 1945. brojni hrvatski književnici bili su progonjeni, osuđivani na zatvor, na šutnju, na gubitak građanskih prava itd. Među njima je teško stradao i naš europski najizvođeniji dramatičar, Milan Begović. Oduzeli su mu sve, nije imao od čega živjeti. Njegova supruga Danica pošla je Nazoru da bi intervenirao kod vlasti da ga prestanu diskriminirati. Nazor ju je primio, poveo u pokrajnu sobu, jer je znao da ga prislušuju, i rekao joj: »Došlo je naređenje od Tita preko Bakarića, da za svakoga za koga bi se interveniralo ne samo da se ne će ništa postići nego će biti bez milosti još strože kažnjen.«

S tim u svezi dodajem i ovo. Isto kao i Nazoru, komunisti su i Miroslavu Krleži dolazili tijekom rata i nagovarali ga da im se pridruži, da prijeđe u partizane. Krleža se uglavnom izvlačio zbog vlastita narušenog zdravlja, da je bolestan, da su mu potrebni lijekovi itd. Na toj osnovi ga je štitiio liječnik dr. Đuro Vranešić, koji bi ga povremeno smjestio u vlastiti sanatorij. Kad su partizani došli u Zagreb, dr. Vranešić je uhićen i osuđen na smrt. Nakon što je Krleža poduzeo korake da kod Tita u Beogradu intervenira, dr. Vranešića su u Zagrebu strijeljali.

Begovićevoj supruzi Danici je to Nazor priopćio kao razlog da nije intervenirao za svoga školskog druga i prijatelja Milana, jer se bojavao takve neumoljive i okrutne odmazde.

Prije dvije godine otkrivena su do sada potpuno nepoznata Nazorova pisma dr. Ljubomiru Marakoviću, koji je bio njegov prijatelj i kao književni kritičar svojim pozitivnim kritikama pratio Nazorovo književno stvaralaštvo. Kako komentirate ovo, možemo reći povijesno otkriće, za upoznavanje osobnosti našega velikog pjesnika?

Radi se o jedanaest Nazorovih pisama, koja je uputio dr. Ljubomiru Marakoviću u razdoblju između godine 1926. i 1930. Pisma su vrlo zanimljiva, jer se iz njih vidi druga strana Nazorove osobnosti i njegova religioznog pogleda na svijet. U tim pismima jasno se otkriva duhovna dimenzija njegove nutrine i njegova stvaralaštva, koja je tako prisutna u njegovim djelima, a koju je bivši komunistički režim potpuno ignorirao i prešućivao. Ta njegova do sada javnosti nepoznata pisma objavio je časopis za književnost Matice hrvatske »Kolo« u br. 3–4, 2013., str. 224–241. Kada već spominjemo dr. Ljubomira Marakovića, koji je bio profesor i odgojitelj bl. Ivana Merza, važno je spomenuti da je bl. Merz još kao student bio oduševljen Nazorovim pjesmama i djelima, koja je čitao tijekom Prvoga svjetskog rata. O tome je opširno pisao u svome *Dnevniku*, ali i svome profesoru Marakoviću. Ti zapisi bl. Merza o Nazoru objavljeni su također u časopisu »Kolo«, br. 2, 2014.

Poznato je da je Nazor napisao i dosta pjesama duhovnog, religioznog sadržaja. Te su pjesme razasute po svim njegovim zbirkama. Do sada, nažalost, nitko nije sustavno prikupio i obradio te Nazorove pjesme s religioznom tematikom. To ste upravo Vi načinili posljednjih mjeseci i pripremili ste ih za tisak kao posebnu knjigu. Recite nam nešto više o ovome svake hvale vrijednom pothvatu.

S pjesnikom Vladimirom Nazorom sam se znanstveno i urednički bavio više od pola stoljeća. Napisao sam i objavio disertaciju *Pjesničko djelo Vladimira Nazora* (1976.); načinio sam i objavio iscrpnu bibliografiju *Literature o Vladimiru Nazoru*, od prvog priloga iz godine 1898. do godine 1969.; bio sam glavni urednik njegovih *Sabranih djela* u dvadeset i jedan svezak, u izdanju (JAZU) Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, godine 1977.; priredio sam nekoliko *Književnih izložaba* o njegovu životu i književnom djelu; priredio sam izbor iz njegovih djela u četiri sveska za biblioteku *Stoljeća hrvatske*

književnosti itd. Dakle, književno-kritički i tekstološki sam osmišljavao Nazorovo pjesničko djelo horizontalno i vertikalno s nekoliko aspekata. Iritiralo me ovo provokativno obilježavanje lijeve fronte hrvatske kritike, koja njegovo djelo uporno i tvrdoglavo prikazuje u sustavu socijalističkoga realizma, pa čak materijalizma i marksizma. Tendenciozno se izdvajaju one pjesme koje trebaju potvrditi Nazorov stav o planiranoj »socijalističkoj« preobrazbi društva. Prikazuje ga se odveć na politički programatskoj i angažiranoj liniji normativne socijalističke doktrine, što je u osnovi Nazorove duhovne radijacije i pjesničke religiozne evokacije potpuno krivo. Izbor Nazorove duhovne lirike koji sam načinio pokazuje kvantitativno i kvalitativno njegov duboki »sensus fidei«. Taj izbor govori o njemu kao jednom od najvećih hrvatskih religioznih pjesnika, u čijoj se poeziji kaleidoskopski prelijevaju njegove religiozne emocije i esencijalna osvjetljenja duševnih stanja u istančanoj lirskoj ekspresiji. Ovoj cjelovitoj zbirci Nazorove duhovne lirike dao sam naslov *Ja vjerujem* prema jednoj istoimenoj njegovoj pjesmi religioznog sadržaja.

I na kraju ne možemo ne spomenuti jednu vrlo važnu i zanimljivu činjenicu. Treća kitica Nazorove pjesme *Vjesnik* objavljena je u hrvatskom izdanju *Časoslova Božjega naroda* (svećenički brevijar) kao sastavni dio službene liturgijske molitve Katoličke Crkve, i to u oba izdanja. Ovi Nazorovi stihovi nalaze se u dijelu *Časoslova* koji nosi naziv »Spomendan Bl. Dj. Marije u subotu« kao himan za Službu čitanja; u izdanju iz 1975., na str. 511, a u izdanju iz 1997. na str. 1289–1290, u 3. i 4. svesku. Ovu je Nazorovu pjesmu biskup Mijo Škvorc (1919–1989) nazvao »vrhuncem hrvatske religiozne lirike«. Kako biste komentirali ovu svake pohvale vrijednu činjenicu.

Pjesmu *Vjesnik* Nazor je objavio u zbirci *Pjesme o četiri arhandela* još 1927. Da je dio te pjesme ušao u službenu liturgij-

sku molitvu Katoličke Crkve to je veliko, mogli bismo reći jedinstveno i *par excellence* priznanje i čast za jednoga pjesnika, a što dolazi kao kruna na njegovo religiozno pjesništvo. Naša hrvatska Crkva ne samo da je prepoznala u Nazoru velikoga pjesnika religioznog nadahnuća, nego mu je uvrštavanjem ovih njegovih stihova u *Božanski časoslov rimskoga obreda* željela posthumno sa svoje strane dati izravnu zadovoljštinu kao fizičkoj i moralnoj žrtvi komunističkog režima. Time se upozoravaju hrvatski vjernici, ali i cjelokupna javnost, da Nazor nije bio onakav kakvoga nam je komunistička propaganda godinama nastojala prikazivati. Uvjeren sam stoga da će i ova zbirka Nazorove religiozne lirike konačno raspršiti maglu komunističkih dezinformacija o našem velikom pjesniku i predstaviti ga javnosti u pravom svjetlu, ne samo kao velikoga pjesnika, nego i kao iskreno i duboko religioznoga čovjeka.

Abecedno kazalo pjesama

Angelus	97
Angelus	211
Antihrist	268
Antistoik	232
Atlantida	79
Atom	228
Autobiografija	172
Ave Maria...	46
Ave!	99
Bez Boga	204
Bijele noći	113
Blagoslivljanje usjeva	247
Bog u šumi	74
Božić	169
Brat mali	168
Brazde	140
Crkvica	262
Cvijet smrti	235
Čovjek	267
Dah	261
Dante	201
Duhovi	136
Dušni dan	246
Dva glada	205
	301

Dva mjeseca	165
Gavan	210
Geokarp	110
Glas	86
Gospa sviju sanja	207
Grgur Ninski	42
Hod po vodi	138
Hramovi	90
Ja vjerujem	88
Jaram	143
Jasle i križ	238
Jehova	240
Jesenja šuma	183
K Bogu!	215
Kada?	251
Kaplja	145
Kćer	146
Klečanje	163
Klepsidra	184
Kod Franjevacu	214
Komet	195
Krijes	76
Kula sanja	186
Kule na oblaku	187
Kupina što gori	81
Legenda o oholu srcu	123
Lijek Gospodnji	106
Lucifer	269
Luciferov pad	225
Ljubav	271

Maris stella	69
Među zvijezdama	84
Metamorfoza	95
Miholjdan	148
Miranda	161
Misao o smrti	188
Misli	132
Mistički brak	133
Moj svijet	87
Moj župnik stari	192
Molitva na moru	44
Molitva	92
Molitva	266
Most nad morem	139
Mrtve stvari	181
Mrtvi i živi	230
Nagrada	237
Naš Hrist	224
Na vrhu	66
Nebesa	242
Nedostiživi san	180
Nepoznato	48
Nepravda	243
Nevidljivi	109
Nevidljivi svijet	259
Novi čovjek	153
Novi svijet	134
Njezin san	112
Oče naš, koji jesi na nebesi!	175
Očinstvo	226
Onamo! ...	272
Oporuka	253
	303

Orgulje	122
P. M. S.	270
Passiflora	89
Planinske pjesme	66
Podizanje	75
Posljednja pomast	155
Posljednja žetva	250
Pravi glas	213
Pri kraju	219
Prognanik	63
Ruho	227
Ruta Moapka	55
Sitost	239
Siva prelja	154
Slom	229
Smilje i treslica	151
Soneti	261
Spinoza	244
Srpanjska pjesma	208
Stablo	78
Stupovi	94
Stvaranje	236
Svečev cjelov	166
Svet!	216
Svibanj	264
Svijest	222
Štap	135
Šumske idile	74
Tijelovo	141
Tkač	128
Trag	173

Tristia	206
Tuga	147
U Božjem snu	190
U hramu	256
U neke dane	252
U ognjici	50
U vihoru	245
Uništenje	223
Uskrs	71
Uza stube	162
Uzašašće	96
Varka	233
Večernja zvona	126
Večernje pjesme	211
Via crucis omnium peccatorum miserrimi	117
Vječno disanje	263
Vjernik	231
[Vjerujem da Zemlju četiri bijela...]	103
Vjesnik	157
Vrata smrti	234
Zvijezda mora	164
Zvijezde koje padaju	220
Zvona	198
Žalost	182
Žene Galilejke	60

Kronološko kazalo izabranih pjesama izrazito kršćanskog sadržaja

Molitva na moru 44	Vjesnik 157
Ave Maria... 46	Uza stube 162
U ognjici 50	Klečanje 163
Žene Galilejke 60	Zvijezda mora 164
Maris stella 69	Brat mali 168
Uskrs 71	Božić 169
Bog u šumi 74	Oče naš 174
Podizanje 75	Moj župnik stari 192
Kupina što gori 81	Zvona 198
Glas 86	Gospa sviju sanja 207
Ja vjerujem 88	Večernje pjesme 211
Hramovi 90	Kod Franjevacu 214
Molitva 92	K Bogu! 215
Angelus 97	Svet! 216
Ave! 99	Naš Hrist 224
Lijek Gospodnji 106	Nagrada 237
Via crucis 117	Jasle i križ 238
Legenda o oholu srcu 123	Blagoslivljanje usjeva 247
Duhovi 136	Oporuka 253
Tijelovo 141	U hramu 256
Miholjdan 148	Crkvica 262
Novi čovjek 153	Svibanj 264
Posljednja pomast 155	Onamo! ... 272

Abecedno kazalo izabranih pjesama izrazito kršćanskog sadržaja

Angelus 97	Moj župnik stari 192
Angelus 211	Molitva na moru 44
Ave Maria... 46	Molitva 92
Ave! 99	Nagrada 237
Blagoslivljanje usjeva 247	Naš Hrist 224
Bog u šumi 74	Novi čovjek 153
Božić 169	Oče naš! 174
Brat mali 168	Onamo! ... 272
Crkvice 262	Podizanje 75
Duhovi 136	Posljednja pomast 155
Glas 86	Svečev cjelov 166
Gospa sviju sanja 207	Svet! 216
Hramovi 90	Svibanj 264
Ja vjerujem 88	Tijelovo 141
Jasle i križ 238	U hramu 256
K Bogu! 215	U ognjici 50
Klečanje 163	Uskrs 71
Kod Franjevaca 214	Uza stube 162
Kupina što gori 81	Via crucis 117
Legenda o oholu srcu 123	Vjesnik 157
Lijek Gospodnji 106	Zvijezda mora 164
Maris stella 69	Zvona 198
Miholjan 148	Žene Galilejke 60

Sadržaj

NAZOROVA POEZIJA RELIGIOZNOG NADAHNUĆA (<i>Nedjeljko Mihanović</i>)	7
LJETOPIS VLADIMIRA NAZORA (N. M.)	26
KNJIGA O KRALJEVIMA HRVATSKIM (1904., 1912. – <i>Izbor</i>)	41
Grgur Ninski	42
Molitva na moru	44
LIRIKA (1910. – <i>Izbor</i>)	45
Ave Maria...	46
Nepoznato	48
U ognjici	50
Ruta Moapka	55
Žene Galilejke	60
Prognanik	63
NOVE PJESME (1913. – <i>Izbor</i>)	65
Planinske pjesme	66
<i>Na vrhu</i>	66
<i>Maris stella</i>	69
Uskrs	71
Šumske idile	74
<i>Bog u šumi</i>	74
<i>Podizanje</i>	75
Krijes	76
	309

Stablo	78
Atlantida	79
Kupina što gori	81
Među zvijezdama	84
INTIMA (1915. – <i>Izbor</i>)	85
Glas	86
Moj svijet	87
Ja vjerujem	88
Passiflora	89
Hramovi	90
PJESNI LJUVENE (1915. – <i>Izbor</i>)	91
Molitva	92
NIZA OD KORALJA (1922. – <i>Izbor</i>)	93
Stupovi	94
Metamorfoza	95
Uzašašće	96
Angelus	97
Ave!	99
ČETIRI ARHANĐELA (1927.)	101
GRADITELJI	102
*	103
RAFAEL	105
Lijek Gospodnji	106
Nevidljivi	109
Geokarp	110
Njezin san	112
Bijele noći	113
Via crucis omnium peccatorum miserrimi	117
I. <i>Suđenje</i>	117
II. <i>Križ</i>	117

III. <i>Proi put pod križem</i>	117
IV. <i>Majka</i>	118
V. <i>Šimun Cirenac</i>	118
VI. <i>Veronika</i>	118
VII. <i>Drugi put pod križem</i>	119
VIII. <i>Žene</i>	119
IX. <i>Treći put pod križem</i>	119
X. <i>Raspinjanje</i>	120
XI. <i>Napitak</i>	120
XII. <i>Smrt</i>	120
XIII. <i>Skidanje s križa</i>	121
XIV. <i>U grobu</i>	121
Orgulje	122
Legenda o oholu srcu	123
Večernja zvona	126
URIEL	127
Tkač	128
Misli	132
Mistički brak	133
Novi svijet	134
Štap	135
Duhovi	136
Hod po vodi	138
Most nad morem	139
Brazde	140
Tijelovo	141
Jaram	143
MIHAIL	144
Kaplja	145
Kćer	146
Tuga	147
Miholjdan	148
	311

Smilje i treslica	151
Novi čovjek	153
Siva prelja	154
Posljednja pomast	155
GABRIEL	156
Vjesnik	157
Miranda	161
Uza stube	162
Klečanje	163
Zvijezda mora	164
Dva mjeseca	165
Svečev cjelov	166
Brat mali	168
Božić	169
Autobiografija	172
Trag	173
OČE NAŠ, KOJI JESI NA NEBESI	174
Oče naš, koji jesi na nebesi!	175
Nedostiživi san	180
Mrtve stvari	181
Žalost	182
Jesenja šuma	183
Klepsidra	184
DESETERCI (1930. – <i>Izbor</i>)	185
Kula sanja	186
Kule na oblaku	187
Misao o smrti	188
PJESME O BRATU GAVANU I O SEKI	
SIROMAŠTINI (1931. – <i>Izbor</i>)	189
U božjem snu	190

Moj župnik stari	192
Komet	195
PJESME U ŠIKARI, IZ MOČVARE I NAD	
USJEVIMA (1932. – <i>Izbor</i>)	197
Zvona	198
Dante	201
Bez Boga	204
Dva glada	205
Tristia	206
Gospa sviju sanja	207
Srpanjska pjesma	208
Gavan	210
Večernje pjesme	211
Pravi glas	213
Kod Franjevacu	214
K Bogu!	215
Svet!	216
Pri kraju	219
Zvijezde koje padaju	220
PLIME I OSEKE (1942. – <i>Izbor</i>)	221
Svijest	222
Uništenje	223
Naš Hrist	224
Luciferov pad	225
Očinstvo	226
Ruho	227
Atom	228
Slom	229
Mrtvi i živi	230
Vjernik	231
Antistoik	232
Varka	233
	313

Vrata smrti	234
Cvijet smrti	235
Stvaranje	236
Nagrada	237
Jasle i križ	238
Sitost	239
Jehova	240
RIJEČI U OLUJI (1942. – <i>Izbor</i>)	241
Nebesa	242
Nepravda	243
Spinoza	244
U vihoru	245
Dušni dan	246
Blagoslivljanje usjeva	247
POSLJEDNJA ŽETVA (1949. – <i>Izbor</i>)	249
Posljednja žetva	250
Kada?	251
U neke dane	252
Oporuka	253
NEUVRŠTENI U ZBIRKE (1892. – 1942. – <i>Izbor</i>)	255
U hramu	256
Nevidljivi svijet	259
1. <i>Mreža</i>	259
3. <i>Tajne</i>	259
Soneti	261
1. <i>Dah</i>	261
Crkvica	262
Vječno disanje	263
Svibanj	264
POSTHUMA (1890. – 1942. – <i>Izbor</i>)	265

Molitva	266
Čovjek	267
Antihrist	268
Lucifer	269
P. M. S.	270
Ljubav	271
Onamo! ...	272
ANĐEO U ZVONIKU	273
TEKSTOLOŠKA NAPOMENA	285
RAZGOVOR S DR. NEDJELJKOM MIHANOVIĆEM <i>(Razgovor vodio: p. Božidar Nagy, SJ)</i>	287

